

ISSN 2630-0648 (online)
ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2564

วารสาร
บัณฑิต
สาเกต
ปริทรรศน์
Journal of
Graduate
Saket
Review

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Journal of วารสาร
Graduate บัณฑิต
Saket สาเกต
Review ปรีทรรศน์

ISSN 2630-0648 (ONLINE)

Volume 6 No.1 January - June 2021

ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2564

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ ปีที่ 6 ฉบับที่ 1

มกราคม - มิถุนายน 2564

Journal of Graduate Saket Review Volume 6 No.1

January – June 2021

จัดทำโดย

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

252 หมู่ที่ 4 ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด 45170 โทรศัพท์ 081-739 1811

วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์

Journal of Graduate Saket Review

ISSN 2630-0648 (ONLINE)

ปีที่ 6 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2564 Vol.6 No.1 January – June 2021

ISSN 2630-0648 (Online)

วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ เป็นวารสารวิชาการราย 6 เดือน ปีละ 2 ฉบับ ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน, ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม ดำเนินการโดย บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

● วัตถุประสงค์

เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา ศิลปศาสตร์ รัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ทุกบทความที่ตีพิมพ์ เผยแพร่ได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน ตอบบทความ โดยผู้ทรงคุณวุฒิจะไม่ทราบ ข้อมูลของผู้ส่งบทความ (Double-Blind) เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ จะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์

The Journal of Graduate Saket Review is an academic journal published twice a year (1st issue January-June, 2nd issue July-December). It aims to promote research and disseminate academic and research articles for researchers, academicians, lecturers and graduate students. The Journal focuses on Buddhism, Liberal Arts Political Science and Public Administration and

Interdisciplinary of Humanities and Social Sciences. All the articles published are peer-reviewed by at least two experts. The articles are in both Thai and English.

The articles, submitted for The Journal of Graduate Saket Review, should not be previously published or under consideration of any other journals. The author should carefully follow the submission instructions of The Journal of Graduate Saket Review including the reference style and format.

Views and opinions expressed in the articles published by The Journal of Graduate Saket Review are of responsibility by such authors but not the editors and do not necessarily reflect those of the editors.

- **กำหนดออกเผยแพร่**

ฉบับที่ 1 เดือน มกราคม - มิถุนายน

ฉบับที่ 2 เดือน กรกฎาคม - ธันวาคม

- **อัตราค่าธรรมเนียม**

ตีพิมพ์บทความละ 3,000 บาท

- **เจ้าของ**

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

- **Owner**

Graduate School Roi Et Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

- **สำนักงาน**

บัณฑิตศึกษา วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

เลขที่ 252 หมู่ที่ 4 ตำบลนิเวศน์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด 45170

โทร. 081- 739 1811

<http://www.roiet.mcu.ac.th>

Email : roietjournal@gmail.com

- **Officer**

Graduate School Roi Et Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

252 M.4 , Niwet, Thawutburi, Roi-Et, Thailand, 45170

Tel. 081- 739 1811

<http://www.roiet.mcu.ac.th>

Email : roietjournal@gmail.com

● **ที่ปรึกษา (Advisors)**

อธิการบดี	Rector
รองอธิการบดีฝ่ายบริหาร	Vice-Rector for Administration
รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ	Vice-Rector for Academic Affairs
รองอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไป	Vice-Rector for General Affairs
รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น	Vice-Rector of MCU
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย	Dean, Graduate School
คณบดีคณะพุทธศาสตร์	Dean, Faculty of Buddhism
คณบดีคณะสังคมศาสตร์	Dean, Faculty of Social Sciences
ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์	Director, Buddhist Research Institute
พระครูสุตวรรธมกิต, ผู้ช่วยศาสตราจารย์,ดร.	Phrakhrusutawarathammit, Asst.Prof.Dr.
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สยามพร พันธไชย	Asst.Prof. Dr.Siamporn Phanthachai
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุกานดา จันทวารีย์	Asst.Prof. Dr.Sukanda Junthavaree

● **บรรณาธิการ (Editor)**

พระครูวาปีจันทคุณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	Phrakhruwapeejanthakun, Asst.Prof.Dr.
---	---------------------------------------

● **ผู้ช่วยบรรณาธิการ**

พระนัฐวุฒิ สิริจิตฺโต,ดร.	Phra Natthawut Siricando, Dr.
---------------------------	-------------------------------

● **กองบรรณาธิการ (Editorial Board)**

พระครูปลัดสมหมาย อตฺถสิทฺโธ,ดร.	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Phrakhruphaladsommai Addhasitdho, Dr.	: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไพฑูรย์ สวนมะไฟ	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Asst.Prof.Dr.Phaithoon Suanmafai	: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
ดร.พิกุล มีมานะ	: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Dr.Pikel Meemana	: Mahachulalongkornrajavidyalaya University
รองศาสตราจารย์ ดร.รัตน์ะ ปัญญาภา	: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
Assoc. Prof. Dr. Rattana Panyapa	: Ubon Ratchathani
รองศาสตราจารย์ ดร.หอมหวล บัวระภา	: มหาวิทยาลัยขอนแก่น
Assoc. Prof. Dr.Homhuan Buarabha	: Khon Kaen University
รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคนาภูมิ	: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
Assoc. Prof. Dr.Sanya Kenaphoom	: Rajabhat Mahasarakham University
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉลอง พันธุ์จันทร์	: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
Asst.Prof.Dr.Chalong Phanchan	: Mahasarakham University
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง	: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
Asst.Prof.Dr.Thiraphong Meithaisong	: Mahasarakham University

● ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความ (Reviewers)
ผู้ทรงคุณวุฒิภายในมหาวิทยาลัย

พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, รองศาสตราจารย์ ดร.	คณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย
พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ศาสตราจารย์ ดร.	วิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ
พระมหาบุญเลิศ อินทปญโญ, รองศาสตราจารย์	คณะสังคมศาสตร์
พระมหามิตร ฐิตปญโญ, รองศาสตราจารย์ ดร.	วิทยาเขตขอนแก่น
พระมหาโยธิน โยธโก, รองศาสตราจารย์ ดร.	วิทยาเขตขอนแก่น
พระมหาดาวสยาม วชิรปญโญ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	วิทยาเขตขอนแก่น
พระครูภาวนาโพธิคุณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	วิทยาเขตขอนแก่น
พระครูสุธีคัมภีรญาณ, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.	วิทยาเขตขอนแก่น
พระมหาพิสิฐ วิสิษฐปญโญ,ดร.	วิทยาเขตขอนแก่น
ศาสตราจารย์ ดร. บุญทัน ดอกไธสง	คณะสังคมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร. สุรพล สุยะพรหม	คณะสังคมศาสตร์
รองศาสตราจารย์ อุดม บัวศรี	วิทยาเขตขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร. เอกฉันท จารุเมธีชน	วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประพันธ์ ศุภษร	บัณฑิตวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ณัฏฐ์ ศรีดี	คณะพุทธศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุเทพ พรหมเลิศ	คณะพุทธศาสตร์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชาญชัย อวดศรี	วิทยาเขตขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สุวิน ทองปั้น	วิทยาเขตขอนแก่น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. จักรพันธ์ วงศ์พรพวิณ	วิทยาเขตขอนแก่น

ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกมหาวิทยาลัย

ศาสตราจารย์ ดร. เดือน คำดี	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร. ยุภาพร ยุภาศ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

รองศาสตราจารย์ ดร. ประเวศ อินทองปาน	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร. สัญญา เคนาภูมิ	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร. ภัคดี โพธิ์สิงห์	มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
รองศาสตราจารย์ ดร. ประจิตร มหาหิง	มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
รองศาสตราจารย์ ดร. อุดม พิริยะสิงห์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
รองศาสตราจารย์ ดร. หอมหวล บัวระภา	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
รองศาสตราจารย์ ดร. รัตนะ ปัญญาภา	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
รองศาสตราจารย์ ดร. โสวิทย์ บำรุงภักดิ์	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วุฒินันท์ กันทะเตียน	มหาวิทยาลัยมหิดล
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชาญณรงค์ บุญหนุน	มหาวิทยาลัยศิลปากร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ฉลอง พันธุ์จันทร์	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ชีระพงษ์ มีไธสง	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาคร พรหมโคตร	มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วิเชียร แสนมี	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
ดร.บุญมี โททำ	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

บทบรรณาธิการ

วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์เป็นวารสารวิชาการที่ส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า รวบรวมองค์ความรู้ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา ศิลปะศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ พร้อมทั้งสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ ได้ดำเนินการนำองค์ความรู้จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ ค้นคว้าวิจัยจากหลายกลุ่มสหวิทยาการ ซึ่งได้ผ่านการกลั่นกรอง พิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ทรงความรู้ เพื่อให้ได้คุณภาพและถูกต้องตามหลักวิชาการ ทางกองบรรณาธิการได้ดำเนินงานพัฒนาวารสารอยู่ตลอด ปรับปรุงระบบงานให้สอดคล้องกับเกณฑ์มาตรฐาน เพื่อก้าวขึ้นสู่วารสารที่ได้มาตรฐานของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI)

วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ ขอเจริญพรขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิในการประเมินบทความ ที่ให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ เพื่อให้บทความนั้นได้คุณภาพพร้อมทั้งเป็นประโยชน์ต่อผู้เขียนบทความ กองบรรณาธิการขอเชิญผู้สนใจส่งบทความมาตีพิมพ์ที่วารสารบัณฑิตสาเกตปริทรรศน์ ตามรายละเอียดที่อยู่ท้ายเล่ม หากผู้อ่านมีข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อันจะนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนาวารสารให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ทางวารสารน้อมรับด้วยความยินดี ขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระครูวาปีจันทคุณ, ผศ.ดร.

บรรณาธิการ

สารบัญ

❖ การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทย: ปัญหาและทางออก.....	1
Political participation of Hill tribe: Problems and Solutions กัลยากร มาพันธ์สุ, ศิริวรรณ ศีลสังวร, สุภาภรณ์ พรหมแจ่ม	
❖ วิเคราะห์การเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มผู้ชุมนุมขับไล่ระบอบทักษิณ ตั้งแต่ พ.ศ.2548-2557.....	10
Analyze the social movements of the community, expelling the Thaksin regime from 2005-2014 วินิจ ผาเจริญ, บุญญาภรณ์ โลกคำลือ, เบญจภรณ์ กองจันทร์	
❖ การทำแท้งในมุมมองพุทธจริยศาสตร์.....	21
Abortion from a Buddhist Ethics Perspective ลัมพันธ์ เอกรักษา	
❖ การปฏิบัติต่ออารมณ์ตามจริตในพุทธศาสนาเถรวาท.....	30
The Ways to Treat With Sense-Objects by Character in Theravada Buddhism รัตนาวดี สุริยวนากุล	
❖ การพัฒนาขั้น 5 ในอนัตตลักขณสูตร.....	41
The Development of The Five Kandhas in Anattalakkhanasutta พระครูปลัดสมหมาย อดุลสิทฺโธ	
❖ การพัฒนาหลักสูตรการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบครบวงจรของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์.....	51
Curriculum Develop of Community Economic Movement with Integrated Service of Southern Isan Agriculturist in Buriram Province เสรี สวัสดิ์เอื้อ, จิรวัฐ กุลชัยไม้ ณ อยุธยา	

การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทย : ปัญหาและทางออก
Political participation of Hill tribe: Problems and Solutions

กัลยากร มาพันธ์สุ

Kanyakorn Maphansu

ศิริวรรณ ศิลสังวรรณ

Siriwan Sinsangworn

สุภาภรณ์ พรหมแจ่ม

Supaporn Promjam

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Studies Maejo University

Email : Supapornpromjam555@gmail.com

(Received: June 7, 2021/ Revised: June 22, 2021/ Accepted: June 28, 2021)

บทคัดย่อ

การศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทย ในกรณีศึกษาปัญหาและทางออก เป็นการศึกษาผ่านโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีอิทธิพลอันส่งผลให้เกิดปัญหาต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูง โดยศึกษาบนกรอบความคิด 3 กรอบ คือ กรอบทางด้านการศึกษากรอบทางด้านอาชีพ รายได้และฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม และกรอบทางด้านความเป็นอยู่หรือที่อยู่อาศัย ที่มีอิทธิพลของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมทั้ง 3 ด้าน ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของบุคคลในการมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยในการศึกษาในครั้งนี้มุ่งศึกษาถึงปัญหาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองภายใต้โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคลในด้านต่าง ๆ ที่เป็นต้นเหตุสำคัญที่ส่งผลทำให้เกิดปัญหามากมายในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงอันจะนำไปสู่การหาแนวทางทางแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น

คำสำคัญ : การมีส่วนร่วมทางการเมือง, ประชาธิปไตย, ประชาชนบนพื้นที่สูง

Abstract

A Study of Political Participation in the Highlands in Thailand In case studies of problems and solutions It is a study through the influence of socio-economic structures that result in problems in the behavior of political participation of people in the highlands. The study was based on three conceptual frameworks: educational framework career framework income and socioeconomic status and the framework of living or housing that has the influence of the three economic and social structures that influence the behavior of individuals in political participation, In this study, the aim of this study was to study the problem of political participation behavior under the economic and social structure of people in various fields, which are the main causes

that result in many problems in political participation of the people. People in the highlands will lead to finding solutions to problems that arise.

Keywords : political participation, democracy, highland people

1. บทนำ

การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทยที่มีค่อนข้างน้อย ซึ่งเป็นปัญหาที่สำคัญตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าผู้ที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลเมืองจะมีส่วนร่วมทางการเมืองที่น้อยกว่าผู้ที่อยู่ใกล้เมือง เนื่องจากความไม่เอื้ออำนวยของสภาพของภูมิศาสตร์ที่ส่งผลต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนบนพื้นที่สูงที่แตกต่างจากเมือง ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาและอุปสรรคมากมายที่ก่อให้เกิดความยากลำบากต่อกลุ่มประชาชนที่อยู่ห่างไกลเมืองในแง่ของการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีแนวโน้มลดลงเรื่อย ๆ และส่งผลให้กลุ่มประชาชนในพื้นที่ห่างไกลจากเมืองไม่มีโอกาสหรือมีโอกาสน้อยในการเข้าถึงการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งปัญหาดังกล่าวก็ยังคงดำเนินมาจนถึงปัจจุบันและมีแนวโน้มที่จะเป็นเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ จึงควรที่จะหาทางออกเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา เพื่อให้สามารถเพิ่มจำนวนประชาชนบนพื้นที่สูงในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองที่มากขึ้นต่อไป (รัตนา อรุณ, 2562)

2. การมีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

การมีส่วนร่วม คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนไม่ว่าจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นในทางตรงหรือทางอ้อม ในลักษณะของการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมทำ ในสิ่งที่มีผลกระทบต่อตนเองหรือชุมชน การกระทำโดยความสมัครใจของสมาชิกในสังคมเพื่อมีส่วนร่วมในการคัดเลือกผู้ปกครองและการกำหนดนโยบายสาธารณะทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมกิจกรรมเหล่านี้ได้แก่การลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การสนใจติดตามข่าวสารทางการเมืองการอภิปรายพูดคุยในประเด็นทางการเมืองการร่วมประชุมทางการเมืองการให้ความสนับสนุนผู้สมัครหรือพรรคการเมืองในด้านการเงินการติดต่อกับผู้แทนราษฎรนอกจากนี้ยังรวมถึงการสมัครเข้าเป็นสมาชิกพรรคการเมืองอย่างเป็นทางการช่วยเขียนสุนทรพจน์ในการหาเสียงช่วยในการรณรงค์หาเสียงและสมัครเข้ารับการเลือกตั้ง

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และ ดร.ถวิลวดี บุรีกุล (2548) กล่าวถึง การมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การที่อำนาจในการตัดสินใจไม่ควรเป็นของกลุ่มคนจำนวนน้อย แต่อำนาจควรได้รับการจัดสรรในระหว่างประชาชน เพื่อทุก ๆ คนได้มีโอกาสที่จะมีอิทธิพลต่อกิจกรรมส่วนรวม

คณิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ (2545) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมือง และการบริหารเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้ง การจัดสรรทรัพยากรของชุมชนและของชาติ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน โดยการให้ข้อมูล แสดงความคิดเห็น ให้คำแนะนำปรึกษา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ รวมตลอดจนการควบคุมโดยตรงจากประชาชน

ปัทมา สุภก่าปิง (2559) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ในรายงานการศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ ว่าหมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิในกระบวนการนโยบายสาธารณะทั้งในด้านการให้และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การให้ความคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ การร่วมตัดสินใจ ทั้งในขั้นตอนการริเริ่มนโยบาย การจัดทำแผนงาน โครงการหรือกิจกรรมที่อาจมีผลกระทบต่อ

คุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การจัดการสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการปฏิบัติ การติดตาม และประเมินผลตามนโยบายแผนงานโครงการหรือกิจกรรมนั้น

Myron Wiener (1971) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามระบบประชาธิปไตย คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น ทศนะคติและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ ที่จะส่งผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน นอกจากจะช่วยให้การตัดสินใจของผู้เสนอโครงการหรือรัฐบาลที่มีความรอบคอบ และสอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของประชาชนมากยิ่งขึ้นแล้ว ยังเป็นการควบคุมการบริหารงานของรัฐบาลให้มีความโปร่งใส สามารถตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของประชาชน และมีความรับผิดชอบ หรือสามารถตอบคำถามของประชาชนได้อีกด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้สมบูรณ์มากยิ่งขึ้นอีกด้วย ซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนมีความสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตย คือ ทำให้ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองได้มีโอกาสทราบความต้องการของกันและกันอย่างแท้จริงทำให้การดำเนินนโยบายของรัฐตอบสนองต่อผู้เป็นเจ้าของประเทศในด้านเศรษฐกิจการเมืองและสังคม

สมบัติ อารังธัญวงศ์ (2549) อธิบายว่า โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจ ปัจจุบันนี้มีผลต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เช่น ระดับการศึกษาของประชาชนในสังคมจะมีผลต่อลักษณะวัฒนธรรมทางการเมือง และพฤติกรรมทางการเมืองของคนสังคมนั้น ๆ โดยการศึกษาทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจและมีความสำนึกในบทบาทหน้าที่ของตนที่พึงกระทำต่อระบบการเมืองมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีฐานะทางเศรษฐกิจก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลเกี่ยวกับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน เช่น ผู้ที่มีรายได้น้อย ประชาชนที่ยากจน จะไม่มีเวลามาสวมใจการมีส่วนร่วมทางการเมืองเพราะจะให้ความสำคัญกับการดำรงชีวิตประจำวัน ในขณะที่เดียวกันผู้ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีจะมีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองได้มากกว่า

3. ประชาชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทย

ลิขิต อีรเวทิน (2552) ได้นิยามความหมายของคำว่าชาวเขาไว้ว่า ชาวเขา หมายถึง ชนกลุ่มน้อยซึ่งตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ในอาณาบริเวณพื้นที่ที่เป็นเทือกเขา สูงไม่เกินหนึ่งหมื่นฟุตจากระดับน้ำทะเล มีชนบทธรรมเนียม ประเพณี ภาษาพูด ความเชื่อ อาชีพและอุปนิสัยใจคอคล้ายคลึงกัน มีการปกครองร่วมกัน แต่แตกต่างกันออกไปอย่างเห็นได้ชัดจากประชากรเจ้าของประเทศในด้านชาติพันธุ์ ชนบทธรรมเนียมประเพณีและภาษาพูด และมีความเชื่อเรื่องภูตผีปีศาจ ชาวเขาในประเทศไทยแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ ชาวเขาดั้งเดิมที่เป็นชนกลุ่มน้อยอยู่ในแผ่นดินประเทศไทย และชาวเขาที่มีได้เกิดในประเทศไทย แต่อพยพมาจากนอกประเทศ ชาวเขาตามนโยบายการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาของกรมประชาสงเคราะห์ ประกอบด้วย กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ จำนวน 9 เผ่าหลัก ได้แก่ แม้ว เย้า มูเซอ ลีซอ อีก้อ กะเหรี่ยง ลัวะ ถิ่น ขมุ และมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ที่มีลักษณะเดียวกัน

4. ปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทย

ปัญหาทางด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทยศึกษาจากอิทธิพลของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของบุคคล 3 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการศึกษา

1.1 สาเหตุด้านการศึกษาที่ส่งผลทำให้เกิดปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทย

วชิราพร สุวรรณศรวล (2556) ได้อธิบายถึงด้านการศึกษาที่ถือได้ว่าเป็นด้านหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงอย่างมากและยังสามารถนำไปสู่ปัญหาในด้านอื่น ๆ ได้อีกด้วย เนื่องจากประชาชนบนพื้นที่สูงนั้นอยู่ห่างไกลจากเมืองทำให้ระบบของการศึกษาเข้าถึงได้ยาก มีปัญหา ดังนี้

- 1.1.1 ประชากรในวัยเรียนในพื้นที่สูงตกหล่นไม่ได้รับการศึกษา
- 1.1.2 เด็กที่เข้าเรียนแล้วออกกลางคันด้วยสภาพปัญหาต่าง ๆ
- 1.1.3 ผู้เรียนบนพื้นที่สูงมีคุณภาพการเรียนที่ต่ำ
- 1.1.4 ผู้เรียนมีสุขภาพอนามัยไม่ดี
- 1.1.5 ขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิและเสรีภาพของตัวเอง
- 1.1.6 การศึกษาในพื้นที่สูงเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก
- 1.1.7 มีหนังสือหรือตำราเรียนที่ไม่เพียงพอ
- 1.1.8 บุคลากรครูไม่เพียงพอหรือมีน้อย และขาดครูที่มีความเข้าใจในตัวนักเรียน
- 1.1.9 อินเทอร์เน็ตหรือสื่อการเรียนการสอนเข้าไม่ถึง
- 1.1.10 เด็ก ๆ ขาดโอกาสทางการศึกษามากมาย ซึ่งรวมไปถึงชุดนักเรียน กระเป๋านักเรียน

อุปกรณ์การเรียน อุปกรณ์การสอนที่ไม่เพียงพอ

- 1.1.11 ครอบครัวมีฐานะยากจนพ่อแม่ไม่สนับสนุนให้ลูกได้รับการศึกษา
- 1.1.12 ภาษาเป็นอุปสรรคของการเรียน
- 1.1.13 หลักสูตรไม่เหมาะสมกับโรงเรียนที่อยู่ห่างไกล
- 1.1.14 นักเรียนลาออกกลางคันไม่จบการศึกษาภาคบังคับ
- 1.1.15 ความไม่เอื้ออำนวยของพื้นที่ เป็นต้น

ประชาชนที่อยู่ในเขตเมืองที่มีการศึกษาที่เข้าถึงและมีให้เลือกศึกษาที่หลากหลายทำให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองและเข้าถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าประชาชนบนพื้นที่สูง จึงส่งผลให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงนั้นมีน้อย และพบว่าเด็กบนพื้นที่สูงต้องเผชิญปัญหาไอคิวต่ำ ส่งผลให้เด็กบนพื้นที่สูงหลุดจากระบบการศึกษา โดยมีนักวิชาการประเมินความเสียหายเด็กด้วยโอกาสเหล่านี้ว่า ส่งผลเสียทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองเป็นอย่างมาก นักวิชาการมากมายจึงแนะนำให้มีการจัดการศึกษาบนพื้นที่สูงที่เน้นหลักสูตรการสร้างทักษะอาชีพและทักษะชีวิตมากกว่าในเมืองที่เป็นการศึกษาแบบแข่งขันและไม่ควรใช้ไอเน็ตประเมินครูบนที่สูงเพียงลู่ทางเดียว (วชิราพร สุวรรณศรวล, 2556)

1.2 ปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงอันเนื่องมาจากการศึกษาจากสาเหตุที่ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ที่กล่าวมาทางการศึกษาที่ไม่พร้อมและไม่เพียงพอบนพื้นที่สูงที่มีอุปสรรคมากมายส่งผลทำให้เกิดปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูง ดังนี้

1.2.1 ปัญหาประชาชนบนพื้นที่สูงขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง

1.2.2 ปัญหาประชาชนบนพื้นที่สูงไม่มีประสบการณ์หรือมีประสบการณ์ในการเรียนรู้ทางการเมืองมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย

1.2.3 ปัญหาประชาชนบนพื้นที่สูงมองไม่เห็นถึงความสำคัญในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเนื่องจากได้รับการศึกษาน้อย

1.2.4 ปัญหาประชาชนบนพื้นที่สูงมองว่าการศึกษาเป็นเรื่องไกลตัว ซึ่งทำให้มองเรื่องทางการเมืองเป็นเรื่องไกลตัวไปด้วย

2. ด้านอาชีพ รายได้และฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม

วรวิพร สุวรรณศรวล (2556) ได้อธิบายไว้ว่าทางด้านอาชีพ รายได้และฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม เป็นอีกหนึ่งด้านที่มีอิทธิพลต่อการเกิดปัญหาทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูง เนื่องจากสาเหตุและปัญหาทางด้านอาชีพ รายได้และฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม มีดังนี้

2.1 สาเหตุทางด้านอาชีพ รายได้และฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลทำให้เกิดปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทย

2.1.1 อาชีพส่วนใหญ่ของประชาชนบนพื้นที่สูงจะเป็นการทำเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ เช่น การทำไร่ ทำนา ปลูกผัก เป็นต้น และมีการเปิดโอกาสให้ประชาชนบนพื้นที่สูงสามารถทำงานในโครงการหลวงได้

2.1.2 เวลาทำงานเป็นแบบวันต่อวันและแบบหาเช้ากินค่ำ

2.1.3 เวลาทั้งวันหมดไปกับการทຸ່ມเหทำงาน เพื่อหารายได้เลี้ยงครอบครัว

2.1.4 รายได้ที่ไม่แน่นอนในแต่ละวัน จึงต้องมีการทำงานอย่างหนัก ส่วนใหญ่ไม่ได้รับแรงงานขั้นต่ำ 300 เนื่องจากทำเกษตรกรรม แต่ในกรณีทำงานรับจ้างจึงเป็นไปตามแรงงานขั้นต่ำ

2.1.5 ความยากจน และการไม่ได้รับโอกาสที่มากเพียงพอ ทำให้ประชาชนบนพื้นที่สูงมีความยากลำบากกว่าประชาชนในเมือง ที่พวกเขาต้องดิ้นรนหาเลี้ยงตนเองและครอบครัว

2.2 ปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงอันเนื่องมาจากด้านอาชีพ รายได้และฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม

2.2.1 ปัญหาการที่ประชาชนบนพื้นที่สูงไม่มีความกระตือรือร้นในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเนื่องจากมีอุปสรรคทางด้านอาชีพและรายได้

2.2.2 ปัญหาประชาชนบนพื้นที่สูงเห็นความสำคัญต่ออาชีพและรายได้ที่ได้ต่อวันมากกว่าการสละเวลาเดินทางไปมีส่วนร่วมทางการเมือง

2.2.3 ปัญหาประชาชนบนพื้นที่สูงเห็นว่าปากท้องและรายได้ของครอบครัวสำคัญกว่าการเดินทาง เพราะมีฐานะยากจน ซึ่งพวกเขามองว่าการไปมีส่วนร่วมทางการเมืองจะต้องสละทั้งเวลาและต้องเสียงานและรายได้ ทำให้การมีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย

3. ด้านความเป็นอยู่หรือที่อยู่อาศัย

มานิตย์ ไชยกิจ (2556) ได้อธิบายไว้ว่า ด้านความเป็นอยู่หรือที่อยู่อาศัย เป็นอีกหนึ่งด้านที่มีอิทธิพลต่อการเกิดปัญหาทางการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงที่ ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการเดินทางและการรับรู้เข้าถึงข่าวสารเป็นส่วนใหญ่ จากสาเหตุและปัญหาทางด้านความเป็นอยู่หรือที่อยู่อาศัย มีดังนี้

3.1 สาเหตุทางด้านความเป็นอยู่หรือที่อยู่อาศัย ที่ส่งผลทำให้เกิดปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูง ในประเทศไทย

3.1.1 พื้นที่อยู่อาศัยของประชาชนบนพื้นที่สูงอยู่ห่างไกล ที่ตั้งบ้านเรือนและที่ทำกินมีความลาดชัน ตั้งอยู่บนภูเขา โดยเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 35 หรือมีความสูงกว่าระดับน้ำทะเลกว่า 500 เมตรขึ้นไป ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางไปมีส่วนร่วมทางการเมือง

3.1.2 จากระยะทางที่ไกล ส่งผลทำให้มีการเดินทางที่ลำบากอย่างมาก ในบางพื้นที่ไม่มีถนน หรือรถเข้าถึงได้จึงต้องใช้การเดินเท้าในระยะทางที่ไกลในบางพื้นที่กว่า 10 กิโลเมตร โดยใช้เวลาหลายชั่วโมง

3.1.3 ในบางพื้นที่เส้นทางในการเดินทางมีความชำรุดทรุดโทรม เช่น ทางลูกรัง ดินโคลน หรือทางเป็นหลุมเป็นบ่อ เป็นต้น จึงเป็นอุปสรรคหนึ่งของการเดินทาง

3.1.4 จากพื้นที่ห่างไกลทำให้ความเจริญเข้าถึงได้ยาก ทำให้การรับรู้ข่าวสารต่าง ๆ เป็นไปอย่างยากลำบากและเป็นไปได้น้อย รวมไปถึงอุปกรณ์เครื่องใช้อิเล็กทรอนิกส์ สัญญาณโทรศัพท์ ไฟฟ้า น้ำประปา สื่อออนไลน์ต่าง ๆ เป็นต้น เข้าไม่ถึงประชาชนบนพื้นที่สูงเนื่องจากเป็นพื้นที่อยู่อาศัยที่ห่างไกล แต่ก็ยังมีในบางพื้นที่ที่ไม่ห่างไกลเมืองมากที่ยังมีความเจริญแทรกเข้าไปได้บ้างเล็กน้อย

3.1.5 เนื่องจากความเป็นอยู่ของประชาชนบนพื้นที่สูงเป็นการอาศัยอยู่กันแบบเป็นหมู่บ้านชนเผ่าหรือชุมชนเล็ก ๆ มีประชากรไม่มาก ทำให้การรับรู้ข่าวสารจะเป็นการพูดกันปากต่อปาก บอกเล่า หรือ เป็นการสื่อสารที่หัวหน้าหมู่บ้านหรือผู้ที่เข้ามาทำงานในเมืองหรือนักเรียน นักศึกษา ที่เข้ามาศึกษาในเมือง เป็นผู้กระจายข่าวสารให้รับรู้ ซึ่งอาจทำให้ข้อมูลผิดไปและไม่รวดเร็ว

3.2 ปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงอันเนื่องมาจากด้านความเป็นอยู่หรือที่อยู่อาศัย โดยปราโมทย์ มากชู ได้อธิบายถึงปัญหาทางด้านความเป็นอยู่หรือที่อยู่อาศัย ไว้ดังนี้

3.2.1 ปัญหาการเดินทางที่ลำบากของประชาชนบนพื้นที่สูง ทำให้การเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองในแต่ละครั้งเป็นไปด้วยความยากลำบากในการเดินทาง ทำให้ผู้คนส่วนหนึ่งไม่เลือกที่จะเดินทางไปมีส่วนร่วมทางการเมืองเพราะมองว่าเป็นการเสียเวลา เสียรายได้ เสียงาน เป็นต้น

3.2.2 ปัญหาจากการไม่รับรู้ข่าวสาร เนื่องจากอาศัยอยู่ในพื้นที่ห่างไกลทำให้ชนบนพื้นที่สูงขาดความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ทำให้ไม่สนใจ ไม่เห็นถึงความสำคัญในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง

5. ทางออกอันนำไปสู่การแก้ไขปัญหาพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทย

การหาทางออกหรือวิธีแก้ไขปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทยจากปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละด้านในข้างต้น ทางออกและวิธีแก้ไขจะสอดคล้องและแก้ไขไปตามปัญหาที่เกิดขึ้นในแต่ละด้านจากการเสนอแนะของผู้จัดทำและจากผู้เคยศึกษาในเรื่องที่เกี่ยวข้อง สามารถสรุปได้ ดังนี้

1. ทางออกอันนำไปสู่การแก้ไขปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทยที่มีสาเหตุมาจากทางด้านการศึกษา รัฐควรเข้ามาจัดการและสนับสนุนด้านการศึกษานบนพื้นที่สูงอย่างจริงจังเนื่องจากประชาชนบนพื้นที่สูงไม่สามารถเดินทางมาเรียนในเมืองได้เนื่องจากมีระยะทางที่ไกล เพื่อให้เด็กได้รับการศึกษาภาคบังคับและประชาชนทุกคนบนพื้นที่สูงได้รับการศึกษาที่มากขึ้น มีคุณภาพทางการศึกษาที่มากขึ้น ที่อยู่ในระดับการศึกษา หลักสูตร และรูปแบบการศึกษาที่เหมาะสมและสอดคล้องกับโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่สูง เพื่อให้เหมาะสมกับนักเรียนซึ่งจะทำให้เด็ก ๆ ไม่ลาออกกลางคัน โดยไม่นำเกณฑ์หรือระบบการศึกษาที่ใช้ในเมืองเป็นการศึกษาแบบแข่งขันไปใช้กับการศึกษาพื้นที่สูงที่ควรเน้นไปในการด้านการศึกษาที่ทำให้เกิดอาชีพเสียมากกว่า มีการให้ความรู้ความเข้าใจต่อผู้ปกครองต่อการศึกษาของลูก โดยการศึกษาในพื้นที่สูงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการมีเสียสละ เข้าใจภาษา มีความรู้และเข้าใจเด็กและประชาชนในพื้นที่ ดังนั้นควรจัดให้มีการประชาสัมพันธ์หาอาสาสมัครเป็นครูบดอยหรือรัฐสร้างการบรรจุครูรูปแบบใหม่บนพื้นที่สูงแต่รูปแบบต้องแตกต่างจาก

ในเมือง รวมไปถึงอุปกรณ์การเรียน เช่น หนังสือ สื่อการเรียนการสอน อินเทอร์เน็ต ชุดนักเรียน เป็นต้น เมื่อรัฐเข้ามาจัดการและสนับสนุนอย่างจริงจังแล้ว ควรมีการสนับสนุนอุปกรณ์ดังกล่าว ให้นักเรียนบนพื้นที่สูงได้รับอย่างเท่าเทียมกับเด็กในเมืองด้วยและในอนาคตหากมีการพัฒนาไปในทางที่ดีขนาดและรูปแบบของโรงเรียนอาจมีการขยายที่ใหญ่ขึ้น (วชิราพร สุวรรณศรวล, 2556; ญัฐพงษ์ คันธรส, อัมฤตา สารอิวงค์, อัญธิชา รุ่งแสง, 2563)

2. ทางออกอันนำไปสู่การแก้ไขปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทย ที่มีสาเหตุมาจากทางด้านอาชีพ รายได้และฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม ทางออกอันนำไปสู่การแก้ไขปัญหา คือ การทำให้ประชาชนบนพื้นที่สูงเห็นความสำคัญในการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นกว่าเดิม โดยการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางด้านอาชีพของประชาชนบนพื้นที่สูง นอกจากการทำเกษตรกรรมโดยการให้โอกาส เปิดโอกาสในด้านการสร้างอาชีพและรายได้ กระจายอาชีพและรายได้ให้ชนบนพื้นที่สูงมีทางเลือกและเข้าถึงมากขึ้น หรืออาจมีการสนับสนุนการเข้ามาทำงานในเมืองมากขึ้น โดยที่ไม่กีดกันและให้ความเท่าเทียมกันในการประกอบอาชีพ ให้ผลตอบแทนหรือหาทางเลือกอื่นในการสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนบนพื้นที่สูงในหลาย ๆ ทาง เพื่อไม่ให้เกิดการสละเวลาทั้งวันเพื่องานงานเดียวที่ไม่คุ้มกับค่าแรงงาน และไม่เป็นการทำงานแบบหาเช้ากินค่ำ สนับสนุนการทำเศรษฐกิจพอเพียงของชนบนพื้นที่สูง ให้มีการออมที่มากขึ้น มีการกินอยู่ที่พอมีพอใช้ ไม่เบียดเบียนกันละไม่ถูกเอารัดเอาเปรียบ อันจะทำให้ไปสู่ความไม่ยากจน (วชิราพร สุวรรณศรวล, 2556; ศิริพร เพ็งจันทร์, 2563)

3. ทางออกอันนำไปสู่การแก้ไขปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงในประเทศไทย ที่มีสาเหตุมาจากทางด้านความเป็นอยู่หรือที่อยู่อาศัย เนื่องจากพื้นที่ของประชาชนบนพื้นที่สูงมีความห่างไกลและมีอุปสรรคมากมาย เช่น ระยะทางที่ไกล ไม่มีถนน ไม่มีรถ ถนนชำรุด เป็นต้น ทางรัฐควรเข้ามาให้ความสำคัญและจัดการกับปัญหาเหล่านี้ โดยให้โครงสร้างทางสังคม ที่ด้านสิ่งอำนวยความสะดวกแก่คนบนพื้นที่สูงเหล่านี้ให้มีความสะดวกมากขึ้นให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ ที่ควรเน้นเรื่องความปลอดภัยเป็นหลักเนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของที่ตั้งหมู่บ้านต่าง ๆ จะอยู่บนภูเขาและไม่ควรยึดบรรทัดฐานในเมืองมาเป็นเกณฑ์ในการสร้างสิ่งต่าง ๆ จนเกินไป เพราะอาจไม่เหมาะสมสำหรับพื้นที่และอาจจะกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สัตว์ป่าและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนบนพื้นที่สูงด้วย เช่น การมีรถรับส่ง การบำรุงและซ่อมแซมถนนให้ดีขึ้น เป็นต้น เพื่อให้มีความสะดวกลดอุปสรรคและลดระยะเวลาในการเดินทางในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงจะได้มีมากขึ้น (มานิตย์ ไชยกิจ, 2556)

ส่วนในเรื่องการรับรู้ข่าวสารที่น้อย เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ห่างไกล รัฐควรปรับปรุงและพัฒนาระบบความทันสมัยต่าง ๆ ให้ครอบคลุมถึงพื้นที่ห่างไกลให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้ประชาชนบนพื้นที่สูงมีสื่อหรืออุปกรณ์ต่าง ๆ ไว้ใช้เพื่อรับรู้ข้อมูลข่าวสารทางการเมืองเช่นเดียวกับคนในเมือง โดยไม่เป็นการบอกกันปากต่อปากหรือบอกเล่ากันแบบเช่นเคย เพราะอาจสื่อสารข้อมูลที่ผิดพลาดได้และไม่รวดเร็วทันการ (อาณัติ นิลขาว, 2560)

6. บทสรุป

จากศึกษาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงพบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่เกิดขึ้นกับชนบนพื้นที่สูงนั้นเกิดจากความไม่เอื้ออำนวยของสภาพทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผลทำให้โครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนบนพื้นที่สูงที่แตกต่างไปจากเมือง และจากความแตกต่างทำให้อิทธิพลของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของชนบนพื้นที่สูงส่งผลทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในพื้นที่ตามมากมาย โดยโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลทำให้เกิดปัญหาการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงนี้สอดคล้องกับทฤษฎีปัจจัยกำหนด และสามารถนำทฤษฎี

ปัจจัยกำหนดที่พูดถึงตัวแรงผลักดันทางสังคมที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน โดยมุ่งศึกษาอิทธิพลของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมมาใช้ในการวิเคราะห์และอธิบายปัญหาที่เกิดขึ้นได้ โดยสามารถแยกโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมที่ส่งผลให้เกิดปัญหาเป็นด้านได้ทั้งหมด 3 ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ รายได้และฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมและด้านความเป็นอยู่หรือที่อยู่อาศัย โดยในแต่ละด้านทำให้เกิดสาเหตุของปัญหาอันนำไปสู่การเกิดขึ้นของปัญหาและการหาทางออกเพื่อแก้ไขการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงตามทฤษฎี ดังนี้

ด้านการศึกษา พบว่า ความไม่พร้อม ไม่มีประสิทธิภาพ ไม่เหมาะสมและไม่เพียงพอของระบบการศึกษาในพื้นที่สูง ที่ทำให้เด็ก ๆ และประชาชนในพื้นที่สูงขาดโอกาสขาดความรู้ความเข้าใจและไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองและมองการเมืองเป็นเรื่องไกลตัว ทางออกของปัญหาทางด้านการศึกษา คือ การเข้ามาจัดการและสนับสนุนช่วยเหลืออย่างจริงจังจากรัฐและหน่วยงานอื่น ๆ ในส่วนที่ยังขาดแคลนและต้องการได้รับความช่วยเหลือ โดยมุ่งแก้ไขสาเหตุของปัญหาเป็นหลักที่ไม่ยึดระบบการศึกษาแบบในเมืองแต่เป็นการจัดการตามแบบการศึกษาที่เหมาะสมต่อสถานที่บนพื้นที่สูง

ด้านอาชีพ รายได้และฐานะทางเศรษฐกิจและสังคม พบว่า ประชาชนบนพื้นที่สูงยังเน้นการประกอบอาชีพที่เป็นเกษตรกรรมอยู่เป็นส่วนใหญ่ ทำให้รายได้มาจากทางเดียวและต้องทำงานอย่างหนักแบบวันต่อวัน รายได้ต่อวันได้น้อย บางกรณีไม่ถึง 300 บาท ทำให้เกิดปัญหาความยากจนตามมา ทำให้คนเห็นความสำคัญกับการทำงานและรายได้มากกว่าการสละเวลาไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ทางออก คือ การมุ่งปรับเปลี่ยนพฤติกรรม การประกอบอาชีพของประชาชนบนพื้นที่สูงเป็นหลัก โดยกำลังสำคัญของการเปลี่ยนแปลงนี้ต้องมาจากความสมัครใจของชนบนพื้นที่สูงเอง โดยสร้างทางเลือกหลาย ๆ ทางในการหารายได้ที่ไม่ได้รับแค่ทางเดียว และไม่ต้องทำงานหนักจนเกินไป ทำให้ประชาชนมีรายได้มากขึ้น ปัญหาความยากจนจึงลดลง และนำไปสู่การหันมาให้ความสนใจต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มากขึ้นเนื่องจาก ไม่มองว่าเป็นการเสียเวลาการทำงานและหารายได้ อย่างเช่นเคย

ด้านความเป็นอยู่หรือที่อยู่อาศัย พบว่า พื้นที่อยู่อาศัยของประชาชนบนพื้นที่สูงนั้นอยู่ห่างไกลจากเมืองอย่างมาก และมีอุปสรรคทางการเดินทางที่ไม่เอื้ออำนวยและต้องใช้เวลาหลายชั่วโมง รวมไปถึงการรับรู้ข่าวสารที่น้อย ทำให้เกิดความยากลำบากต่อการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ทำให้ประชาชนบนพื้นที่สูงเดินทางเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองน้อย ทางออก คือ รัฐควรเข้ามาสร้างโครงสร้างทางสังคมที่อำนวยความสะดวกที่เน้นความปลอดภัยให้แก่ประชาชนบนพื้นที่สูงให้มีการพัฒนาให้ได้มากที่สุดและให้เหมาะสมกับพื้นที่และไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สัตว์ และความเป็นอยู่ของประชาชนบนพื้นที่สูง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนบนพื้นที่สูงทั้ง 3 ด้าน สามารถส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลในพื้นที่สูงได้อย่างชัดเจน ซึ่งทางออกที่เหมาะสมที่สุดของทั้ง 3 ด้านนี้ คือ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่สูงให้มีความเหมาะสมกับพื้นที่ โดยไม่ยึดโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมในเมืองเป็นฐาน และให้ชนบนพื้นที่สูงได้รับโอกาสและการพัฒนาที่มากขึ้น โดยไม่กระทบกับสิ่งแวดล้อม สัตว์และความเป็นอยู่ของพื้นที่ โดยในทางออกเหล่านี้ต้องได้รับการยอมรับและการร่วมมือปฏิบัติจากคนในพื้นที่เป็นหลัก ซึ่งเมื่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมบนพื้นที่สูงถูกเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เหมาะสมดังที่ได้อธิบายไปแล้ว การเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนบนพื้นที่สูงก็จะมากขึ้นไปด้วย

7. เอกสารอ้างอิง

- คะเนิงนิจ ศรีบัวเอี่ยม และคณะ. (2545). *แนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540: ปัญหาอุปสรรคและทางออก*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ณัฐพงษ์ คันธรส. อัมฤตา สารธิวงศ์ และอัญธิชา รุ่งแสง. (2563). การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเขตเทศบาลเมืองเขลางค์นครอำเภอเมืองลำปาง จังหวัดลำปาง. *วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์*, 4 (1), 1-18.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และคณะ. (2554). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการนโยบายสาธารณะ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : บริษัท เอ.พี.กราฟฟิค ดีไซน์และการพิมพ์ จำกัด.
- บวรศักดิ์ อุวรรณโณ และถวิลวดี บุรีกุล. (2548). *ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม*. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ปัทมา สุปากำปง. (2558). *การเข้า (ให้) ถึงสิทธิชุมชน : การมีสิทธิ มีเสียง และมีส่วนร่วมในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนและประชาชน*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า.
- มานิตย์ ไชยกิจ. (2556). *รูปแบบการจัดการศึกษาทางเลือกสำหรับเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในเขตพื้นที่สูงภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย*. พิษณุโลก: ภาควิชาบริหารและพัฒนาการศึกษาคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ลิขิตธีรเวคิน. (2552). *การเมืองไทยและประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: มิสเตอร์ก็อปปี.
- วชิราพร สุวรรณศรวล. (2556). *รูปแบบการจัดการศึกษาทางเลือกสำหรับเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษาในเขตพื้นที่สูงภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย*. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร*. (15), 182-192.
- ศิริพร เพ็งจันทร์. (2563). การมีส่วนร่วมของประชาชนเกี่ยวกับสิทธิชุมชนทางทรัพยากรธรรมชาติ พื้นที่เกาะกลางบางทะเล จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์*, 3 (4), 66-82.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2549). *นโยบายสาธารณะ : แนวความคิด การวิเคราะห์และกระบวนการ*. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพฯ : เสมาธรรม.
- Weiner, Myron. (1971). *Political Participation : Crisis of the Political Process*. In Leonard, Binder and others (eds.). *Crisis on Sequences in Political Development*. Princeton : Princeton University Press.

วิเคราะห์การเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มผู้ชุมนุมขับไล่ระบอบทักษิณ ตั้งแต่ พ.ศ.2548-2557

Analyze the social movements of the community,
expelling the Thaksin regime from 2005-2014

วิหิจ ผาเจริญ

Winit Pharcharuen

บุษญาภรณ์ โลกคำลือ

Butsayaporn Lokkamlue

เบญจภรณ์ กองจันทร์

Benjaporn Kongjan

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

Maejo University

Email: winit.phacharuen@gmail.com

(Received: June 7, 2021/ Revised: June 22, 2021/ Accepted: June 28, 2021)

บทคัดย่อ

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มผู้ชุมนุม ในช่วง พ.ศ.2548 - 2557 ได้เกิดคำถามว่า ทฤษฎี ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใช้กับสังคมไทยได้หรือไม่ บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาขบวนการ เคลื่อนไหวทางการเมืองในการเมืองไทยจากกลุ่มพันธมิตรและกลุ่มผู้ชุมนุม “กปปส.” ช่วง พ.ศ. 2548-2557 โดยใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและโดยใช้การตีความพรรณนาและวิเคราะห์ข้อมูลภายใต้ โครงสร้างและบริบททางสังคมและการวิเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิดและทฤษฎีหรือพฤติกรรมของประชาชน ในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง ผลการศึกษาพบว่า การเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรและกลุ่มผู้ชุมนุม “กปปส.” ช่วง พ.ศ. 2548 - 2557 เกิดจากสาเหตุหลายปัจจัยเช่น สาเหตุทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ก่อให้เกิดการสร้างอุดมการณ์ทางการเมืองชาตินิยมแบบอนุรักษ์นิยมความเป็นไทย นำไปสู่เจตจำนงทาง การเมือง การจัดโครงสร้างองค์กร ยุทธศาสตร์ ยุทธวิธีการ เคลื่อนไหว โดยเริ่มต้นจากสมัยวิกฤตการณ์สมัย รัฐบาลทักษิณ รัฐบาลสมชาย และรัฐบาลยิ่งลักษณ์ พร้อมบริบทและปัจจัยอื่น ๆ ที่เข้ามาสอดคล้องกัน ไม่ว่าจะเป็น กลุ่มอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ ได้แก่ ชนชั้นนำ กองทัพ ตุลาการภิวัตน์ ระบบราชการ กลุ่มทุนดั้งเดิม เครือข่ายภาคประชาชน ภายใต้โครงสร้างสังคมวัฒนธรรมแบบเครือข่ายครอบครัว ก่อให้เกิดการไม่ยอมรับ และปฏิเสธระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน โดยมีสถานะที่อยู่ซ้อนภายใต้โครงสร้างทางการเมืองของไทยคือ รัฐเร้นลึกก่อให้เกิดการเปลี่ยนการเมือง โดยการ รัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 การถอดถอน นายกรัฐมนตรีใน พ.ศ. 2551 และการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ซึ่งได้ทำลายความเข้มแข็งของ การเมืองภาคประชาชน หลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนในระยะยาว

คำสำคัญ: การเคลื่อนไหวทางการเมือง, การมีส่วนร่วมทางการเมือง , กลุ่มพันธมิตร

Abstract

The political movement the range 2005 - 2014 raised the question Theory of Movement Can society be used with Thai society? The purpose of this article is to study the political movement in Thai politics from the People's Alliance for Democracy (PAD) and the People's Democratic Reform Committee (PDRC) the range 2005-2014 by means of data collection from documents and, Descriptive interpretation and data analysis. Under social structure and analysis of the context or behavior of citizens in political participation The study found that that various political, economic, and social conditions shaped the formation of political ideology of the two political groups to be that of nationalist-conservative, leading to their political will, organizations, and strategies in their movements. External factors that shaped the formation of these political movements included: political crises under the administrations of Thaksin Shinawatra, Somchai Wongsawat, and Yingluck Shinawatra; and the roles of Thai political and economic powers, e.g., political elites, military, judicial system, bureaucracy, economic elites, and people organizations, all of which assembled under the structure of "family network culture." The political movements led by the two political groups had led to their negation of representative democracy, and also linked to the "deep state." Consequences of their movements included the 2006 coup, the removals of two prime ministers in 2008, and the 2014 coup. PAD and PDRC's rejection of representative democracy have undermined the strength of people-based politics and weakened citizens' basic rights and freedom in the long term.

Keyword: Political movements, political participation, People's Alliance for Democracy (PAD)

1. บทนำ

การเคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมืองในช่วงทศวรรษแห่งความขัดแย้งทางการเมืองไทย นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2548 - 2557 สะท้อนให้เห็นถึงการปรากฏขึ้นของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในบริบทสังคมการเมืองไทยอย่างชัดเจนและเป็นครั้งสำคัญ อย่างไรก็ตาม ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในสังคมการเมืองไทยช่วงเวลาดังกล่าว ไม่ได้มีลักษณะของความเป็นประชาสังคม (Civil society) เพียงเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดผลกระทบเชิงลบของประชาสังคมต่อประชาธิปไตย หรือการแสดงออกของประชาสังคมแบบอนารยะสังคม (uncivil society) หรือไม่มีความเป็นอารยะชนคือคนที่เจริญแล้ว โดยการต่อต้านประชาธิปไตยหรืออาจสร้างความอันตรายแก่ประชาธิปไตยได้ (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2554; Shangmao CHEN, 2564) ด้วยการใช้ความรุนแรง ปาเถื่อน หรือวิธีการที่ไม่เป็นอารยะ (uncivil) ซึ่งเคลื่อนไหวในรูปแบบนี้เป็นทำให้เป็นปฏิปักษ์กับระบอบประชาธิปไตย แนวคิดเรื่องอนารยะสังคมนี้เป็นการเชิดชูบทบาทของประชาสังคมในการสร้างความเข้มแข็งให้กับระบอบประชาธิปไตย แนวคิดอนารยะสังคมอธิบายว่าประชาสังคมไม่ได้เป็นคุณกับประชาธิปไตยเสมอไปและอาจเป็นโทษเสียด้วยซ้ำ กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือ ประชาชนหรือผู้คนที่มารวมตัวเป็นประชาสังคมนั้นเป็นได้ทั้งวีรบุรุษ (heroes) และผู้ร้าย (villains) ในเวลาเดียวของระบอบประชาธิปไตย (ธิติ บัวคำศรี, 2556)

ปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตร และกลุ่มผู้ชุมนุม กปปส. ในช่วง พ.ศ. 2548-2557 มีการกล่าวว่าเป็นปรากฏการณ์ที่การเมืองภาคประชาชนในประเทศไทยคือการไม่ยอมรับและปฏิเสธประชาธิปไตยในระบอบตัวแทน ก่อให้เกิดความย้อนแย้งกับทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและแนวคิด

เกี่ยวกับการเมืองภาคประชาชนที่มองว่า การเคลื่อนไหวทางการเมืองและการเมืองภาคประชาชนจะเป็นปัจจัยเกื้อหนุนต่อความสำเร็จในกระบวนการมีส่วนร่วมของระบอบประชาธิปไตย ปรากฏการณ์ความขัดแย้งในสังคมการเมืองไทยทำให้เกิดคำถามอย่างกว้างขวางว่า “ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใช้กับสังคมไทยได้หรือไม่ ?”

2. วิธีการศึกษา

บทความวิชาการเรื่องนี้เป็นการศึกษาเนื้อหาจากเอกสารวิชาการเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูล โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 รูปแบบ คือ การศึกษาเอกสาร หนังสือ บทความวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ การวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษานี้ใช้การตีความข้อมูลภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์เชิงโครงสร้างทางสังคม และการวิเคราะห์เครือข่ายภาคสังคม (Social Network Analysis) โดยอาศัยวิธีการพรรณนาและวิเคราะห์ (Descriptive Analysis Methods) ร่วมกับข้อมูลจากเอกสารทางวิชาการ

3. ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใช้กับสังคมไทยได้หรือไม่ ?

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของไทยในช่วง พ.ศ.2548-2557 เป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนระดับชนชั้นกลาง (Middle-Class Movement) คือ การที่ประชาชน พยายามเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ด้วยการท้าทายอำนาจรัฐ เป็นการเปิดพื้นที่ของการเมืองภาคประชาชนให้กว้างขึ้นเพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายหรือแนวทางของประเทศซึ่งเกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง เช่น การมีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญใหม่ การร่วมตรวจสอบการทุจริตต่าง ๆ เป็นต้น ในอีกด้านหนึ่งขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นการ แสวงหาตัวตนใหม่ ผ่านการตีความและสร้างความหมายในลัทธิความเชื่อต่างๆ เช่น กรณียกรรมกาย และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมยังอาจเป็นการแสดงอัตลักษณ์แบบอื่น ๆ ที่แฝงอยู่ในชีวิตประจำวันอีกด้วย ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของไทยในช่วง พ.ศ.2548-2557 นั้นจึงอาจมีลักษณะของขบวนการสันติภาพ ซึ่งผูกติดกับความเชื่อทางศาสนาแบบดั้งเดิม เช่น ในประเทศที่นับถือศาสนาอิสลาม เป็นต้น โดยสรุปแล้วจะเห็นได้ว่าในบางบริบทของสังคม พลังการอธิบายทางชนชั้นในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมยังคงมีอยู่ ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะการได้รับอิทธิพลมาในช่วงปีทศวรรษ 2000 หรือในช่วงยุคประชาธิปไตยครึ่งใบ ที่ได้รับแนวคิดเรื่องอุดมการณ์แบบอุดมการณ์ชาตินิยมแบบอนุรักษนิยมเป็นไทย แต่เป็นชนชั้นที่มีอัตลักษณ์ร่วมกันบางอย่างซึ่งกล่าวได้ว่าอัตลักษณ์เหล่านี้มาพร้อมกับการพัฒนาความเป็นเมือง การศึกษาและปัจจัยอื่นๆ ด้วย

อย่างไรก็ตามคำอธิบายดังกล่าวนี้ไม่สามารถนำมาอธิบายปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ในช่วง พ.ศ. 2548-2557 ได้นั้น เป็นเพราะว่าขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มภาคประชาชนไม่ได้ต้องการที่จะเข้าไปเพื่อปรับเปลี่ยนหรือกำหนดนโยบายรัฐหรือรวมไปถึงรวมตัวกันเพื่อไปปรับเปลี่ยนสภาพของอำนาจทางการเมืองตามแนวความคิดของทูเรน (2001) ที่ใช้อธิบายขบวนการเคลื่อนไหวของประชาชน แต่ภาคประชาชนเพียงต้องการเข้าไปปรับเปลี่ยนหรือยกเลิกในตัวบทบาทของผู้นำหรือลัทธิระบอบทักษิณ เพราะผู้นำที่เข้าไปบริหารจัดการประเทศในช่วง 3 ยุคนี้ ล้วนเป็นเครือข่ายหรือญาติพี่น้องของอดีตนายกทักษิณ จึงทำให้ภาคประชาชนปฏิเสธหรือไม่ยอมรับในตัวของผู้คนที่ขึ้นมาบริหารประเทศ จึงสรุปได้ว่าการนำทฤษฎีฐานรากมาใช้ อธิบายน่าจะเหมาะสมมากกว่าแล้วนำมาขึ้นเป็นแผนภาพหรือผังมโนทัศน์เพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงของขบวนการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้น

4. ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นเรื่องของการรวมกลุ่มเพื่อกระทำการรวมหมู่ (Collective action) ถึงกระนั้นนักวิชาการบางคนเสนอว่า collective action อาจมีหลายประเภท เช่น ทูเรน (Touraine) เสนอว่า collective action แบ่งได้เป็นสามประเภทคือ ประเภทแรกเป็นเพียงพฤติกรรมการตั้งรับ (defensive action) เมื่อถูกโจมตี ประเภทที่สองเป็นการรวมกลุ่มเพื่อกระทำการรวมหมู่เพื่อปรับเปลี่ยนนโยบายหรือกระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐ ทั้งสองประเภทนี้ไม่ถือว่าเป็นขบวนการทางสังคม ประเภทที่สามคือ ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม หมายถึงการรวมกลุ่มเพื่อกระทำการรวมหมู่ที่จงใจเปลี่ยนสัมพันธภาพทางอำนาจหลัก ๆ ของสังคม (Escobar and Alvarez, 1992)

5. กรอบแนวคิดทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Study)

Grounded Theory มีคำที่ใช้เรียกในภาษาไทย เช่น ทฤษฎีฐานราก ทฤษฎีจากข้อมูล ทฤษฎีติดดิน ทฤษฎีติดพื้น แต่ในที่นี้ใช้คำว่าทฤษฎีฐานราก ซึ่งคำว่า ฐานราก มาจากความคิดที่ว่า ทฤษฎีจะปรากฏจากการศึกษา และมีรากฐานมาจากข้อมูลที่เก็บมาจากภาคสนาม มากกว่าจากวรรณคดีที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

Glaser (1967) กล่าวว่า ทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory Study) เป็นการศึกษาปรากฏการณ์จากมุมมองและการให้ความหมายของคนจากปรากฏการณ์ นำข้อมูลที่ได้มาสร้างมโนทัศน์ (concept) และหาความเชื่อมโยงจากมโนทัศน์ต่าง ๆ ให้ได้ข้อสรุปเชิงทฤษฎีสำหรับอธิบายและทำความเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น

Strauss and Corbin (1998) กล่าวว่า ทฤษฎีในความหมายของวิธีการวิจัยนี้ประกอบด้วย ความสัมพันธ์ที่น่าจะมีหรือน่าจะเป็น ระหว่างมโนทัศน์หรือชุดของมโนทัศน์ ทฤษฎีที่สร้างขึ้นมานี้จัดเป็นทฤษฎีระดับกลาง (middle range theory) ซึ่งใช้อธิบายปรากฏการณ์ในขอบเขตที่จำกัด

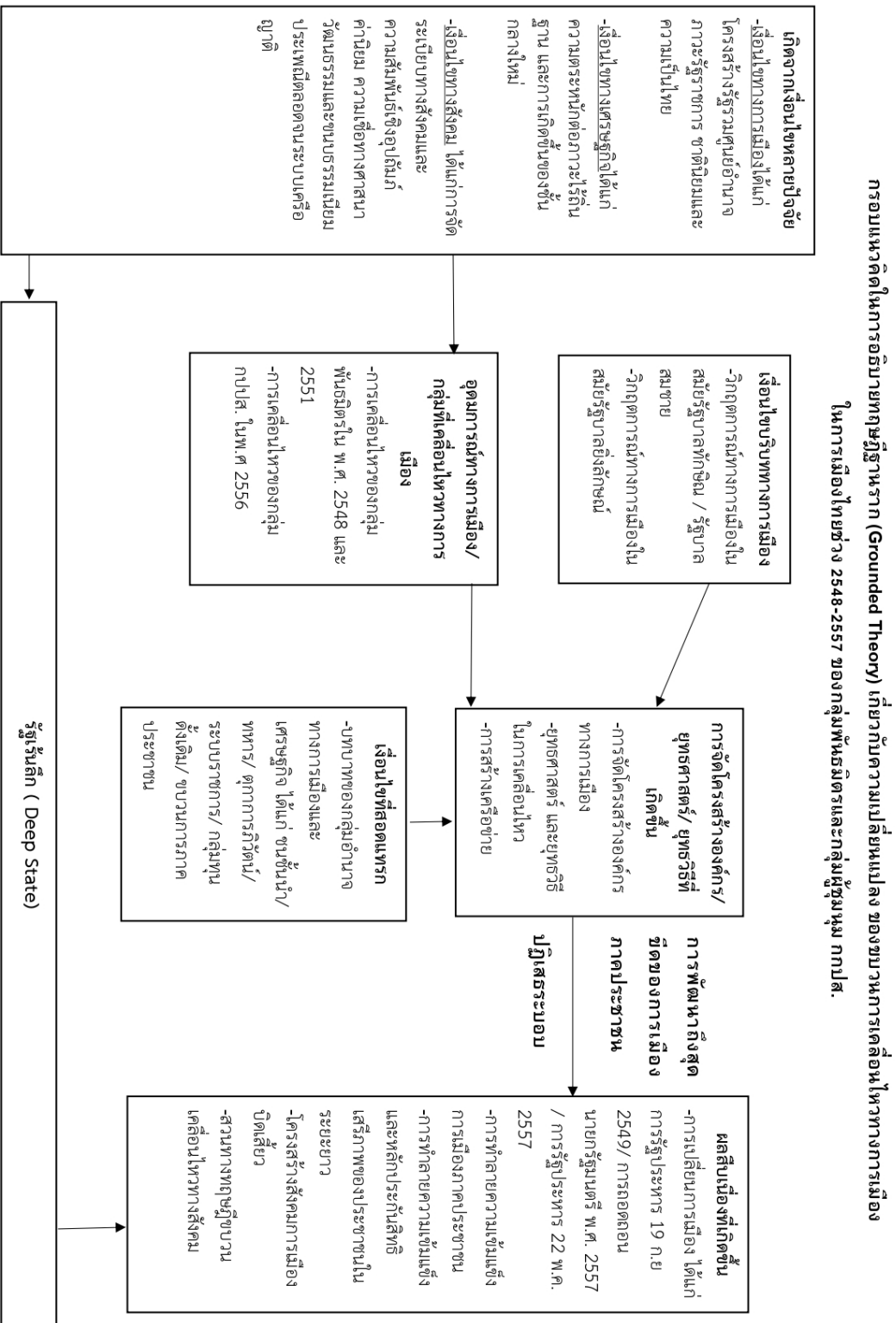
Leedy and Ormrod (2001) กล่าวว่า ทฤษฎีฐานราก (grounded theory) คือทฤษฎีที่ได้จากการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม เป็นทฤษฎีที่มีคุณลักษณะเฉพาะที่ถูกสร้างขึ้นมาจากข้อมูลที่เป็นไป ตามปรากฏการณ์จริงมากที่สุด โดยทฤษฎีนี้ ถูกค้นพบ พัฒนา และได้รับการตรวจสอบ (verify) จากการเก็บข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์นั้น ๆ อย่างเป็นระบบ ทฤษฎีจะประกอบไปด้วยชุดของมโนทัศน์ (concept) ของปรากฏการณ์จริง มโนทัศน์จะถูกเชื่อมโยงกันในรูปของข้อเสนอสื่อที่แสดงถึงความเกี่ยวพันกันในรูปแบบต่าง ๆ คำว่าทฤษฎีในความหมายของวิธีการวิจัยนี้ค่อนข้างจะกินความกว้างคือ หมายรวมถึงมโนทัศน์ หรือกรอบแนวคิดสำหรับการอธิบายปรากฏการณ์ที่นักวิจัยทำการศึกษา

นภาพรณ หะวานนท์ และคณะ (2543) อธิบายว่า ทฤษฎีฐานราก คือ ทฤษฎีที่ได้จากการศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคม โดยทฤษฎีจะถูกสร้าง (construct) และได้รับการตรวจสอบ (verify) โดยการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ทางสังคมอย่างเป็นระบบ และพิทักษ์ ศิริวงศ์ (2547 : 14) อธิบายทฤษฎีฐานรากไว้ว่า เป็นวิธีวิทยาแบบหนึ่งของการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีแนวความคิดหลักว่าการศึกษาเพื่อการเรียนรู้ และทำความเข้าใจเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของมนุษย์และการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ จำเป็นที่ต้องเข้าใจในกระบวนการที่บุคคลได้สร้างความหมายในสิ่งต่าง ๆ ตามโลกทัศน์ของตนเอง นอกจากนั้น กัญญา โพธิ์วัฒน์ และ คณะ (2548) กล่าวว่า การวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีฐานรากเป็นวิธีวิทยาการวิจัยเชิงคุณภาพแบบหนึ่งซึ่งไม่เหมือนงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบอื่น ๆ ที่เริ่มต้นจากข้อมูลแล้วไปสู่สมมติฐาน

และจบลงด้วยทฤษฎีที่เป็นคำอธิบายสำหรับปรากฏการณ์ที่ศึกษา นักวิจัยจะต้องสร้างมโนทัศน์ สมมติฐานและกรอบแนวคิดสำหรับอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษากระบวนการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลจะดำเนินไปพร้อม ๆ กัน ข้อมูลที่นำมาใช้วิเคราะห์อย่างเป็นระบบเพื่อสร้างทฤษฎีฐานรากจะต้องเป็นข้อมูลที่ให้รายละเอียดเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางสังคมในเรื่องที่ศึกษาอย่างรอบด้าน ทฤษฎีที่สร้างขึ้นสามารถใช้อธิบายปรากฏการณ์ที่เฉพาะเจาะจง การวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีฐานรากจึงเป็นกระบวนการศึกษาที่มีความท้าทายและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการสร้างองค์ความรู้ใหม่หรือขยายองค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ก่อนแล้ว

6. ขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรและกลุ่มผู้ชุมนุม กปปส.

การเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรและกลุ่มผู้ชุมนุม กปปส. ในช่วง พ.ศ. 2548-2557 เป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งในการนำทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) ที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวในการอธิบายปรากฏการณ์ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองของไทย ซึ่งต่างหรือไม่สอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในระดับสากล นับตั้งแต่เงื่อนไขหรือปัจจัยหลายๆสาเหตุ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่ก่อให้เกิดการก่อร่างสร้างตัวของอุดมการณ์ทางการเมืองที่นำไปสู่อุดมการณ์การ/เจตจำนงค์ทางการเมืองในเรื่องของการจัดโครงสร้างองค์กร ยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีการเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรและกลุ่ม กปปส. ในช่วง พ.ศ. 2548-2557 โดยมีเงื่อนไขในเรื่องบริบททางการเมือง ได้แก่ วิกฤตการณ์ทางการเมืองในสมัยรัฐบาลทักษิณ รัฐบาลสมชาย และสมัยรัฐบาลยิ่งลักษณ์ พร้อมทั้งมีเงื่อนไข/ปัจจัยที่เข้ามาสอดแทรกบทบาทของกลุ่มอำนาจทางการเมือง และเศรษฐกิจ ได้แก่ ชนชั้นนำ กองทัพ ตุลาการภิวัฒน์ ระบบราชการ กลุ่มทุนดั้งเดิม เครือข่ายภาคประชาชนภายใต้โครงสร้าง “สังคมวัฒนธรรมแบบเครือข่ายครอบครัว” (family network Culture) จนมีการกล่าวว่าการเมืองภาคประชาชนของไทยเป็นการไม่ยอมรับและปฏิเสธระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน ปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นโดยถูกเชื่อมโยงกับสถานะ “รัฐเร้นลึก (Deep State)” คือ สถานะของสถานการณ์การเมืองการปกครอง ที่มีระบบการทำงานที่พึ่งพิงกันทั้ง 2 ระดับ ทั้งรัฐที่เป็นรัฐบาล ปกครองตามระบอบกฎหมายหรือรัฐธรรมนูญ ที่บทบัญญัติการอบการปฏิบัติไว้อย่างชัดเจน กับรัฐที่มีอำนาจพิเศษ ที่ขึ้นอยู่กับอำเภอใจ ไม่สามารถตรวจสอบและเอาผิดได้ ผ่านมือที่มองไม่เห็น” ในสังคมไทย ก่อให้เกิดผล สืบเนื่องที่เกิดขึ้นทั้งการเปลี่ยนการเมือง ได้แก่ การรัฐประหารวันที่ 19 กันยายน พ.ศ.2549 การถอดถอน นายกรัฐมนตรีใน พ.ศ.2551 และการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม พ.ศ.2557 รวมทั้งการทำลายความเข้มแข็งอย่าง แท้จริงของการเมืองภาคประชาชน การทำลายความเข้มแข็งและหลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนในระยะยาว ส่งผลให้โครงสร้างสังคมการเมืองบิดเบี้ยว และสวนทางทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่ใช้อธิบาย ปรากฏการณ์ในการเคลื่อนไหวทางการเมืองในระดับสากล ซึ่งสามารถอธิบายข้อค้นพบจากการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

จากภาพที่อธิบายได้ว่า การเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วง พ.ศ. 2548 - 2557 ในส่วนของกลุ่มพันธมิตรและกลุ่มผู้ชุมนุม กปปส. สะท้อนให้เห็นว่าการเมืองภาคประชาชนในสังคมการเมืองไทยยอมรับการเมืองในระบอบตัวแทน ปรากฏการณ์นี้เกิดจากอุดมการณ์และเจตจำนงค์ ในการเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้ชุมนุมในช่วงระหว่าง พ.ศ.2548-2557 ที่เป็นเชื่อมโยงแนวคิดในการตรวจสอบ ป้องกัน และปราบปรามการทุจริตคอร์รัปชันซึ่งเป็นแนวคิดที่มีความเป็นสมัยใหม่หรือมีความทันสมัยทางการเมือง (political modernization) เข้ากับอุดมการณ์ทางการเมืองที่ชนชั้นกลางซึ่งเป็นฐานมวลชนสำคัญของกลุ่มพันธมิตรและกลุ่มผู้ชุมนุม กปปส. ที่รับเอามาในอดีต โดยเฉพาะในยุคเผด็จการ ช่วงทศวรรษ 2500 หรือยุคกึ่งประชาธิปไตยหรือประชาธิปไตยครึ่งใบ ช่วงทศวรรษ 2523 นั่นคืออุดมการณ์ชาตินิยมแบบอนุรักษ์นิยมความเป็นไทยแม้ว่าเครือข่ายองค์กรภาคประชาชนซึ่งมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ก้าวหน้าจะเป็นแกนหลักสำคัญในการก่อตั้งกลุ่มพันธมิตรฯ แต่ในเวลาต่อมาชนชั้นกลางเริ่มเข้ามามีบทบาทและอิทธิพลในการกำหนดอุดมการณ์และทิศทางการเคลื่อนไหวมากยิ่งขึ้นประกอบกับคนชนชั้นกลางกลุ่มนี้ได้เชื่อมโยงกับพรรคประชาธิปัตย์ในการก่อตัวของกลุ่ม กปปส. ในเวลาต่อมา สอดคล้องกับที่ อัสมา หวังกุลลา (2553) ได้กล่าวว่ลักษณะการเคลื่อนไหวของขบวนการทางการเมืองมีแนวโน้มเป็นการเคลื่อนไหวของชนชั้นกลางเนื่องจาก “อำนาจนำ” ในการเคลื่อนไหวโน้มเอียงไปทางแกนนำของชนชั้นกลาง และ “แนวทางการเคลื่อนไหว” มักจะเป็นผลประโยชน์ต่อชนชั้นกลางอย่างมาก

อุดมการณ์ทางการเมืองดังกล่าวจึงได้ก่อให้เกิดเจตจำนงทางการเมืองของกลุ่มพันธมิตรฯ และกลุ่ม กปปส. เป็น 3 ช่วง กล่าวคือ 1) เจตจำนงของกลุ่มพันธมิตรฯ ในการขับไล่รัฐบาลทักษิณ พ.ศ. 2548 - 2549 2) เจตจำนงของกลุ่มพันธมิตรฯ ในการขับไล่รัฐบาลสมชาย ระยะเวลาทักษิณ และเสนอแนวคิด “การเมืองใหม่” พ.ศ.2551 3) เจตจำนงของกลุ่ม กปปส. ในการขับไล่รัฐบาลยิ่งลักษณ์ ระยะเวลาทักษิณ และการ “ปฏิรูป” โดยการ จัดตั้ง “สภาประชาชน” พ.ศ.2556 อย่างไรก็ตาม แม้เจตจำนงทางการเมืองของกลุ่มพันธมิตรฯ และกลุ่ม กปปส. จะมุ่งไปที่การขับไล่ระบอบทักษิณ แต่หากพิจารณาข้อเสนอต่าง ๆ เช่น การเมืองใหม่ การปฏิรูปโดยสภา ประชาชนจะพบว่าข้อเสนอดังกล่าวสะท้อนให้เห็นเจตจำนงทางการเมืองที่มีลักษณะการเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมืองไปสู่การเมืองแบบกึ่งประชาธิปไตย

อุดมการณ์ทางการเมืองของกลุ่มพันธมิตรฯ และกลุ่มผู้ชุมนุม กปปส. ที่มีลักษณะชาตินิยมแบบอนุรักษ์นิยม ความเป็นไทย และมีเจตจำนงในการเปลี่ยนโครงสร้างทางการเมืองไปสู่การเมืองแบบกึ่งประชาธิปไตยมีฐานมาจากเงื่อนไขหลายสาเหตุที่สำคัญ กล่าวคือ เงื่อนไขทางการเมือง ได้แก่ โครงสร้างรัฐรวมศูนย์อำนาจ ภาวะรัฐราชการ ชาตินิยมและความเป็นไทย เงื่อนไขทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ความตระหนักต่อภาวะไร้ถิ่นฐาน และการเกิดขึ้นของชนชั้นกลางใหม่ และเงื่อนไขทางสังคม ได้แก่ การจัดระเบียบทางสังคมและความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ ค่านิยม ความเชื่อทางศาสนา วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนระบบเครือญาติ เงื่อนไขเชิงสาเหตุเหล่านี้ก่อให้เกิดอุดมการณ์และเจตจำนงทางการเมืองในการเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มพันธมิตรฯ และกลุ่ม กปปส. ในช่วง พ.ศ. 2548 - 2557

การจัดโครงสร้างองค์กรทางการเมือง ยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรฯ และกลุ่ม กปปส. จึงได้รับอิทธิพลจากอุดมการณ์และเจตจำนงทางการเมืองของชนชั้นกลางซึ่งเป็นฐานมวลชนเป็นหลัก ผสานกับองค์กรเครือข่ายภาคประชาชน และนักการเมืองพรรคประชาธิปัตย์ ภายใต้โอกาสทางการเมือง หรือ “วิกฤตการณ์ทางการเมืองที่ถูกประดิษฐ์สร้างขึ้น” สมัยรัฐบาลทักษิณ รัฐบาลสมชาย และ

รัฐบาลยังลักษณะ โดยใช้การเมืองแบบเครือข่ายร่วมกับกลุ่มอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจเดิม ได้แก่ ชนชั้นนำ ทหาร ตุลาการภิวัตน์ ระบบราชการ กลุ่มทุนดั้งเดิม และขบวนการภาคประชาชน ซึ่งเป็นเงื่อนไขสอดแทรกที่สำคัญต่อความสำเร็จในการตอบสนองต่อเจตจำนงในการเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรฯ และกลุ่ม กปปส. และสะท้อนให้เห็นว่า “วัฒนธรรมแบบเครือข่ายครอบครัว” (family network culture) ของสังคมไทยสนับสนุนให้สถาบัน พระมหากษัตริย์ รวมทั้งองค์กรมนตรี องค์กรอิสระ หรือแม้แต่ทหารและศาล เข้ามาตรวจสอบถ่วงดุลนักการเมือง

ความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการเมืองภาคประชาชนในช่วง พ.ศ.2548-2557 สะท้อนให้เห็นได้จากการเมืองภาคประชาชนที่ปฏิเสธหรือไม่ยอมรับการเมืองแบบตัวแทนหรือประชาธิปไตยแบบตัวแทน จนนำไปสู่ผลสืบเนื่องที่เกิดขึ้นในการเปลี่ยนแปลงการเมือง ได้แก่ การรัฐประหาร 19 กันยายน พ.ศ. 2549 การถอดถอนนายกรัฐมนตรีใน พ.ศ. 2551 และการรัฐประหารเมื่อ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 แต่ในอีกด้านหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองและการเมืองภาคประชาชนนี้ กลับกลายเป็นการทำลายความเข้มแข็งของการเมืองภาคประชาชนเสียเองเนื่องจากว่าอุดมการณ์ เจตจำนง ยุทธศาสตร์ และยุทธวิธีในการเคลื่อนไหวมีทิศทางไปในทางทำลายความเข้มแข็งและ หลักประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนในระยะยาว ส่งผลให้โครงสร้างสังคมการเมืองบิดเบี้ยว เป็นปรากฏการณ์ที่สวนทางทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบตะวันตก

วิกฤตการณ์ทางการเมืองในสมัยรัฐบาลทักษิณ พ.ศ. 2549 รัฐบาลสมชาย พ.ศ. 2551 และรัฐบาลยิ่งลักษณ์ พ.ศ. 2556 จึงเป็น “วิกฤตการณ์ทางการเมืองที่ถูกสร้างขึ้น” จากยุทธศาสตร์และยุทธวิธีของกลุ่มพันธมิตรฯ และกลุ่ม กปปส. หากรัฐบาลที่จะถูกโค่นล้มเหล่านี้ เป็นรัฐบาลที่มาจากทางเลือกตั้งแบบประชาธิปไตย ที่ถูกกล่าวหาว่ามีการทุจริตคอร์รัปชัน หรือใช้อำนาจรัฐไปในทางที่มิชอบ เช่น การกล่าวหาเรื่องการทุจริตในการ ซื้อขายหุ้นชินคอร์ปในสมัยรัฐบาลทักษิณ การกล่าวหาเรื่องการใช้อำนาจที่มิชอบในการถอดถอนนายกรัฐมนตรีในสมัยรัฐบาลสมชายการผลักดันร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแบบครอบคลุมเหมารวมผ่านสภาผู้แทนราษฎรในสมัยรัฐบาลยิ่งลักษณ์ ทั้งที่กฎหมายดังกล่าวไม่เป็นที่ยอมรับของมหาชนและถูกคัดค้านประณามอย่างกว้างขวาง เนื่องจากเปิดช่องให้ทักษิณ ชินวัตร กลับเข้าประเทศได้อย่างเสรีและปลอดภัย จึงเป็นหน้าต่างโอกาสทางการเมืองในการเคลื่อนไหวประท้วงกฎหมายนิรโทษกรรมและนำไปสู่การขับไล่รัฐบาลยิ่งลักษณ์ และล้มล้าง ระบอบทักษิณโดยผ่านวาทกรรม “ปฏิรูปก่อนเลือกตั้ง” นับแต่ปลาย พ.ศ. 2556

อย่างไรก็ตาม แม้การต่อต้านคอร์รัปชันจะเป็นแนวคิดทางการเมืองสมัยใหม่แต่กลับถูกผสมผสานกับอุดมการณ์ทางการเมืองชาตินิยมแบบอนุรักษนิยม จึงทำให้วิธีการบรรลุผลดังกล่าวก็ไม่ใช่ว่าด้วยการจัดการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นใหม่เพื่อคืนอำนาจให้ประชาชนตัดสิน แต่ขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองเหล่านี้กลับส่งเสริมสนับสนุน

เครือข่ายกลุ่มอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจเดิม ได้แก่ ชนชั้นนำ ทหาร ตุลาการภิวัตน์ ระบบราชการ กลุ่มทุนดั้งเดิม และขบวนการภาคประชาชน ซึ่งเป็นเงื่อนไข สอดแทรกที่สำคัญต่อความสำเร็จในการตอบสนองต่อเจตจำนงในการเคลื่อนไหวของกลุ่มพันธมิตรฯ และกลุ่ม กปปส. และสะท้อนให้เห็นว่าโครงสร้างอำนาจรัฐของไทยมีลักษณะเป็น “รัฐคู่ขนาน” (parallel state) (Paxton, 2004 ใน เออเจนี เมริโอ (เขียน) วีระ อนามศิลป์ (แปล), 2559) หรือ “รัฐเร้นลึก” (deep state) (Dale Scott, 2008 ใน เออเจนี เมริโอ (เขียน) วีระ อนามศิลป์ (แปล), 2559) อยู่ นั่นเอง

อำนาจของรัฐเริ่มลึกลงได้ทำให้เกิดการยุบสภาผู้แทนราษฎร การปิดกรุงเทพฯ การขัดขวางและเพิกถอนการเลือกตั้งทั่วไปวันที่ 2 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557 ทำให้การชุมนุมของกลุ่ม กปปส. ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย ยากแก่การปราบปรามสลายการชุมนุมโดยเจ้าหน้าที่รัฐ สร้างบรรยากาศทั่วไปของสุญญากาศทางการเมือง อนาธิปไตย และภาวะรัฐล้มเหลว (failed state) ในกรุงเทพมหานคร ยิ่งลักษณ์ ชินวัตร ต้องพ้นจากตำแหน่ง นายกรัฐมนตรี จนนำไปสู่การรัฐประหารในวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ความโกลาหลวุ่นวายอนาธิปไตย และภาวะรัฐล้มเหลวจากวิกฤตการณ์ที่ถูกสร้างขึ้นสิ้นสุดยุติลง และความมั่นคงได้รับการฟื้นฟูกลับคืนมาภายใต้ อำนาจ “รัฐราชการ” (state-bureaucratic polity) ภายใต้การนำของ คสช. สะท้อนให้เห็นว่าโครงสร้าง อำนาจรัฐของไทยที่เป็นสภาวะ “รัฐเริ่มลึก” (deep state) ได้ส่งผลกระทบต่ออุดมการณ์ เจตจำนง ยุทธศาสตร์ และ ยุทธวิธีของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองช่วง และเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนการเมืองของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว

การเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวทางการเมืองในการเมืองไทยช่วง พ.ศ. 2548 - 2557 จึงเป็นความพยายามเมื่อเข้าตาจนที่จะทำให้รัฐเริ่มลึกกลายเป็นสถาบันเพื่อปกป้องตนเองจากความท้าทายของขบวนการพัฒนาประชาธิปไตย การใช้อำนาจอย่างเข้มข้นของ คสช. หลังการรัฐประหารใน พ.ศ. 2557 และการออกแบบกลไก พิเศษใหม่ ๆ ที่ให้อำนาจแก่ระบบราชการรวมทั้งผู้ดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้งในรัฐธรรมนูญ ฯ พ.ศ. 2560 พิสูจน์ให้เห็นว่าความพยายามสร้างความเป็นสถาบันของรัฐเริ่มลึกยังดำรงอยู่จวบจนปัจจุบัน

7. สรุป

จากคำถามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า “ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใช้กับสังคมไทยได้หรือไม่” จึงสามารถตอบได้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมของไทยในช่วง พ.ศ. 2548-2557 เป็นการเคลื่อนไหวของกลุ่มคนระดับชนชั้นกลาง (Middle-Class Movement) คือ การที่ประชาชน พยายามเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้นด้วยการท้าทายอำนาจรัฐ เป็นการเปิดพื้นที่ของการเมืองภาคประชาชนให้กว้างขึ้นเพื่อให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายหรือแนวทางของประเทศซึ่งเกี่ยวข้องกับประชาชนโดยตรง แต่ในทางเป็นจริงภาคประชาสังคมไทยไม่ได้ต้องการที่จะเข้าไปกำหนดนโยบายภาครัฐ แต่พยายามเข้าไปเพื่อต่อต้านระบอบทักษิณที่อยู่ในวงการสังคมนการเมืองของไทยใน ดังนั้นทฤษฎีฐานราก(Grounded Theory) นั้นสามารถนำมาอธิบายได้และทำให้ได้สรุปเป็นประเด็นสำคัญในปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคมของกลุ่มผู้ชุมนุมที่ต้องการขับไล่ระบอบทักษิณ ในประเด็นเรื่องสำคัญต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์ทางการเมือง เงื่อนไขปัจจัย เหตุผลเบื้องหลัง ฯลฯ ต่างๆ เพื่อนำไปสู่การอธิบายโดยใช้แผนภาพหรือผังมโนทัศน์ที่ชี้ให้เห็นถึงปรากฏการณ์สำคัญๆตามลำดับที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น จึงทำให้ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะว่า ทฤษฎีฐานรากนี้สามารถนำไปใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มผู้ชุมนุมในช่วงยุค พ.ศ. 2548-2557 ได้อย่างเหมาะสมกับสังคมนการเมืองไทยในอนาคต สำหรับในทางปฏิบัติหากมีทฤษฎีที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ของการเคลื่อนไหวทางการเมืองในสังคมนการเมืองไทยได้นั้นอาจจะส่งผลทำให้การแก้ปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองในสังคมนการเมืองไทยอาจจะลดลง

8. เอกสารอ้างอิง

- กัญญา โพธิ์วัฒน์. (2548). *ทีมผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโรงเรียนประถมศึกษา: การศึกษาเพื่อสร้างทฤษฎีฐานราก*. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารการศึกษาศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เกษียร เตชะพีระ. (2554). *ระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข: ที่มาและที่ไป. ใน เมืองไทยสองเสียง?: สภาพปัญหา แนวโน้ม และทางออกวิกฤติการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ .
- ธิปติ บัวคำศรี. (2556). บทวิจารณ์หนังสือ: พวงทอง ภวัครพันธุ์ รัฐและขบวนการอนารยะสังคมไทยในกรณีปราสาทพระวิหาร. *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง*, 9(3), 167-173.
- นภาพร หะวานนท์ และคณะ. (2543). *การศึกษาเงื่อนไขความสำเร็จในการดำเนินงานของคณะกรรมการโรงเรียน*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ.
- ประจักษ์ ก้องกีรติ. (2554). *ประชาสังคม ความรุนแรง และการล่มสลายของประชาธิปไตย: ความสำคัญของแนวคิดเรื่องความมีอารยะและการเมืองแบบอารยะของเอ็ดเวิร์ด ซิลส์ ใน เมืองไทยสองเสียง?: สภาพปัญหา แนวโน้ม และทางออกวิกฤติการเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พิทักษ์ ศิริวงศ์. (2547). ทฤษฎีฐานราก (Grounded Theory) วิจัยวิทยาการวิจัยเพื่อสร้างทฤษฎีในการพัฒนาประเทศ. *บรรณสาร มศก.ท*, 19(1).
- อัสมา หวังกุลลา. (2553). *บทบาททางการเมืองของชนชั้นกลางไทยในขบวนการพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตยภายใต้ระบอบทักษิณ*. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย .
- เออเจนี เมรีโอ. (2559) รัฐเร้นลึกในไทย พระราชอำนาจ และศาลรัฐธรรมนูญ (พ.ศ.2540-2558), แปลจาก Thailand's Deep State, Royal Power and Constitutional Court (1997-2015), *Journal of Contemporary Asia* 46(3), 2016, 445-466. แปลโดย วีระ อนามศิลป์. *วารสารฟ้าเดียวกัน*, 14(1), 13-16.
- Dale Scott, P. (2008). *The Road to 9/11, Wealth, Empire, and the Future of America*. Berkeley: University of California Press.
- Escobar A. & Sonia E. Alvarez, e. (1992). *The Making of Social Movement in Latin America*. New York: Routledge
- Glaser, B. G., & Strauss A. L. (1967). *The discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Chicago: Sociology Press.
- Leedy, P.D., & Ormrod, J.E. (2001). *Practical Research: Planning and Design*. 7th ed. New Jersey: Prentice-Hall, Inc.
- Paxton, R. (2004). *The Anatomy of Fascism*. New York: Random House.
- Touraine, A. Translated by D. Macey. (2001). *Beyond Neoliberalism*. Cambridge : U.K Polity press,
- Shangmao CHEN. (2021). The Political Economy of Internationalization of Thailand Higher Education. *School of Administrative Studies Academic Journal*, 4 (1), 140-158.

Strauss, A., & Corbin, J. (1998). *Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory*. 2nd ed. California: SAGE.

การทำแท้งในมุมมองพุทธจริยศาสตร์

Abortion from a Buddhist Ethics Perspective

สัมพันธ์ เอกรักษา

Sampan Akeraksa

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานร้อยเอ็ด เขต 1

Roi Et Primary Education Service Office 1

Email: S.psd@hotmail.com

(Received: June 11, 2021/ Revised: June 27, 2021/ Accepted: June 28, 2021)

บทคัดย่อ

ชีวิตหรือการดำรงอยู่เป็นคุณค่าสำคัญของมนุษย์ทั้งหลาย ผู้ที่เคร่งครัดศาสนาหรือได้รับการปลูกฝังอบรมมาทางศาสนาส่วนมากเห็นว่ามนุษย์ไม่ควรฆ่าผู้อื่น เพราะคนและสัตว์ทั้งหลายล้วนรักตัวเอง รักสุขเกลียดทุกข์ กลัวความตายทั้งนั้น ดังนั้นจึงไม่ควรทำลายชีวิตผู้อื่น เพราะการทำลายชีวิตเป็นความโหดร้ายทารุณ เจ็บปวดและทรมาน นักวิชาการส่วนหนึ่ง (ไม่ใช่ทัศนะพระพุทธศาสนาแบบดั้งเดิม) เห็นว่าควรรักษาชีวิตของมารดาไว้ เพราะเข้าใจความรู้สึกของสตรีที่ถูกข่มขืนและตั้งครรภ์แบบไม่พึงประสงค์ และเพื่อป้องกันคุณภาพชีวิตที่ไม่ดีของตัวอ่อนที่จะพัฒนาเป็นมนุษย์ในอนาคต เช่น หากปล่อยให้เกิดแล้วจะเป็นคนพิการ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องทำลายตัวอ่อนในครรภ์นั้นแม้จะเกิดขึ้นด้วยความลำบากใจก็ตาม พระพุทธศาสนาแสดงองค์ประกอบของการฆ่าที่นับว่าสำเร็จไว้ 5 อย่าง ได้แก่ (1) สิ่งที่จะถูกฆ่านั้นมีชีวิตคือมีลมหายใจ (สัตว์และมนุษย์) (2) รู้ว่าสิ่งนั้นมีชีวิต (3) มีความตั้งใจที่จะฆ่า (4) พยายามฆ่า (5) สิ่งมีชีวิตนั้นตายด้วยความพยายามนั้น การแก้ไขปัญหาการทำแท้งที่ดีที่สุดคือการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ โดยการปลูกฝังจิตสำนึกเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ในขณะที่ยังไม่พร้อมอันเป็นสาเหตุของการตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์ หากเลวเจตนาเข้ามาจำเป็นต้องตัดสินใจและแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ซึ่งเป็นเรื่องที่ตัดสินใจและทำได้ยากกว่า หากมีการทำลายตัวอ่อนเกิดขึ้นไม่ว่าจะด้วยสาเหตุใดก็ตามพระพุทธศาสนาถือว่าเป็นการผิดศีลข้อปาณาติบาต ส่วนโทษจะมีมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับกำลังของเจตนา ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าพระพุทธศาสนาสอนว่าการทำลายชีวิตผู้อื่นเป็นบาป

คำสำคัญ: การทำแท้ง, ทัศนะ, พุทธจริยศาสตร์

Abstract

Life or existence is an essential value for all human beings. Most religious or cultivators believe that human beings should not destroy life, because all humans and animals love themselves, love happiness, hate suffering, fear death. Therefore, it should not destroy the lives of others. because the destruction of life is cruelty pain and suffering part academic (not the traditional Buddhist view) that the mother's life should be preserved, because I understand the feelings of women who have been raped and have unwanted pregnancies and to prevent the poor quality of life of the embryos that will develop into humans in the future, for example, if left to be born, will be disabled Therefore, it is imperative to destroy the fetus even when it occurs in distress. Buddhism shows five

elements of killing that are considered to be successful: (1) what is to be killed is alive, is breathing. (animals and humans) (2) knowing that it is alive (3) having the intent to kill (4) attempting to kill (5) the being that dies by that effort The best remedy for abortion is to address the problem at the root cause by cultivating the consciousness of having sex while not ready which causes unwanted pregnancy If beyond this point, it is necessary to judge and solve the problem at the end of the cause. which is more difficult to decide and do If the destruction of the embryo occurs for any reason, Buddhism is considered a violation of the precepts. The penalty will be more or less depending on the power of the intent. Therefore, it can be concluded that Buddhism teaches that destroying the lives of others is a sin.

Keyword: Abortion, attitude, Buddhist Ethics

1. บทนำ

ปัญหาการทำแท้งเป็นปัญหาสังคมที่มีความซับซ้อนและแก้ไขได้ยาก เพราะมีประเด็นที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแสดงความเห็นได้หลากหลายบนพื้นฐานความรู้และความต้องการของตน อาจกล่าวได้ว่าผู้เกี่ยวข้องกับการทำแท้งในฐานะที่ต้องแสดงจุดยืนของตนรวมทั้งเสนอทางออกของปัญหา ประกอบด้วย หญิงตั้งครรภ์ พระสงฆ์ นักบวช นักวิชาการศาสนา นักปรัชญา แพทย์ นักสังคมวิทยา และนักกฎหมาย กล่าวคือ หญิงตั้งครรภ์แสดงความต้องการของตนเอง พระสงฆ์ นักบวช และนักวิชาการศาสนาอธิบายหลักศีลธรรมทางศาสนาในประเด็นการทำแท้งนี้ว่าผิดหรือไม่ผิดอย่างไร นักปรัชญาแสดงมโนทัศน์ ข้อโต้แย้งทางจริยศาสตร์ แพทย์ให้คำตอบเกี่ยวกับจุดเริ่มต้นของชีวิตตามหลักชีววิทยา นักสังคมวิทยาอธิบายหลักสิทธิมนุษยชน นักกฎหมายให้คำตอบเรื่องกฎหมายการทำแท้ง แม้ในกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมานี้ก็อาจมีความเห็นแตกต่างกันในศาสตร์หรือสาขาวิชาชีพของตนตามลักษณะอุปนิสัยและพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างกัน

ข้อโต้แย้งที่เป็นปัญหาในการตัดสินว่าการทำแท้งควรมีหรือไม่มีนั้นมี 2 ประเด็นสำคัญ คือ จุดเริ่มต้นชีวิต กับสิทธิในความเป็นเจ้าของชีวิตตัวอ่อน ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของสมภาร พรหมทา ว่า “การทำแท้ง เป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างสิทธิพื้นฐานที่สำคัญสองประการ คือ สิทธิในร่างกายของมารดา กับสิทธิที่จะมีชีวิตอยู่ของทารก” (สมภาร พรหมทา, อ้างใน พระสุรินทร์ อินทวิโส, 2555) สองประเด็นนี้มีความเกี่ยวข้องกับการตัดสินทางศีลธรรม จริยศาสตร์ ชีววิทยา สังคม และกฎหมาย เนื่องจากการกระทำที่เป็นการหยุดการตั้งครรภ์หรือการเจริญเติบโตของตัวอ่อนนั้นเกิดข้อโต้แย้งว่าเป็นการทำลายชีวิตมนุษย์หรือไม่ เกี่ยวกับเรื่องนี้ทั้งศาสนา พุทธ คริสต์ อิสลามมีคำสอนเป็นอย่างเดียวกันว่าเป็นการทำลายชีวิตมนุษย์ แม้การทำลายนั้นจะฝืนความรู้สึกของผู้ทำก็ตาม เพราะชีวิตมนุษย์เริ่มนับจากการปฏิสนธิในครรภ์เป็นต้นมา เฉพาะพระพุทธศาสนานั้นจัดเป็นการฆ่าสัตว์ (รวมทั้งมนุษย์) เป็นการผิดศีลข้อปาณาติบาต (อภ.วิ. (ไทย) 35/942/596) ซึ่งบางแห่งเรียกว่า เวร เพราะเป็นการสร้างเวร จองเวรต่อกัน และมีโทษทำให้เกิดในทุคติ ดังพระพุทธพจน์ว่า

มาณพ บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม เป็นผู้ฆ่าสัตว์ เป็นคนหยาบข่า มีมือเปื้อนเลือด ฝกไฟในการประหัตประหาร ไม่มีความกรุณาในสัตว์ทั้งหลาย เพราะกรรมนั้นที่เขาให้บริบูรณ์ ยึดมั่นไว้อย่างนั้น หลังจากตายแล้ว เขาจึงไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก หลังจากตายแล้ว ถ้าไม่ไปเกิดในอบาย ทุคติ วินิบาต นรก กลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆ เขาก็จะเป็นคนมีอายุสั้น (ม.อ. (ไทย) 14/290/350)

ปรัชญาจะมีทัศนะที่แตกต่างกันตามมาตรฐานจริยศาสตร์ของตน ไม่ได้มุ่งเน้นการตัดสินที่เด็ดขาดแน่นอนเหมือนศาสนา แต่เป็นการแสดงข้อโต้แย้งมากกว่า แพทย์โดยเฉพาะสูตินรีแพทย์ในฐานะที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการทำแท้งส่วนหนึ่งที่ไม่ได้เคร่งครัดศาสนาอาจไม่ได้คิดอะไรมาก เพราะมีกฎหมายรองรับการทำแท้งอยู่แล้ว ส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อศีลธรรมอาจเกิดความวิตกกังวลว่าเป็นการทำลายชีวิตมนุษย์ ยิ่งกฎหมายเปิดกว้างหรือให้เสรีในการทำแท้งมากขึ้นยิ่งมีความไม่สบายใจในเรื่งดังกล่าวนี้ เพราะเป็นหน้าที่ที่เสี่ยงได้ยาก ส่วนผู้เกี่ยวข้องกับการตรากฎหมายโดยเฉพาะผู้ที่ให้ความสำคัญกับศีลธรรมอาจเกิดความลังเลตัดสินใจยาก เพราะเป็นเรื่องละเอียดอ่อน เกี่ยวข้องกับคนหลายฝ่าย หากบัญญัติผิดพลาดจะเกิดกระแสด้านและกลายเป็นการตรากฎหมายเพื่อทำลายชีวิตผู้บริสุทธิ์ ส่วนหนึ่งอาจไม่ได้คิดอะไรมาก เพราะกฎหมายสามารถบังคับใช้ได้โดยที่นักศาสนา นักปรัชญา แพทย์ และนักสิทธิมนุษยชนไม่อาจคัดค้านได้หากกฎหมายนั้นได้รับความเห็นชอบจากวุฒิสภาและประกาศใช้ในพระราชกิจจานุเบกษา

สิทธิในชีวิตของตัวอ่อนนั้นมีความสำคัญในฐานะเป็นองค์ประกอบสำคัญในการตัดสินตรากฎหมายทำแท้งและการทำแท้ง ผู้เกี่ยวข้องทั้งหลายมีทั้งแสดงความคิดเห็นว่าควรเป็นสิทธิของตัวอ่อน เช่น “ชีวิตมนุษย์เริ่มตั้งแต่ก่อนที่ไข่หรือเธอจะคลอดออกมา ชีวิตใหม่เริ่มตั้งแต่มีการปฏิสนธิ เมื่อ สเปิร์มและไข่รวมกันเป็นเซลล์เดียว ชีวิตเริ่มตั้งแต่ตอนนั้นเพราะเป็นรากฐานของการเริ่มต้น หากไม่มีการทำลาย วันหนึ่งไข่หรือเธอก็จะกลายเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” (National Right to Life อ้างใน วิลาสินี พนานครทรัพย์, 2554) ส่วนหนึ่งเห็นว่าเป็นสิทธิของมารดา ซึ่งมักเป็นฝ่ายที่ให้ความสำคัญกับจิตใจและสุขภาพของมารดาที่เป็นผู้รับผลกระทบโดยตรง รวมทั้งอนาคตของเด็กหากปล่อยให้มีการตั้งครรภ์โดยไม่หยุดไว้ เช่น “ผู้หญิงยอมมีสิทธิตัดสินใจ ปัญหาของตัวเอง เพราะผลของการตัดสินใจย่อมกระทบต่อชีวิตของผู้หญิงโดยตรง การพัฒนาตัวอ่อนให้เจริญเติบโตจนคลอดออกมาเป็นคนนั้นเป็นภาระที่ผูกพันกันระหว่างแม่ลูก ผู้ที่ต้องรับภาระโดยตรงคือแม่ ไม่ใช่คนอื่นในสังคม จึงสมควรอย่างยิ่งที่ผู้รับภาระนั้นจะเป็นฝ่ายเลือกเองว่ายินยอมที่จะเข้ารับภาระนั้นๆ หรือไม่” (สุชาติ รัชชกุล อ้างใน วิลาสินี พนานครทรัพย์, 2554)

ส่วนหนึ่งเห็นว่าการทำแท้งเป็นบาปตามหลักศาสนา แต่เมื่อมีความจำเป็นก็เห็นว่าสมควรทำได้ เช่น การทำแท้งโดยพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาคือการฆ่าคน ถือเป็นความผิดกฎหมายและศีลธรรม ถ้าหากมีการแก้กฎหมายให้มีเงื่อนไขการทำแท้งมากขึ้นก็จะเป็นการประจําประเทศได้ ในแง่ที่ว่าเราเป็นประเทศเมืองพุทธแต่เรามีกฎหมายให้มีการฆ่าคนมากขึ้น และทำให้เป็นไปเพื่อส่งเสริมให้คนขาดความรับผิดชอบต่อหน้าที่ หลงระเหิมวุ่นวายในกามในเพศสัมพันธ์ ในแง่ที่ซึ่งไม่เหมาะนักมีนับถือพระพุทธศาสนา แต่ถ้ากฎหมายทำแท้งเปิดโอกาสให้มีเงื่อนไขมากขึ้นเพื่อความเหมาะสมบางประการ เช่น ช่วยรักษาชีวิตแม่หรือเพื่อลดปัญหาสังคมที่เด็กเกิดมาแล้วพิการ ถึงแม้จะเป็นบาปก็สมควร (บรรณจบ บรรณรุจิ อ้างใน พระสมุทร ถาวรธมโม, 2539) ทัศนะนี้เห็นด้วยกับการเลือกทำบาปแทนการสูญเสียชีวิตของหญิงตั้งครรภ์และการเป็นคนพิการในอนาคตของเด็ก

ส่วนหนึ่งมีทัศนะผสมผสานระหว่างศาสนากับชีววิทยา แต่ให้น้ำหนักด้านชีววิทยามากกว่า เช่น “สิ่งมีชีวิต เริ่มตั้งแต่ปฏิสนธิในครรภ์มารดา จะมีความเป็นมนุษย์เมื่อหัวใจเริ่มต้นในปลายสัปดาห์ที่สาม ก่อนหน้านั้นเป็นเพียง “รูป” เช่นเดียวกับพืชทั่วไป การป้องกันมิให้ตั้งครรภ์ไม่ผิดหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาแต่อย่างใด เพราะถือว่า การเกิดเป็นทุกข์ และการทำแท้งในระยะแรกของการตั้งครรภ์ก่อนหัวใจเต้นก็ไม่ถือว่าเป็นการทำลายมนุษย์ เป็นเพียงการทำลายรูปเท่านั้น” (แสง จันทรงาม อ้างใน พระสุรินทร์ อินทวิโส, 2555) ทัศนะดังกล่าวนี้น่าสนใจและสามารถตีความหรือโต้แย้งได้หลายมุม คือการตัดสินว่าตัวอ่อนที่หัวใจยังไม่เต้นมีฐานะเป็นเพียงรูปเท่านั้น ความเห็นนี้ให้น้ำหนักทางชีววิทยามากกว่าพระพุทธศาสนา ขัดแย้งกับคำอธิบายของพระอรรถกถาจารย์ที่ว่าอัฐภาพของมนุษย์นับตั้งแต่วิญญานปฏิสนธิในครรภ์มารดาจนถึงเสียชีวิต นอกจากนี้ยังขัดแย้งกับหลักปัจจัยในพระอภิธรรมที่กล่าวถึงรูปและนามว่าเป็นสหชาติปัจจัย อัญญมัญญปัจจัย นิสสย

ปัจจัย และวิปยุตตปัจจัยแก่กัน ต่างอาศัยกันเกิดขึ้นและดำรงอยู่ ไม่อาจแยกกันได้ (ช.ปฎิ. (ไทย) 31/232/393) และขัดแย้งกับหลักปฏิจจสมุปบาทที่ว่าวิญญานเป็นเหตุให้เกิดรูป (วิ.มหา. (ไทย) 1/1/2)

จากความเห็นที่แตกต่างกันดังกล่าวมานี้จะเห็นว่าต่างฝ่ายล้วนมีเหตุผลสนับสนุนความเห็นของตนตามพื้นฐานลักษณะนิสัยและความรู้ ซึ่งล้วนเป็นความต้องการของตน อย่างไรก็ตามผู้เขียนไม่ได้มุ่งตัดสินว่าคำสอนพระพุทธศาสนาคือทางออกของปัญหานี้โดยไม่สนใจทัศนะและความต้องการด้านอื่น ๆ แม้ผู้เขียนจะเป็นนักศาสนาและมีความเชื่อแบบพระพุทธศาสนาก็ตาม เพื่อหาคำตอบที่สามารถยอมรับร่วมกันได้ไม่มากก็น้อยและเป็นประโยชน์ต่อการพิจารณาประกอบการปฏิบัติเพื่อหาทางออกของปัญหาดังกล่าวนี้

2. การทำแท้งในมุมมองพุทธจริยศาสตร์

ในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะได้นำเสนอ 2 ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการทำแท้งและการตัดสินใจทางจริยศาสตร์ ได้แก่ คุณค่าของชีวิต และเกณฑ์การตัดสินใจการทำลายชีวิต ซึ่งสองประเด็นนี้มีความเกี่ยวข้องกัน

คุณค่าของชีวิต

พระพุทธศาสนาไม่ได้มีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบายว่าชีวิตมีคุณค่าอย่างไรทำนองเดียวกันกับปรัชญา แต่มุ่งสอนให้ผู้ปฏิบัติพัฒนาชีวิตเพื่อเข้าถึงคุณค่าสูงสุดคือการดับกิเลสได้และมีผลทำให้จิตปราศจากความยินดี ไม่โศก มีแต่ความเกษม ซึ่งเป็นมงคลสูงสุดของชีวิตตามหลักมงคล 38 เมื่อมนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพจิตได้ในระดับนี้ชีวิตย่อมมีคุณค่าในตัวเอง อย่างไรก็ตามเราสามารถศึกษาคำสอนพระพุทธศาสนาในมิติของคุณค่าชีวิตได้ และในหัวข้อนี้ผู้เขียนจะศึกษาในลักษณะดังกล่าวนี้ เพื่อประกอบการตีความมาตรฐานจริยศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาต่อปัญหาการทำแท้ง จากการสำรวจคำสอนพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับชีวิตหรือขั้น 5 พบว่าพระพุทธศาสนากล่าวถึงชีวิตสองระดับ คือ สมมติสัจจะ และปรมาตสัจจะ โดยสมมติสัจจะเป็นการกล่าวถึงระดับของชีวิตตามที่คนสามัญทั้งหลายเข้าใจ ส่วนปรมาตสัจจะเป็นการกล่าวเพื่อมุ่งสอนให้คนทั้งหลายได้เข้าใจชีวิตตามความเป็นจริงแล้วจะได้ไม่ยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นสัตว์ บุคคล ตัวตน เราเขา ซึ่งในบทความนี้ผู้เขียนจะได้นำมาในระดับสมมติสัจจะนี้ คำสอนเกี่ยวกับการปกป้องชีวิตจากการถูกทำลายอันมีความรู้สึกต่อชีวิตของมนุษย์เป็นปัจจัย สามารถตีความได้ในแง่คุณค่าชีวิต เพื่อการปกป้องชีวิตอันมีค่าของผู้อื่น ดังนี้

“เราอยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์ ข้อที่บุคคลพึงปลงชีวิตเราผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้น ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา อนึ่ง ข้อที่เราพึงปลงชีวิตผู้อื่น ผู้อยากเป็นอยู่ ไม่อยากตาย รักสุขเกลียดทุกข์นั้นก็ไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รักไม่เป็นที่พอใจของเรา สิ่งนั้นก็ไม่ใช่ที่รัก ไม่ใช่ที่พอใจแม้ของผู้อื่น สิ่งใดไม่เป็นที่รัก ไม่เป็นที่พอใจของเรา เราจะนำสิ่งนั้นไปผูกมัดกับผู้อื่นได้อย่างไร” (ส.ม. (ไทย) 19/1001/502)

คำสอนดังกล่าวนี้มุ่งให้มนุษย์ใส่ใจต่อความรู้สึก ความต้องการของคนอื่นก่อนที่จะตัดสินใจทำในสิ่งที่คนอื่นไม่ต้องการคือการเบียดเบียนและทำลายชีวิตเขา โดยการเปรียบเทียบกับความรู้สึกและความต้องการของตนเอง ซึ่งได้ข้อสรุปว่ามนุษย์ทั้งหลายรักสุขเกลียดทุกข์ ดังนั้นจึงไม่ควรทำลายชีวิตผู้อื่นดังที่เราไม่ต้องการให้ใครทำกับเรา ซึ่งเมื่อทำได้ดังนี้จะเป็นการได้ป้องกันการทำลายชีวิตผู้อื่น การใช้มาตรฐานนี้ก็เพื่อมุ่งรักษาชีวิตผู้อื่น การดำรงอยู่หรือชีวิตนี้มีความสำคัญกว่าอย่างอื่นที่เป็นส่วนย่อยหรือรายละเอียดของชีวิต เช่น การดำรงอยู่ด้วยความยากลำบาก เป็นต้น เพราะหากมีชีวิตอยู่แม้จะยากลำบากอย่างไรก็ตามยังสามารถหาวิธีที่ดำรงอยู่ได้ แต่การทำลายชีวิตเป็นการตัดตอนสิ่งที่จะเกิดขึ้นในชีวิตทั้งหมด แม้พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต) ก็มีทัศนะในลักษณะเดียวกันนี้ว่า “สิทธิในชีวิตเป็นสิทธิสำคัญที่ได้รับการรองรับด้วยหลักจริยธรรมทางศาสนา ซึ่งมองว่า มนุษย์ไม่ควรเบียดเบียนกัน ไม่ควรทำลายชีวิตกัน ชีวิตแต่ละชีวิตรักตัวเอง รักสุข เกลียดทุกข์ กลัวภัย

กลัวความตายด้วยกันทั้งนั้น นี่เป็นหลักความจริง เป็นหลักสัจธรรม มนุษย์หรือแม้แต่สัตว์แรกเกิดต่างก็มีสิทธิในชีวิตของตัวเอง (พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตฺโต), 2536)

คำสอนพระพุทธศาสนาตามที่กล่าวอ้างนี้อาจมีข้อโต้แย้งว่าไม่เกี่ยวกับตัวอ่อนในครรภ์ เพราะตัวอ่อนนั้นยังไม่มีความรู้สึกนึกคิด ไม่รู้จักวางแผนชีวิตและกลัวต่อความตาย อย่างไรก็ตามการเลือกอธิบายเฉพาะการรักชีวิตของเราเองว่าชีวิตเป็นสิ่งที่มีความควรค่ารักษาไว้ก็น่าจะเพียงพอแล้ว ส่วนฝ่ายที่เห็นว่าควรรักษาคุณภาพชีวิตของมารดาไว้ เช่น ความรู้สึกของสตรีที่ถูกข่มขืนและตั้งครรรภ์ และป้องกันการคุณภาพชีวิตที่ไม่ดีของตัวอ่อนที่จะพัฒนาเป็นมนุษย์ในอนาคต เช่น หากปล่อยให้เกิดแล้วจะเป็นคนพิการ ซึ่งหมายความว่าต้องทำลายตัวอ่อนในครรภ์นั้น ความเห็นลักษณะนี้เป็นการให้ความสำคัญกับความรู้สึกและความเป็นอยู่ในอนาคตของแม่และตัวอ่อนที่จะพัฒนาเป็นมนุษย์ในอนาคต

เกณฑ์ตัดสินการทำลายชีวิต

เกณฑ์ตัดสินในที่นี้หมายถึงเกณฑ์ทางจริยศาสตร์ของพระพุทธศาสนา ประเด็นแรกที่ต้องพิจารณาคือ “จุดเริ่มต้นของชีวิตเกิดขึ้นเมื่อใด” จากการศึกษาคำสอนพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวนี้ พบว่าพระพุทธศาสนากล่าวถึงองค์ประกอบของการตั้งครรรภ์ 3 อย่าง ได้แก่ 1) มารดาบิดาอยู่ร่วมกัน (มีเพศสัมพันธ์กัน) 2) มารดามีระดู 3) คันธัพพะปรากฏ (ม.ม. (ไทย) 9/408/444) ซึ่งคำว่า คันธัพพะ หมายถึง สัตว์ผู้มาเกิดในครรภ์หรือปฏิสนธิวิญญานนั่นเอง ต่อจากนั้นพระพุทธศาสนาได้แสดงพัฒนาการของตัวอ่อนในแต่ละสัปดาห์ จนถึงคลอดจากครรภ์มารดา ปฏิสนธิวิญญานเกิดขึ้นในครรภ์ช่วงสัปดาห์แรกและชีวิตมนุษย์ก็นับตั้งแต่ปฏิสนธิวิญญานเกิดขึ้นในสัปดาห์แรกนั่นเอง คัมภีร์อรรถกถาพระวินัยปิฎก มหาวิภังค์ แสดงเกี่ยวกับกายของมนุษย์ว่า กายมนุษย์ คือจิตดวงแรกเกิด วิญญานดวงแรกปรากฏขึ้นในครรภ์มารดาจนถึงเวลาตาย อรรถกถาในระหว่างนี้ชื่อว่ากายมนุษย์ การทำลายชีวิต คือการทำลายชีวิตินทรีย์ (สำนวนปรมาตม์) หรือตัดความสืบต่อแห่งชีวิตนั่นเอง (วิมหา.อ. (ไทย) 1/172/141) ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าการทำลายชีวิตตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนาจึงหมายถึงการทำลายพัฒนาการของตัวอ่อนนับแต่สัปดาห์แรกเป็นต้นมา ซึ่งช่วงสัปดาห์แรกนี้พระพุทธศาสนาไม่ได้แสดงวันเวลาที่ละเอียดทุกขั้นตอนเหมือนหลักชีววิทยา เพราะพระพุทธศาสนามุ่งสอนการดับทุกข์ ไม่ได้มุ่งสอนพัฒนาการของชีวิตโดยเฉพาะ เมื่อเปรียบเทียบกับพัฒนาการของตัวอ่อนในครรภ์ทางชีววิทยาแล้วหลักชีววิทยาจะมีความชัดเจนกว่า คือชีววิทยาสันนิษฐานก่อนเริ่มนับความเป็นชีวิตเมื่อสเปิร์มและไข่ผสมกัน แต่ตอนหลังจะเริ่มนับจากการเริ่มฝังตัวในผนังมดลูกของมารดาเป็นต้นมา (วันที่ 8 หลังการมีเพศสัมพันธ์ที่พร้อมตั้งครรรภ์ได้ คือหลังอสุจิหรือสเปิร์มผสมกับไข่แล้ว)

ลักษณะที่จัดว่าเป็นการฆ่าหรือทำลายชีวิตนั้นอรรถกถาพระสูตรแสดงว่า ปาณาติบาต คือเจตนาฆ่าของคนทีรู่ว่าสิ่งที่จะฆ่านั้นมีชีวิต และเจตนาฆ่าทำให้เกิดความพยายามตัดรอนชีวิตินทรีย์ ซึ่งเกิดขึ้นทางกายหรือวาจา (สังฆา) ดังนั้นการฆ่าเองหรือใช้ให้คนอื่นฆ่าจึงมีความผิดทั้งนั้น โดยสรุปองค์ประกอบของการฆ่าที่นับว่าสำเร็จมี 5 อย่าง ได้แก่ (1) สิ่งนั้นมีชีวิตที่มีลมหายใจ ซึ่งหมายถึงสัตว์และมนุษย์ (2) รู้อย่างนั้นที่มีชีวิตที่มีลมหายใจ (3) มีเจตนาที่จะฆ่า (4) พยายามหรือลงมือฆ่า (5) สิ่งมีชีวิตที่มีลมหายใจนั้นตายด้วยความพยายามหรือการลงมือฆ่า (ที.สี.อ. (บาลี) 4/108) หากขาดองค์ประกอบอย่างใดอย่างหนึ่งการฆ่านั้นไม่นับว่าสำเร็จและไม่เป็นปาณาติบาต สำหรับโทษของการฆ่าหรือทำลายชีวิตนั้นอรรถกถาแสดงความหนักเบาแตกต่างกันในลักษณะ 3 ประการ ได้แก่ (1) ขนาดของสิ่งมีชีวิตที่มีลมหายใจ คือหากสัตว์หรือมนุษย์นั้นมีขนาดเล็ก โทษมีน้อย หากสัตว์นั้นมีขนาดใหญ่ โทษก็มาก (2) คุณของสิ่งมีชีวิตที่มีลมหายใจ คือหากสัตว์หรือมนุษย์นั้นมีคุณน้อย โทษมีน้อย หากสัตว์หรือมนุษย์นั้นมีคุณมาก โทษก็มาก (3) กิเลสและความพยายามของผู้ฆ่า คือหากกิเลสและความพยายามไม่มาก โทษมีน้อย หากกิเลสและความพยายามมาก โทษก็มาก (ที.สี.อ. (บาลี) 4/107-108) ซึ่งคำว่ากิเลสมากนี้หมายถึงการคิดฆ่าเองโดยไม่มีผู้ชักชวนหรือปัจจัยให้ต้องฆ่าด้วยความผินใจ

การให้ผลของกรรมที่มีกิเลสไม่มาก เช่น กรณีของท่านองคุมาล เป็นต้น ที่ท่านเกิดความโลภอยากได้วิชาชั้นสุดยอดกับอาจารย์ทิศาปาโมกข์จึงยอมฆ่าคนเพื่อให้ครบ 1,000 แลกกับการได้เรียนวิชาที่ต้องการตามคำสั่งของอาจารย์ที่ต้องการทำลายท่านเพราะถูกศิษย์ที่มีใจจงรักภักดีอาหิสกมาณพยิงให้หลงเชื่อ การฆ่าคนของท่านมีองค์ประกอบครบทั้ง 5 ของเกณฑ์การทำปาณาติบาต แต่มีกิเลสน้อย เพราะท่านไม่ได้คิดฆ่าเอง แต่ถูกหลอกให้ฆ่า ผลที่ได้รับจากการฆ่าคนในชาติสุดท้ายของท่านคือถูกคนอื่นใช้ก้อนหิน ก้อนดิน ไม้ขว้างจนได้รับบาดเจ็บ และท่านสามารถพัฒนาจิตจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในชาติสุดท้ายนั้น แตกต่างจากพระมหาโมคคัลลานะที่เคยทำกรรมหนักมาก่อนโดยการฆ่าพ่อแม่และทำให้รับผลกรรมหนักในชาติสุดท้ายคือถูกโจรฆ่าเมื่อองค์ลีมาลบวชแล้วท่านก็ไม่ทำผิดศีลข้อปาณาติบาตอีกต่อไป ตอนที่ท่านเห็นหญิงตั้งครุฑพระพุทธรูปเจ้ารับสั่งให้ท่านกล่าวแก่หญิงนั้นใจความว่า “ตั้งแต่ท่านเกิดมาโดยอริยชาติ ไม่เคยรู้ว่าจงใจฆ่าสัตว์อื่น ด้วยคำสัตย์นี้ขอให้หญิงนั้นคลอดโดยปลอดภัย” ซึ่งหญิงนั้นก็คลอดโดยปลอดภัย (ม.ม. (ไทย) 13/351/429) ต่อมาคานานี้ได้กลายเป็นคาถาสำหรับทำนํ้ามนต์ให้หญิงมีครรภ์ดื่มเพื่อคลอดง่าย คำว่า เกิดโดยอริยชาติ หมายถึง การเกิดหรือการบวชในพระพุทธศาสนาและปฏิบัติจนได้มรรคผล

องค์ประกอบของปาณาติบาต 5 อย่าง ตามนัยพระอรธกถาจารย์นี้แม้จะมีผู้ไม่เห็นด้วย เพราะเห็นว่าไม่ตอบโจทย์การอธิบายการทำลายชีวิตผู้อื่นในปัจจุบันที่มีความซับซ้อนมากกว่าสมัยก่อน ผู้เขียนเห็นว่าพุทธจริยศาสตร์ไม่ได้แยกจริยศาสตร์ออกจากอภิปรัชญา แต่กลับมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง เพราะการประพฤติก็คือกรรม เมื่อทำกรรม จะทำให้มีผลของกรรม (วิบาก) ตามมา ซึ่งเป็นไปตามหลักกรรมนิยาม ดังนั้นเรื่องเหนือประสาทสัมผัสที่เรียกว่าอภิปรัชญาเกี่ยวกับวิบากนี้ก็คือผลของจริยศาสตร์นั่นเอง ซึ่งเป็นการหยั่งรู้กฎธรรมชาติเกี่ยวกับกรรมของพระพุทธศาสนา เป็นความรู้หรือญาณวิทยาระดับสูง (ภาวนาปัญญา) ซึ่งเป็นเส้นแบ่งความเป็นศาสนากับปรัชญาอย่างชัดเจน ดังนั้นการที่จะมองว่ากฎเกณฑ์ที่ตายตัวของพระพุทธศาสนาไม่สามารถนำมาแก้ปัญหาได้จริง เพราะบริบทที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวนี้ผู้เขียนไม่เห็นด้วย เพราะคำสอนพระพุทธศาสนากับกฎธรรมชาติเป็นอย่างเดียวกัน ไม่ใช่คำสอนที่ศาสดาบัญญัติขึ้นเองตามความเข้าใจและสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมเพื่อใช้แก้ปัญหาต่างๆ ดังเช่นกฎที่มนุษย์บัญญัติหรือตราขึ้นเองตามความรู้ความเข้าใจอันมีความต้องการของคนอื่นเป็นองค์ประกอบ ซึ่งหลายๆ เรื่องนั้นเป็นที่ประจักษ์แล้วว่าขัดแย้งกับกฎธรรมชาติและกฎศีลธรรม การอธิบายคำสอนพระพุทธศาสนาในกรณีการทำแท้งนี้จึงไม่ใช่การแสดงความเห็นที่เป็นการลดทอนหลักความจริงของพระพุทธศาสนาเพื่อยืนยันหรือรับรองว่าการทำแท้งสามารถทำได้โดยไม่ผิดหลักศีลธรรม แม้คำสอนพระพุทธศาสนาจะสามารถใช้ได้ทุกยุคสมัย เพราะเป็นความจริง ไม่มีล้าสมัย หรืออาจเรียกว่ามีความทันสมัยตลอดเวลาได้ (อากาลิก) ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่ามนุษย์สามารถนำคำสอนพระพุทธศาสนามาใช้เพื่อสนองความต้องการของตนและยืนยันว่าถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาได้ทุกเรื่องแม้เรื่องนั้นจะน่าเห็นใจสำหรับผู้ที่ถูกตัดสินว่าทำผิดศีลธรรมด้วยความจำใจก็ตาม เพราะความจริงกับความต้องการของมนุษย์เป็นคนละเรื่องกัน

3. แนวทางป้องกันปัญหาการทำแท้งตามหลักพุทธจริยศาสตร์

การแก้ไขปัญหาการทำแท้งที่ปลายเหตุเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เมื่อมีการกระทำที่เป็นการหยุ่การตั้งครุฑ การกระทำนั้นย่อมเป็นการทำลายชีวิตผู้อื่น แต่การตัดสินว่ามีโทษมากหรือน้อยนั้นให้พิจารณาที่เจตนาของคนทำแท้ง หากทำด้วยความไม่รู้สึกละเมิดหลักศีลธรรม แสดงว่าผู้นั้นมีกิเลสมาก โทษย่อมมีมาก แต่หากผู้กระทำด้วยความจำใจเพราะมีความจำเป็นบางอย่างบีบคั้น เช่น เป็นหน้าที่ที่ไม่อาจปฏิเสธได้ตามกฎหมาย เป็นต้น การกระทำนั้นก็มีโทษน้อยกว่ากรณีแรก ดังนั้นการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้องและได้ผลดีในกรณี

การทำแท้งนี้คือการป้องกันการตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์หรือตั้งครรภ์ในขณะที่มารดาไม่มีความพร้อม ซึ่งผู้เขียนจะได้นำเสนอเพื่อการป้องกันการตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์และการตัดสินใจเกี่ยวกับการทำแท้ง

การตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์อาจสรุปได้ว่าเกิดขึ้นจากสองสาเหตุสำคัญคือ (1) ความสมัครใจของฝ่ายหญิงก่อนแต่งงาน (2) ความไม่สมัครใจของฝ่ายหญิง แต่ถูกขืนใจ การตั้งครรภ์ก่อนแต่งงานที่เกิดขึ้นขณะฝ่ายหญิงหรือชาย หรือทั้งสองฝ่ายไม่มีความพร้อม เช่น ฐานะทางครอบครัว เป็นต้น การตั้งครรภ์ที่เกิดจากการถูกขืนใจแล้วป้องกันหรือคุมกำเนิดไม่ทัน ทั้งสองกรณีนี้เป็นสาเหตุหลักของการตัดสินใจทำแท้ง เมื่อจะป้องกันปัญหาหรือแก้ไขปัญหที่ปลายเหตุของการทำแท้งผู้วิจัยเสนอว่าควรปฏิบัติตามหลักสติและการข่มใจตนเอง (ทมะ) คือมีสติพิจารณาเห็นว่ากาม (ความใคร่) แม้จะเป็นเรื่องน่าตื่นเต้น ล่อใจให้มีความเกี่ยวข้องกับด้วย แต่ลักษณะของกามนั้นมีความน่ายินดีน้อย มีโทษหรือความทุกข์มากกว่า ดังพระพุทธพจน์ว่า “พระผู้มีพระภาคตรัสถามทั้งหลายว่า มีอุปมาด้วยหลุมถ่านเพลิง มีทุกข์มาก มีความคับแค้นมาก โทษในกามเหล่านั้นมีอยู่มากยิ่ง” (ม.ม. (ไทย) 13/45/45) เมื่อเกี่ยวข้องกับแล้วจะมีความต้องการแบบไม่รู้จักพอ ดังพระพุทธพจน์ว่า “บุคคลไม่ประสบความสำเร็จพอใจ ตลอดเวลาที่ยังหวนระลึกถึงกามทั้งหลายอยู่” (ขุ.ชา. (ไทย) 27/42/381) และแผดเผาใจให้เดือดร้อนในภายหลัง ดังพระพุทธพจน์ว่า “ไฟเสมอด้วยราคะไม่มี...แม่น้ำเสมอด้วยตัณหาไม่มี” (ขุ.ธ. (ไทย) 25/251/110)

วิธีการปฏิบัติที่ถูกต้องคือเมื่อฝ่ายหญิงและชายเกิดความรู้สึกหรือความต้องการมีเพศสัมพันธ์ขึ้นมา ขณะที่สองฝ่ายไม่พร้อมเลี้ยงดู หรือฝ่ายชายต้องการขืนใจฝ่ายหญิง ต้องมีสติพิจารณาเห็นโทษของกามว่าทำให้เกิดทุกข์ ไม่ควรเกี่ยวข้องกับด้วย ดังพระพุทธพจน์ว่า “พึงอยู่อย่างมีสติ เพื่อละกามราคะ เหมือนบุคคลถูกแทงด้วยหอก มุ่งถอนหอกออก เหมือนบุคคลถูกไฟไหม้อยู่บนศีรษะ มุ่งดับไฟ ฉะนั้น” (ส.ส. (ไทย) 15/21/25) ดังนี้แล้วข่มใจห้ามความต้องการนั้น (ทมะ) ที่จะทำให้เกิดปัญหาในภายหลัง คำว่า โทษของกามในที่นี้ เช่น การนินทา การดูถูก การตำหนิ ความอับอาย ความยากลำบากในการเลี้ยงดู การถูกล่วงโทษทางกฎหมาย การทำแท้งที่เป็นเหตุให้ผิดศีลธรรม เป็นต้น ซึ่งเมื่อพิจารณาเห็นอย่างนี้ได้จะมีผลต่อการตัดสินใจไม่มีเพศสัมพันธ์หรือข่มขืนที่เป็นสาเหตุให้ตั้งครรภ์ที่ไม่พึงปรารถนา

กรณีการตั้งครรภ์แล้วตรวจพบว่าตัวอ่อนในครรภ์นั้นเมื่อเจริญเติบโตและคลอดออกมาแล้วจะพิการหรือมารดาอาจได้รับความอันตราย แพทย์อาจแนะนำให้ทำแท้งหรือมารดาตัดสินใจเองก็มี กรณีนี้ควรใช้หลักเมตตา และกรุณา เพื่อยับยั้งการตัดสินใจทำแท้ง คือแม้จะมีกฎหมายอนุญาตให้ทำแท้งได้ แต่หากมารดามีใจเมตตาและกรุณา (เบญจธรรมที่ใช้ปฏิบัติคู่กับการเว้นจากการฆ่าสัตว์) ซึ่งอาจมีโดยธรรมชาติพื้นฐานจิตใจหรือได้รับการอบรมปลูกฝังจริยธรรมทางศาสนา เขาอาจตัดสินใจที่จะรักษาตัวอ่อนนั้นไว้ เพราะมีความรักและสงสารตัวอ่อนหากตัดสินใจทำแท้ง และอาจไม่รู้สึกกังวลต่ออันตรายจากการคลอดที่จะเกิดขึ้นกับตน หรือกังวลว่าเด็กที่จะคลอดออกมานั้นจะมีความลำบากในอนาคต ผู้มีใจเป็นเมตตาและกรุณาย่อมไม่ทำกรรมที่จะส่งผลให้สร้างเวรกับใครๆ ดังพระพุทธพจน์ว่า “ส่วนผู้ใดมีใจยินดีในความไม่เบียดเบียนตลอดทั้งวันและคืน และเป็นผู้มีส่วนแห่งเมตตาในสรรพสัตว์ ผู้นั้นย่อมไม่มีเวรกับใครๆ” (ส.ส. (ไทย) 15/238/348) “เธอจงเจริญกรุณาภาวนาเถิด เพราะเมื่อเธอเจริญกรุณาภาวนาอยู่ จักละความเบียดเบียนได้” (ม.ม. (ไทย) 13/120/130) การปลูกฝังเมตตาและกรุณาให้มีภายในจิตใจนี้ต้องหมั่นเจริญเป็นนิตย์เพื่อให้ใจอ่อนโยน กรณีการทำแท้งนี้หากใจไม่มีเมตตาก็ควรมีกรุณา ซึ่งกรุณานี้คือความรู้สึกสงสาร เป็นเหมือนเงื่อนไขภายในจิตใจที่มีผลต่อความรู้สึกและการตัดสินใจให้ไม่ทำแท้งเมื่อไม่อาจใช้เมตตาได้ เพราะไม่ต้องการเห็นคนอื่นได้รับทุกข์จากการกระทำของตน การแก้ไขปัญหที่ต้นเหตุหรือการป้องกันปัญหาทำแท้งด้วยการปลูกฝังให้คนทั้งหลายมีใจเป็นเมตตาและกรุณานี้จะได้ผลดีกว่าการแก้ไขปัญหที่ปลายเหตุที่ยังมีข้อโต้แย้งและยังหาข้อสรุปที่ดีที่สุดไม่ได้เหมือนในปัจจุบัน ดังที่พระมหาสมชัย กุศลจิตโต กล่าวไว้

การป้องกันก็คือการสร้างพื้นฐานทางศีลธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม พระสงฆ์เองต้องให้ความสำคัญและคำนึง ต้องทำให้เยาวชนยุคใหม่เกิดความเข้มข้นทางศีลธรรม ต้องคิดกันถึงการให้การศึกษาเรื่องชีวิตครอบครัว การเตรียมตัวที่จะมีครอบครัว การมีศาสนาต้องเข้ามาช่วยฝึกอบรมคนเหล่านี้ไม่ว่าจะผ่านทางสื่อเพื่อให้เยาวชนหนุ่มสาวยุคใหม่มีความเชื่อในการรักษาพรหมจารี เรื่องการรักษาพรหมจรรย์ให้มากขึ้น และการสร้างค่านิยมให้ถูกต้องตามค่านิยมพุทธแบบดั้งเดิม การมีสามเณรน้อยน้อย การมีสหพันธโคธ การรักษาศีลข้อที่ 3 ให้มั่นคง ถ้าทำอย่างนี้ได้ก็จะทำให้สภาพสังคมไม่เอื้อต่อการมีเพศสัมพันธ์กัน การไม่ล่วงเกินกันในทางเพศ ซึ่งจะไม่นำไปสู่การตั้งครรภ์ที่ไม่น่าปรารถนา (พระมหาสมชัย กุศลจิตโต อ่างโน พระสมุทร ถาวร จิตโต, 2539)

ผู้เขียนเห็นว่าการแก้ไขปัญหาการทำแท้งที่ดีที่สุดคือการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุโดยการปลูกฝังจิตสำนึกเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ในขณะที่ยังไม่พร้อมอันเป็นสาเหตุของการตั้งครรภ์ที่ไม่พึงประสงค์ หากเลยจุดนี้มาเลยและจำเป็นต้องตัดสินใจและแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ซึ่งเป็นเรื่องที่ตัดสินใจยากกว่าการป้องกันปัญหา ในเรื่องนี้จะได้อธิบาย 2 ประเด็น คือ (1) มารดานั้นหากคลอดบุตรแล้วจะเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิต (2) เด็กที่คลอดแล้วจะเป็นคนพิการ

ประเด็นแรกผู้เขียนเห็นว่าควรชี้แจงให้นักความสำคัญระหว่างการไม่ละเมิดศีลหรือการรักษาชีวิตผู้อื่นไว้ตามคำสอนศาสนากับการรักษาชีวิตมารดาไว้ โดยหลักการแล้วหากถือเกณฑ์การจงใจทำลายชีวิตผู้อื่นและโทษของการทำลายชีวิตผู้อื่นเป็นที่ตั้งการทำแท้งมีโทษตามหลักศีลธรรม การปล่อยให้มารดาเสียชีวิตเพราะการคลอดบุตรไม่มีโทษทางศีลธรรม เพราะไม่ใช่เป็นการจงใจฆ่าเหมือนการทำแท้ง แต่เป็นความรู้สึกผูกพันและรู้สึกผิดมากกว่า ผู้เขียนเชื่อว่าในความเป็นจริงแล้วผู้เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ลักษณะนี้โดยตรงคือหญิงที่กำลังตั้งครรภ์ สามเณรและญาติของหญิงนั้นจะมีแนวโน้มตัดสินใจเลือกทำแท้งมากกว่า เหตุผลในการตัดสินใจอาจไม่ใช่เพราะมีกฎหมายอนุญาตเพียงอย่างเดียว แต่เป็นสัญชาตญาณ ความรู้สึกผูกพันกับภรรยาหรือญาติของตน ซึ่งอาจเห็นว่าควรรักษาชีวิตแม่ของเด็กไว้ เพราะอย่างไรเสียเธอก็ยังสามารถที่จะตั้งครรภ์ใหม่ได้อีก รวมทั้งเพื่อเป็นการลดความกดดันจากกระแสสังคมเรื่องการปล่อยให้ภรรยาหรือญาติพี่น้องของตนเสียชีวิตทั้งที่มีความเป็นมนุษย์สมบูรณ์กว่าตัวอ่อนในครรภ์นั้น จะเห็นว่าความเชื่อ ค่านิยมทางสังคมก็มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจไม่น้อยกว่าคำสอนศาสนาหรืออาจจะมากกว่าอีก ส่วนประเด็นการทำแท้งเพื่อไม่ให้เด็กเกิดมาเป็นคนพิการ ผู้เขียนเห็นด้วยกับการเลือกรักษาชีวิตของตัวอ่อนไว้ เหตุผลคือทำให้ไม่มีการฆ่าคนอื่นเกิดขึ้น และเมื่อเราเลือกที่จะมีลูกแล้วก็ควรรู้จักยอมรับสิ่งต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นแม้เรื่องนั้นสามารถที่จะเลี่ยงปัญหาในอนาคตโดยการทำแท้งได้ก็ตาม การทำแท้งในกรณีนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นการตัดสินใจแทนเด็กในอนาคตแม้ผู้ทำแท้งจะคิดว่าไม่ต้องการให้เด็กลำบากในอนาคตก็ตาม ความจริงแล้วคนพิการก็สามารถดำรงชีวิตอยู่ในรูปแบบของเขาคณะคนตาบอดไปต่างหากที่ตัดสินใจจากมาตรฐานของคนมีร่างกายปกติ คือมองว่าคนพิการมีคุณภาพชีวิตที่แย่กว่าและเป็นภาระของครอบครัว ปัจจุบันคนพิการสามารถประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับตนได้ ดังนั้นการวัดคุณภาพชีวิตจึงไม่ควรใช้เกณฑ์ค่านิยมทางสังคม แต่ควรวัดด้วยคุณค่าทางจิตใจคือความสุขมากกว่า

4. สรุป

ทัศนะต่อคุณค่าของชีวิต ส่วนหนึ่งเห็นว่ามนุษย์ไม่ควรเบียดเบียนกัน ไม่ควรทำลายชีวิตกัน ชีวิตแต่ละชีวิตรักตัวเอง รักสุข เกลียดทุกข์ กลัวภัยกลัวความตายด้วยกันทั้งนั้น นี่เป็นหลักความจริง เป็นหลักศีลธรรมมนุษย์หรือแม้แต่สัตว์แรกเกิดต่างก็มีสิทธิในชีวิตของตนเอง ส่วนหนึ่งเห็นว่าควรรักษาคุณภาพชีวิตของมารดาไว้ เพราะใส่ใจความรู้สึกของสตรีที่ถูกข่มขืนและตั้งครรภ์ และป้องกันการคุณภาพชีวิตที่ไม่ดีของตัวอ่อนที่จะพัฒนาเป็นมนุษย์ในอนาคต เช่น หากปล่อยให้เกิดแล้วจะเป็นคนพิการ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ต้องทำลายตัวอ่อนใน

ครรรณนั้น ความเห็นลักษณะนี้เป็นการให้ความสำคัญกับความรู้สึกและความเป็นอยู่ในอนาคตของแม่และตัวอ่อนที่จะพัฒนาเป็นมนุษย์ในอนาคต ตามหลักพระพุทธศาสนาองค์ประกอบของการฆ่าที่นับว่าสำเร็จมี 5 อย่าง ได้แก่ (1) สิ่งนั้นมีชีวิต (มีลมหายใจ) ซึ่งหมายถึงสัตว์และมนุษย์ (2) รู้ว่าสิ่งนั้นมีชีวิต (มีลมหายใจ) (3) มีเจตนาที่จะฆ่า (4) พยายามหรือลงมือฆ่า (5) สิ่งมีชีวิต (มีลมหายใจ) นั้นตายด้วยความพยายามหรือการลงมือฆ่านั้น การแก้ไขปัญหาค่าแห่งที่ดีที่สุดคือการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุโดยการปลูกฝังจิตสำนึกเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ในขณะที่ยังไม่พร้อมอันเป็นสาเหตุของการตั้งครรรณที่ไม่พึงประสงค์ หากเลยจุดนี้มาแล้วและจำเป็นต้องตัดสินใจและแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ซึ่งเป็นเรื่องที่ตัดสินใจยากกว่าการป้องกันปัญหา

5. เอกสารอ้างอิง

- ชลิดาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. (2547). *ภาษาเพศ: อำนาจ เรื่องทางเพศ กับพหุนิยมทาง จริยศาสตร์*. เชียงใหม่: ศูนย์สตรีศึกษา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต). (2536). *การทำแท้งตัดสินใจอย่างไร: ชีวิตเริ่มต้นเมื่อไร การทำแท้งในทัศนะของพระพุทธศาสนา*. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม.
- วิฑูรย์ อึ้งประพันธ์. (2537). *กฎหมายการทำแท้ง: ข้อโต้แย้งที่ยังไม่ยุติ*. กรุงเทพมหานคร: เจนเดอร์ เพรส.
- สภาประชากร. (2524). *การทำแท้งในประเทศไทย: วรรณกรรมปริทัศน์*. กรุงเทพมหานคร: โพสต์ พับลิชชิง.
- สมภาร พรหมทา. (2535). *พุทธศาสนากับปัญหาจริยศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พุทธชาติ.
- สุวัฒน์ จันทระจัน. (2525). *การทำแท้งกับปัญหาการแพทย์และสังคม*. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.
- วิลาลินี พนานครทรัพย์. (2554). การทำแท้ง: มุมมองที่แตกต่างกัน. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*, 30(1), 100.
- พระสมุทร ถาวรธมโม. (2539). *การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาจริยธรรมเรื่องการทำแท้ง: ทัศนะพุทธปรัชญาเถรวาทกับกฎหมายการทำแท้ง*. ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสุรินทร์ อินทวิโส. (2555). *การทำแท้งในสังคมไทย: ปัญหาและทางออกตามทัศนะของพระพุทธศาสนา*. ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Frohock, Fred M. (1983). *Abortion: A Case Study in Law and Morals*. Westport: Greenwood Press.

การปฏิบัติต่ออารมณ์ตามจริตในพุทธศาสนาเถรวาท

The Ways to Treat With Sense-Objects

by Character in Theravada Buddhism

รัตนาวดี สุริยานากุล

Radtanawadi Suriyawanakul

Email: Mangmum7@hotmail.com

(Received: June 11, 2021/ Revised: June 27, 2021/ Accepted: June 28, 2021)

บทคัดย่อ

อารมณ์คือสิ่งที่เกิดขึ้นกับจิตใจ ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า เจตสิก การรับรู้อารมณ์และผลของการรับรู้ ปฏฐาเนอารมณ์มีปัจจัยที่สำคัญคือจริต ดังนั้นในการประพฤติธรรมจึงต้องเลือกวิธีปฏิบัติที่เหมาะสมกับจริตหรืออุปนิสัยของตน วิธีการปฏิบัติต่ออารมณ์ในพุทธศาสนาเถรวาทคือ วิธีการควบคุมอารมณ์ ตามหลักอินทรียสังวร โดยการใช้สติมากำหนดรู้ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ไม่ให้ยินดี ยินร้ายในอารมณ์รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ และวิธีการปฏิบัติตามหลักสมถะและวิปัสสนา เพื่อกำจัดมูลเหตุ หรือต้นตอของอารมณ์ โดยเน้นวิธีการนำเอาอารมณ์ที่เหมาะสมกับจริตมาผูกมัดจิตให้อยู่ในอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่ง จนจิตเกิดความสงบตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวจากนั้นจึงพิจารณาอารมณ์ที่เกิดขึ้น จะเป็นสุขก็ตาม ทุกข์ก็ตาม สงบก็ตาม ล้วนเป็นสภาวะที่ไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ไม่ใช่ตัวตน สละคืนความยึดมั่นถือมั่นปล่อยวางอารมณ์

คำสำคัญ: อารมณ์, จริต, เถรวาท

Abstract

Emotion is an important factor which is ethics. Therefore, in conducting the Dharma, one must choose a practice that is suitable for one's own conduct or character. The way to treat emotions in Theravada Buddhism is how to control emotions according to organic principles By using mindfulness to determine the eye, ear, nose, tongue, body and mind, not to be greedy in form, sound, smell, taste, touch, dharma, and practice the principles of Samatha and Vipassana. to eliminate the cause or the source of emotion Emphasis is on how to bring emotions that are suitable for ethics to bind the mind to a certain mood. until the mind becomes calm and settles in one emotion and then considers the emotions that arise Whether it's happiness, suffering, or peace, it's all impermanent, suffering, not self, giving up clinging, letting go of emotions.

Keyword: Sense-Objects, Character, Theravada

1. บทนำ

พระพุทธศาสนาเถรวาทได้จำแนกองค์ประกอบของมนุษย์เป็น 2 ส่วน ได้แก่ รูป (ร่างกาย) และนาม (ความรู้สึก, ความจำ, ความรู้, อารมณ์, การรับรู้อารมณ์) เพื่อความชัดเจนและเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับโครงสร้างของชีวิตที่เรียกว่า ชันธ์ 5 ในส่วนของอารมณ์ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (ความนุ่มนวล เย็น ร้อน อ่อน แข็ง) ธรรมารมณ์ (ความรู้สึกนึกคิด จินตนาการ) เชื่อมต่อประสาทสัมผัสทั้ง ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้าเป็นสิ่งที่ดีก็จะทำให้เกิดความปราชญ์ น่าใคร่ น่าพอใจ ชวนให้เกิดความกำหนดยินดี แต่ถ้าเป็นสิ่งที่ไม่ดีก็จะทำให้เกิดความไม่พอใจ อึดอัด ทรมานทรมาย ชวนให้เกิดความโศกเศร้าเสียใจเหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ยึดหน่วงจิตของมนุษย์ให้เพเลิดเพลินไปตามกระแสแห่งอำนาจของกิเลสและตัณหา เป็นที่มาแห่งปัญหาและก่อให้เกิดความทุกข์ตามมามากมาย เช่น เมื่อเกิดความโลภ ก็จะทำการคอร์รัปชัน โกหกหลอกลวง ปล้นทรัพย์สิน แย่งชิงเอาทุกวิถีทาง เมื่อเกิดความโกรธ ก็จะทำการทะเลาะวิวาท ประทุษร้ายร่างกาย ทำลายล้าง และฆ่าตัวตาย เมื่อเกิดความหลง ก็จะมีความเห็นผิดไปจากทำนองคลองธรรม ทำให้จิตหลงมกมายในสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์ เห็นผิดเป็นถูก เห็นความชั่วเป็นความดี เหล่านี้ล้วนแต่เป็นปัญหาที่ทำให้มนุษย์ต้องเป็นทุกข์ทั้งกายและใจ ต้องใช้ความพยายามอดทนดิ้นรนแสวงหาเพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งอารมณ์อันเป็นที่น่าพอใจ น่ารักใคร่ น่าปราชญ์ และพยายามผลักดันหลีกเลี่ยงกลบเกลื่อนอารมณ์อันไม่น่าพอใจ ไม่น่าปราชญ์ จึงเป็นสาเหตุทำให้มนุษย์ทั้งหลายต้องทุกข์ระทมอยู่กับปัญหาทางด้านอารมณ์อันเนื่องมาจากการทำตามอารมณ์ การควบคุมอารมณ์ตนเองไม่ได้ และการเก็บกดอารมณ์ไว้มากเกินไป

อารมณ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับใจ เรียกอย่างหนึ่งว่า เจตสิก มีทั้งคุณและโทษ ขึ้นอยู่กับมนุษย์จะเลือกเสพอารมณ์แบบไหน ถ้าหากไม่มีอารมณ์เหล่านี้แล้ว มนุษย์ไม่สามารถที่จะรับรู้สิ่งที่ดีงาม และคุณธรรมที่เราจะปฏิบัติต่อตนเองและผู้อื่นได้อย่างถูกต้องเหมาะสม มนุษย์ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงและกำจัดอารมณ์ได้ แต่สามารถฝึกหัดอบรมอินทรีย์ให้แก่กล้า แล้วปรับเปลี่ยนพัฒนาอารมณ์ ให้เกิดการรับรู้คุณงามความดีจนกลายเป็นความสงบระงับเป็นเอกัคคตา และที่สำคัญคืออารมณ์ที่เป็นกุศล และความรู้สึกที่ดีๆ จะนำมนุษย์ไปสู่ความเป็นอริสราภาพ ไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ เป็นผู้อยู่เหนืออารมณ์ทั้งปวง

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับอารมณ์หรือเจตสิกในพระพุทธศาสนาเถรวาท ลักษณะจริตของคน วิธีการปฏิบัติตนต่ออารมณ์ที่ปรากฏขึ้นตามจริต และผลของการปฏิบัติต่ออารมณ์ตามจริตอย่างถูกต้อง การศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์แก่ผู้สนใจศึกษา และได้แนวทางในการแก้ไขปัญหานั้นจะนำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสมตามหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนา

2. วิธีการปฏิบัติต่อราคจริต

สำหรับผู้ที่มีความประพฤติและลักษณะนิสัยหนักไปในทางราคะ เช่น รักสวยรักงาม รักความสะอาด เจ้าสำอาง ชอบประดับตกแต่งให้สถานที่ที่มีสีสันสวยงาม และรู้สึกเกลียดต่อสิ่งที่ทำให้เกิดความเศร้า เช่น ดอกไม้เหี่ยวเฉาและโครงกระดูก พระพุทธองค์ได้ตรัสให้ปฏิบัติต่อราคจริตด้วยการเพ่งพิจารณาดูซากศพเพื่อให้เห็นความปฏิกลนารังเกียจ ดังที่ปรากฏในมหาสติปัฏฐานสูตร ความว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย อีกข้อหนึ่ง ภิกษุเหมือนกะว่าพึงเห็นสรีระที่เขาทิ้งไว้ในป่าช้าตายแล้ววันหนึ่งบ้าง สองวันบ้าง สามวันบ้าง ที่ขึ้นพองมีสีเขียวน่าเกลียด มีน้ำเหลืองไหลน่าเกลียด เธอย่อมโน้มเข้ามาสู่กายนี้แหละว่า ถึงร่างกายอันนี้เล่าก็มีอย่างนี้เป็นธรรมดา คงเป็นอย่างนี้ไม่ล่วงความเป็นอย่างนี้ไปได้...ภิกษุย่อมพิจารณาเห็นกายในกายภายในบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นกายในกายทั้งภายในทั้งภายนอกบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือ

ความเกิดขึ้นในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือความเสื่อมในกายบ้าง พิจารณาเห็นธรรมคือทั้งความเกิดขึ้นทั้งความเสื่อมในกายบ้าง ย่อมอยู่อีกอย่างหนึ่ง สติของเธอที่ตั้งมั่นอยู่ว่ากายมีอยู่ก็เพียงสักว่าอาศัยระลึกเท่านั้น เธอเป็นผู้อันตณหาและทิจิไม่อาศัยอยู่แล้วและไม่ถือมั่นอะไรๆในโลก...(ที.ม. 10/279-287/219-221)

จากเนื้อความที่ยกมา เป็นพุทธพจน์ที่ทรงแสดงให้เห็นว่า ธรรมที่ควรนำมาเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติต่อราคะจริต เรียกว่า “อสุภ” หมายถึง “การพิจารณาสภาพอันไม่สวยงาม สิ่งปฏิกูล หรือน่ารังเกียจ” (พระปัญญา ธนปญโญ, 2542) ในที่นี้หมายถึงเอาซากศพมนุษย์ที่ตายแล้วได้ 2-3 วัน ไปจนถึงศพที่เหลือแต่โครงกระดูก ซึ่งซากศพในปัจจุบันหาได้ยาก เพราะมีการปกปิด และทำพิธีกรรมให้สวยงาม แต่ก็พอจะดูได้สำหรับผู้มีความตั้งใจที่ปฏิบัติจริง โดยการไปขออนุญาตจากสัปเหร่อเพื่อพิจารณาก่อนที่จะเผา ส่วนมากจะให้พระภิกษุเป็นผู้พิจารณา และอีกวิธีหนึ่งผู้ปฏิบัติควรไปที่ห้องดับจิตตามโรงพยาบาลต่างๆ ที่เขาเก็บศพไว้รอญาติมารับแล้วขออนุญาตเจ้าหน้าที่ที่ดูแลอยู่ จากนั้นจึงเลือกกำหนดพิจารณา ซึ่งวิธีการปฏิบัติอสุภกัมมัฏฐานนี้ รวมความว่า อสุภทั้ง 10 อย่างนี้ เป็นวิธีการปฏิบัติของบุคคลผู้มีราคะจริตโดยการพิจารณาซากศพเพื่อให้เห็นเป็นของปฏิกูลน่าเกลียดทั้งในกายตนและกายผู้อื่น ซึ่งการปฏิบัติต่อราคะจริตด้วยอสุภนี้ก็เพื่อให้จิตคลายความกำหนัด หรือความพอใจในรูปทั้งหลาย “ทำให้จิตมีความตั้งมั่นไม่หวั่นไหว มีอารมณ์เป็นหนึ่งเดียวและอุเบกขาเท่านั้นไม่สามารถพ้นจากกิเลสได้” (เรื่องเดียวกัน, 2542)

3. วิธีการปฏิบัติต่อโทสจริต

สำหรับผู้มีโทสจริต หรือความโกรธเป็นความประพฤติดิถี มีลักษณะนิสัยหนักไปในทางใจร้อนหงุดหงิด รุนแรง โดยเฉพาะผู้มีความโกรธรุนแรงมักจะทำลายผู้อื่น ก่อการทะเลาะวิวาทใช้กำลังประทุษร้ายทำให้เกิดสงครามระหว่างประเทศ เป็นต้น พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้ใช้ คือหลักเมตตาธรรมหรือพรหมวิหาร เพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติ พอสรุปได้ดังนี้

ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ มีใจประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา แผ่ไปตลอดทิศหนึ่งอยู่ ทิศที่สอง ทิศที่สาม ทิศที่สี่ก็เหมือนกัน ตามนัยนี้ ทั้งเบื้องบน เบื้องล่าง เบื้องขวางแผ่ไปตลอดโลก ทัวสัตว์ทุกเหล่าในที่ทุกสถานโดยความเป็นตนในสัตว์ทั้งปวง ด้วยใจประกอบด้วยเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขาอันไพศาล ถึงความเป็นใหญ่ หาประมาณมิได้ ไม่มีเวร ไม่มีมีความเบียดเบียนอยู่ ฯ (ที.ปา. (ไทย) 11/234/178 – 179)

จากเนื้อความที่ยกมา แสดงให้เห็นว่า ผู้จะปฏิบัติต่อโทสจริตจะต้องนำหลักธรรม คือ พรหมวิหารมาเป็นอารมณ์ กล่าวคือ เป็นผู้แผ่เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาแผ่ไปทั่วสารทิศ หรือแผ่ไปไม่มีประมาณ ทัวถึงสัตว์ทุกภูมิปาน ในที่ทุกสถาน ย่อมถึงความเป็นใหญ่ ไม่มีเวร ไม่มีมีความเบียดเบียนใด ๆ ซึ่งพรหมวิหารมี 4 ประเภท คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา หลักธรรมที่จะนำมาปฏิบัตินี้ เรียกว่า “พรหมวิหาร” หมายถึง “ธรรมเครื่องอยู่อันประเสริฐ หลักความประพฤดิที่ประเสริฐบริสุทธิ์ ธรรมที่มีไว้เป็นหลักใจ และกำกับความประพฤดิ” (พระปัญญา ธนปญโญ, 2542) ซึ่งการนำพรหมวิหารมาปฏิบัตินั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องพยายามนึกถึงอารมณ์ฝ่ายที่ดีงามเหล่านี้ ในเวลาที่มีความโกรธหรือมีไม่ก็ตาม รวมความว่า วิธีการแผ่เมตตา คือ ส่งความปรารถนาดี ความสงสาร ความพลอยยินดี ความวางใจเป็นกลาง โดยการเสียสละแบ่งปันน้ำใจ ให้ภัย และให้การช่วยเหลือแก่ผู้มีพระคุณไปจนถึงบุคคลทั่วไปและสัตว์ทั้งหลาย แม้กระทั่งศัตรูก็ต้องช่วยเหลือเขาให้รู้จักผิดถูก เพื่อระงับความโกรธ “แต่ถ้าความโกรธยังไม่ระงับก็ควรจะนึกถึงความดีของผู้นั้น ให้หมั่นเตือนตนเองอยู่เสมอ และให้มองเป็นเรื่องกรรมของสัตว์โลกเมื่อมีเกิดขึ้นแล้วก็ดับไปเป็นธรรมดา” (พระเทพวิสุทธิกวี (พิจิตร

จิตตวณโณ), 2543) เพื่อกำจัดความเบียดเบียน จิตก็จะคลายจากอารมณ์โกรธและความพยายาบาทที่มีอยู่แล้วในตัวบุคคล คือ โทสจริต

4. วิธีการปฏิบัติต่อโมหจริต

สำหรับผู้มีโมหจริตหรือความหลงเป็นความประพฤติปกติ มีลักษณะนิสัยหนีไปในทางเขลา เหาซึม และมกมายใคร่ว่าอย่างไรเห็นคล้อยตาม พระพุทธองค์ทรงแนะนำแก้ไขด้วยการกำจัดความเขลาที่มีอยู่ภายในจิต มี 3 ประการ คือ

1. สุตมยปัญญา การฟัง การสนทนาเป็นแนวทางแห่งปัญญา
2. จินตมยปัญญา การคิดพิจารณาเป็นแนวทางแห่งปัญญา
3. ภวานามยปัญญา การฝึกทดลองปฏิบัติเป็นแนวทางแห่งปัญญา (ที.ปา. (ไทย) 11/228/171.

การปฏิบัติต่อโมหจริตมีวิธีการปฏิบัติ 3 ประการ ได้แก่ สุตมยปัญญา คือการรับรู้ และเรียนรู้จากอารมณ์หรือสื่อภายนอกอันดีงาม โดยการเข้าไปศึกษากับครูอาจารย์ การสอบถาม และสนทนาธรรม จินตมยปัญญา คือ วิธีการกระทำในใจโดยแยบคาย เรียกว่า โยนิโสมนสิการอันเป็นมูลเหตุที่ทำให้เกิดผล คือ กลยาลมธรรมฝ่ายดีงามทั้งปวง โดยวิธีการปฏิบัติ 4 ประการ คือคิดให้ถูกวิธี คิดมีระเบียบ คิดมีเหตุผลและคิดปลูกเร้ากุศล อันเป็นแนวทางขจัดโมหจริต หรือความหลง ส่วนภวานามยปัญญาคือวิธีการฝึกอบรมลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอารมณ์หรือมีปัญญา โดยวิธีการปฏิบัติ 3 ประการ คือ การสังเกตอารมณ์ การรู้เท่าทันอารมณ์หรือฉลาดในอารมณ์ และการรักษาอารมณ์

5. วิธีการปฏิบัติต่อสัทธาจริต

สำหรับผู้มีสัทธาจริตหรือเชื่อเป็นความประพฤติปกติ มีลักษณะนิสัยมากด้วยศรัทธามีจิตซาบซึ้งน้อมใจเลื่อมใสได้โดยง่าย เพราะความเชื่อนี้อาจจะนำไปสู่ความมกมายได้ ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งที่บุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ธรรมอย่างหนึ่งคืออะไร คือ พุทธานุสสติ ... อัมมานุสสติ ... สังฆานุสสติ ... ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมอย่างหนึ่งนี้แล อันบุคคลเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วย่อมเป็นไปเพื่อความหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนด เพื่อความดับ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อความตรัสรู้ เพื่อนิพพาน ฯ (อง.เอก. (ไทย) 20/179 - 180/32)

จากเนื้อความที่ยกมา แสดงให้เห็นว่า ธรรมที่จะชักนำให้ผู้มีสัทธาจริตให้เกิดความเลื่อมใสมีจิตที่มั่นคง ไม่หวั่นไหว โดยการระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย 3 ประการ ได้แก่ พุทธานุสสติ อัมมานุสสติและสังฆานุสสติ สำหรับการระลึกถึงคุณพระสงฆ์ทั้ง 9 ประการ โดยการน้อมจิตพิจารณาคุณที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติเพื่อให้ตนเองพ้นทุกข์ และยังช่วยอนุเคราะห์แนะนำสั่งสอนหมู่ชนให้ปฏิบัติตามจนเกิดผลรู้แจ้งเห็นจริงตามสมควรแก่การปฏิบัติ การระลึกถึงคุณของพระสงฆ์อยู่เนื่อง ๆ ก็เพื่อให้จิตเกิดความเลื่อมใส

6. วิธีการปฏิบัติต่อพุทธิจิต

สำหรับผู้มีพุทธิจิตหรือญาณจิตเป็นความประพฤติกติ ลักษณะนิสัยชอบใช้ความคิดพิจารณาตามความเป็นจริง พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้ใช้อารมณ์แห่งวิปัสสนาคือ พระไตรลักษณ์ 3 ประการ ดังที่ปรากฏในอุปาทิสสูตร พอสรุปได้ว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย เพราะตถาคตอุบัติขึ้นก็ตามไม่อุบัติขึ้นก็ตาม ธาตุนั้น คือ ความตั้งอยู่ตามธรรมดา ความเป็นไปตามธรรมดาก็คงตั้งอยู่อย่างนั้นเอง ตถาคตตรัสรู้ บรรลุธาตุนั้นว่า สังขารทั้งปวงไม่เที่ยงครั้นแล้วจึงบอก แสดง บัญญัติ แต่งตั้ง เปิดเผย จำแนกทำให้เข้าใจง่ายว่าสังขารทั้งปวงไม่เที่ยง...สังขารทั้งปวงเป็นทุกข์...ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ฯ (อง.ติก. (ไทย) 20/576/273-274)

จากเนื้อความที่ยกมาแสดงให้เห็นว่า พระไตรลักษณ์ก็คือ สามัญลักษณ์ที่เสมอกันหรือมีอยู่โดยธรรมชาติ ถึงแม้จะอุบัติขึ้นหรือไม่อุบัติขึ้นก็ตาม ลักษณะ 3 ประการ คือ อนิจจัง ทุกขังและอนัตตา ก็ยังคงมีอยู่ วิธีการปฏิบัติต่อพุทธิจิต คือ การกำหนดพิจารณาตามเห็นสภาวะที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงโดยการพิจารณาร่างกายและจิตใจที่เปลี่ยนแปลงไปสู่ความแตกดับอยู่ทุกขณะที่หายใจเข้าออก จึงให้กำหนดพิจารณาความไม่เที่ยงที่ความสืบท่อ อันปิดบังความไม่เที่ยงเอาไว้ และอิริยาบถเคลื่อนไหวของร่างกายที่ปิดบังทุกข์เอาไว้ ส่วนความไม่มีตัวตนให้กำหนดพิจารณาที่ความสำคัญว่าเป็นก้อนหรือตัวตน ซึ่งปิดบังความไม่ใช่ตัวตนเอาไว้ อันเป็นแนวทางที่จะให้ผู้ปฏิบัติพุทธิจิตได้เข้าถึงความจริงได้

7. วิธีการปฏิบัติต่อวิตกจิต

สำหรับผู้มีวิตกจิตหรือความเครียดเป็นความประพฤติกติ มีลักษณะนิสัยหนีไปในทางชอบครุ่นคิดวอกวน นึกคิดจับจดฟุ้งซ่าน พระพุทธองค์ทรงแนะนำให้ใช้หลักอานาปานสติมาเป็นแนวทางการฝึกปฏิบัติ เพื่อขจัดความเครียดวิตกกังวลหรือความคิดฟุ้งซ่าน เนื่องจากวิธีการปฏิบัติต่อวิตกจิตด้วยหลักอานาปานสตินี้เป็นวิธีการปฏิบัติที่นิยมนำมาเป็นแนวทางมากกว่าวิธีอื่นๆ ผู้วิจัยมุ่งที่จะนำเสนอเป็นขั้นตอนการปฏิบัติอานาปานสติ โดยเริ่มจากขั้นเริ่มต้น จนถึงขั้นสูงดังนี้

“อานาปานสติ” หมายถึง “การกำหนดลมหายใจเข้าออกหรือการเพ่งดูลมหายใจเข้าออก” (พระปัญญาชนปญโญ, 2542) ซึ่งเป็นวิธีการอย่างหนึ่งในการปฏิบัติกัมมัฏฐาน “โดยการใช้สติกำหนดธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก” (พุทธทาสภิกขุ, 2548) ซึ่งการฝึกขั้นเบื้องต้นนี้ ผู้ที่ยังไม่มีพื้นฐานในเรื่องนี้ควรจะต้องปฏิบัติก่อนโดยการเตรียมความพร้อมทางด้านร่างกาย คือ การนั่งและการกำหนดเอาลมหายใจมาเป็นอารมณ์ ผู้ที่เจริญอานาปานสตินั้น จะเป็นพระภิกษุในศาสนาหรือบุคคลทั่วไปก็สามารถปฏิบัติได้ แต่จะต้องหาสถานที่อันเหมาะสมแก่การปฏิบัติ ซึ่งในที่นี้ท่านแนะนำให้ไปอยู่ตามป่า โคนต้นไม้และเรือนว่าง อันเป็นที่สัปปายะที่ปราศจากสิ่งรบกวนเรียกว่า สงบกายและสงบใจ ซึ่งในปัจจุบันสถานที่ที่เหมาะสมที่สุดก็คือ วัดป่า ศูนย์ปฏิบัติธรรม และบ้านพัก ส่วนเรื่องเวลาในการปฏิบัตินั้น ไม่จำกัดขึ้นอยู่กับความศรัทธา และความเพียรของแต่ละบุคคล เพราะสภาพแวดล้อม ไม่เหมือนกัน เมื่อได้สถานที่และเวลาอันเหมาะสมแล้วก็ให้ลงมือปฏิบัติโดยการ ตั้งกายให้ตรง (นั่งขัดสมาธิ) ดำรงสติให้มั่น แล้วกำหนดรู้ลมหายใจ ทั้งหมด 16 ขั้น

การฝึกอานาปานสติทั้ง 16 ขั้นนี้ เป็นได้ทั้งสมถะและวิปัสสนา และเกี่ยวเนื่องกับการบำเพ็ญสติปัฏฐาน เพราะเป็นส่วนหนึ่งของมหาสติปัฏฐานสูตร ดังเนื้อความในอานาปานสติสูตรความว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ก็ภิกษุที่เจริญอานาปานสติแล้วอย่างไร ทำให้มากแล้วอย่างไร จึงบำเพ็ญสติปัฏฐาน 4 ให้บริบูรณ์ได้ ดูกรภิกษุทั้งหลายสมัยใด เมื่อภิกษุหายใจออกยาวก็รู้ชัดว่าหายใจออกยาว

หรือเมื่อหายใจเข้ายาวก็รู้ชัดว่าหายใจเข้ายาว เมื่อหายใจออกสั้นก็รู้ชัดว่าหายใจออกสั้นหรือเมื่อหายใจเข้าสั้นก็รู้ชัดว่าหายใจเข้าสั้น สำเนียงอยู่ว่าเราจักเป็นผู้กำหนดรู้กองลมทั้งปวง หายใจออก ว่าเราจักเป็นผู้กำหนดรู้กองลมทั้งปวงหายใจเข้าสำเนียงอยู่ว่าเราจักระงับกายสังขารหายใจออกว่า เราจักระงับกายสังขาร หายใจเข้า ดูกรภิกษุทั้งหลาย ในสมัยนั้นภิกษุชื่อว่าพิจารณาเห็นกายในกาย มีความเพียร รู้สึกตัวมีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกออกเสียได้อยู่ (ม.อ. (ไทย) 14/289/156)

จากเนื้อความที่ยกมา แสดงให้เห็นถึงการได้ปฏิบัติตามอาปานสติแล้ว ต่อจากนั้นก็ให้บำเพ็ญสติปัฏฐานทั้ง 4 ให้บริบูรณ์ เพราะเป้าหมายสูงสุด คือ การกำจัดมูลเหตุของวิตกจริต คือ อภิชฌา และโทมนัสในโลกออกเสียได้ ซึ่งสติปัฏฐานได้แยกออกเป็น 4 ประการ คือ

1. กายานุปัสสนา สติปัฏฐาน
2. เวทนानุปัสสนา สติปัฏฐาน
3. จิตตานุปัสสนา สติปัฏฐาน
4. ธัมมานุปัสสนา สติปัฏฐาน (ที.ปา. (ไทย) 11/229/175)

การฝึกสติปัฏฐานนั้น กล่าวคือ “สติปัฏฐาน” คือ ฐานที่ตั้งแห่งการใช้สติกำหนดพิจารณา คือ สติกำหนดพิจารณา (ตามเห็น) กายสังขาร สติกำหนดพิจารณา (ตามเห็น) เวทนาสังขาร สติกำหนดพิจารณา (ตามเห็น) จิตสังขาร และสติกำหนดพิจารณา (ตามเห็น) ธรรมสังขาร ในสติปัฏฐานทั้ง 4 ประการอันเป็นฐานหรือที่ตั้งแห่งการกำหนดพิจารณา ซึ่งอาปานสติ 16 ขั้นนี้ แบ่งออกเป็น 4 หมวดคือ

หมวดที่ 1 ตั้งแต่ขั้นที่ 1 - 4 ว่าด้วยการกำหนดลมหายใจเข้า - ออก เป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน

หมวดที่ 2 ตั้งแต่ขั้นที่ 5 - 8 ว่าด้วยการกำหนดเวทนา เป็นเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน

หมวดที่ 3 ตั้งแต่ขั้นที่ 9 - 12 ว่าด้วยการกำหนดจิต เป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน

หมวดที่ 4 ตั้งแต่ขั้นที่ 13-16 ว่าด้วยการกำหนดธรรมที่ปรากฏในจิต เป็นธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน

อาปานสติ 16 ขั้นนี้ จากขั้นที่ 1-4 เป็นกายานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การกำหนดพิจารณาลมหายใจอันปรุงแต่งกายหรือ “กาย” ถือได้ว่าเป็นการทำสมถกัมมัฏฐาน เพราะจิตยึดเอารูปกายมาเป็นอารมณ์ จนเกิดความตั้งมั่นแล้วทำให้อารมณ์รูปนั้นให้ระงับไป จากขั้นที่ 5-8 เป็นเวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ เป็นการกำหนดพิจารณาความรู้สึกที่ได้เสพอารมณ์อันยิ่งที่เกิดจากสมาธิ ได้แก่ ปิติสุข แล้วทำให้ระงับไป จากขั้นที่ 9-12 เป็นจิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การกำหนดพิจารณาเจตสิกฝ่ายดีงามที่ปรุงแต่งจิต พร้อมพลังจิตที่เกิดจากสมาธิก็ให้สงบระงับในขณะที่หายใจเข้า-ออกนั้น และจากขั้นที่ 13-16 เป็นธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การไม่ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งเหล่านั้น สละคืนสิ่งทั้งปวงทั้งที่เป็นสุขและทุกข์ ทั้งสติปัฏฐาน 4 และอาปานสติ 16 ขั้นเป็นได้ทั้งสมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน สามารถจัดลำดับได้ตามตาราง ดังนี้

ตารางที่ 5 แสดงอาปานสติ 16 ขั้น สติปัฏฐาน 4 ที่เป็นสมถะและวิปัสสนา

อาปานสติ 16 ขั้น	สติปัฏฐาน 4	สมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน
ขั้นที่ 1	กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน	สมถกัมมัฏฐาน
ขั้นที่ 2		
ขั้นที่ 3		
ขั้นที่ 4		
ขั้นที่ 5	เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน	วิปัสสนากัมมัฏฐาน
ขั้นที่ 6		
ขั้นที่ 7		

ชั้นที่ 8		
ชั้นที่ 9	จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน	วิปัสสนากัมมัฏฐาน
ชั้นที่ 10		
ชั้นที่ 11		
ชั้นที่ 12		
ชั้นที่ 13		
ชั้นที่ 14	ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน	
ชั้นที่ 15		
ชั้นที่ 16		

ดังนั้น การปฏิบัติต่ออวิตกจริตนี้คือ วิธีการปฏิบัติตามหลักของอานาปานสติสูตรที่พระพุทธเจ้าทรงปฏิบัติและแนะนำให้พระภิกษุ และบุคคลทั่วไปได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติ เพื่อกำจัดความวิตกกังวลหรือความเครียด คือ ความพอใจ และไม่พอใจที่มีอยู่ในตัวบุคคล ด้วยเหตุนี้ จึงต้องใช้วิธีการฝึกจิตโดยการยึดเอาอารมณ์ฝ่ายที่ติงามมากำหนดให้จิตตั้งมั่น จนสามารถเข้าถึงความสงบ ที่ปราศจากความทุกข์ทั้งปวงได้ จากการที่ได้ศึกษาวิธีการปฏิบัติต่ออารมณ์ตามแนวพระสูตรพบว่า มีหลักของการปฏิบัติอยู่ 2 วิธี คือ การฝึกควบคุมอินทรีย์และการฝึกหัดจิต ซึ่งการควบคุมอินทรีย์นั้นใช้หลักในการควบคุมตามแนวทางพระพุทธเจ้า โดยการใช้สติหรือความระลึกได้ มาผูกไว้กับจิตที่เข้าออกทางอวัยวะการรับรู้ หรือทวาร 6 คอยควบคุมจิตไม่ให้เกิดความพอใจ และไม่พอใจ เมื่อทวารกระทบกับสิ่งเร้าต่างๆ ฝึกควบคุมจนกลายเป็นผู้มีอินทรีย์แก่กล้า สามารถใช้งานได้ดีและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ส่วนการฝึกหัดจิตนั้นใช้หลักการตามแนวแห่งสมถะและวิปัสสนากัมมัฏฐาน โดยการนำเอาหลักธรรมที่เหมาะสมกับจริต มี 6 ประการ คือ การเจริญอสุภ 10 การเจริญเมตตาพรหม 4 การเจริญปัญญา 3 การเจริญอานาปานสติ 16 ชั้น การระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย 3 และการกำหนดพิจารณาพระไตรลักษณ์ 3 แล้วนำมาเป็นอารมณ์ในการฝึกกำหนดพิจารณาอยู่เรื่อยๆ ประกอบด้วยความเพียรอันแรงกล้าก็จะสามารถถอนความพอใจ และความไม่พอใจในโลกออกเสียได้ กล่าวคือ เข้าถึงความพ้นทุกข์ คือ มีพระนิพพานเป็นอารมณ์

8. ผลการปฏิบัติต่ออารมณ์

ผลหรืออานิสงส์แห่งการปฏิบัติที่ผู้ปฏิบัติจะพึงได้รับนั้น ผู้วิจัยมุ่งจะศึกษาถึงผลของการปฏิบัติควบคุมอินทรีย์ และผลของการปฏิบัติต่ออวิตกจริต ดังนี้

ผลการควบคุมอารมณ์ตามหลักอินทรีย์สังวร

ผล คือ สิ่งที่มาจากการกระทำทั้งที่เป็นผลดีและผลที่ไม่ดี (ชั่ว) ซึ่งในที่นี้ หมายถึง ผลที่เป็นกุศลอันเป็นอารมณ์ฝ่ายที่ติงาม ซึ่งพระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงอานิสงส์ของภิกษุผู้สำรวมอินทรีย์ไว้ในปมาทวิหารีสูตรความว่า

ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุเป็นผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาทอย่างไร เมื่อภิกษุสำรวมอินทรีย์ (ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ) จิตก็ไม่ส่ายไปในรูปทั้งหลายที่พึงรู้แจ้งด้วยจักขุเมื่อภิกษุนั้นมีจิตไม่ส่ายไปแล้วปราโมทย์ก็เกิด เมื่อภิกษุเกิดปราโมทย์แล้วปีติก็เกิด เมื่อภิกษุมิใช่เกิดปีติกายก็สงบ ภิกษุผู้มีกายสงบก็อยู่สบาย จิตของภิกษุผู้มีความสุขก็ตั้งมั่น เมื่อจิตตั้งมั่นแล้วธรรมทั้งหลายก็ปรากฏเพราะธรรมทั้งหลายปรากฏภิกษุนั้นก็ถึงความนับว่าเป็นผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาทอย่างแท้จริง ... (ส.สพ. (ไทย) 18/144/80)

จากเนื้อความที่ยกมา แสดงให้เห็นว่าผู้ที่สำรวจระวักรักษาอินทรีย์ ย่อมได้รับผลของการปฏิบัติ กล่าวโดยรวม มี 5 ประการ คือ 1) จิตไม่ส่ายไปในอารมณ์ที่พอใจและไม่พอใจ (สุข และทุกข์) 2) อินทรีย์ย่อมผ่องใส คือ มีความสงบกาย วาจาและใจ อันเป็นความบริสุทธิ์หมดจดจากเครื่องเศร้าหมองทั้งหลาย 3) ได้ความปราโมทย์ คือ มีอารมณ์ดีสดชื่นเบิกบานอยู่เสมอ 4) ได้ปีติ คือ มีความภาคภูมิใจในอารมณ์ปัจจุบัน เพราะไม่หวั่นไหวในอารมณ์อื่น 5) ได้ปัญญา คือ มีความรู้แจ้งในความจริงที่ปรากฏขึ้น ปลอ่ยวาง (อุเบกขา) ไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์ที่เกิดขึ้นตั้งอยู่และดับไป ไม่ยึดมั่นถือมั่นในอารมณ์ทั้งปวง ดังนั้น ผู้มีศีลบริสุทธิ์ มีสมาธิตั้งมั่น และมีปัญญารู้เท่าทันอารมณ์ อินทรีย์ของผู้ที่ฝึกดีแล้ว ย่อมนำสุขมาให้ทั้งในขณะที่ยืนและหลับ

ผลการปฏิบัติตามหลักสมณะและวิปัสสนา

ผลที่เกิดจากการปฏิบัติต่อจริต ผู้วิจัยมุ่งจะศึกษาถึงผลของการปฏิบัติต่อราคะจริต โทสะจริต โมหะจริต สัทธาจริต พุทธิหรือญาณจริต และวิตกจริต ดังนี้

1) ผลการปฏิบัติต่อราคะจริต

บุคคลผู้ได้ฝึกปราคะจริต ด้วยอสุภกัมมัฏฐาน 10 อย่าง ย่อมได้รับอานิสงส์ของการปฏิบัติ กล่าวโดยรวม มี 5 ประการ คือ 1) จิตคลายความกำหนัดยินดีในรูปที่นาใคร่ น่าพอใจ ทั้งกายตนและกายผู้อื่น 2) เกิดความสดสังเวชในรูปทั้งปวง เต็มไปด้วยความไม่สะอาด มีสิ่งปฏิกลน่ารังเกียจ 3) ไม่หลงใหล ไม่ยึดมั่นถือมั่นในรูป 4) มีจิตตั้งมั่นแนบแน่นในอารมณ์ปัจจุบัน ไม่หวั่นไหวไปตามกระแสสังขม (แพ้น) 5) ได้ปฐมฌาน คือ “มีวิตกวิจารณ์เป็นกำลัง เพราะจิตไม่สามารถตั้งอยู่ได้ด้วยอารมณ์มีกำลังทรมาน กล่าวคือ อสุภเป็นสิ่งปฏิกลไม่สามารถจะผูกจิตให้ตั้งมั่นอยู่ได้ ต้องอาศัยวิตกวิจารณ์ที่ตรงจริงไว้ จิตจึงจะตั้งอยู่ได้” (พระปัญญา ธนปญฺญ, 2542) ผล 5 ประการนี้ย่อมกำจัดความกำหนัดในราคะ อันเป็นอารมณ์ภายในให้หายไป และบุคคลย่อมเห็นโทษของอารมณ์รูปที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

2) ผลการปฏิบัติต่อโทสะจริต

บุคคลผู้ได้ปฏิบัติต่อโทสะจริตด้วยเมตตาพรหมวิหาร ย่อมได้รับอานิสงส์ของการปฏิบัติ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในเมตตาสูตร มี 10 ประการ คือ 1) หลับเป็นสุข 2) ตื่นเป็นสุข 3) ไม่ฝันร้าย 4) เป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย 5) เป็นที่รักของอมนุษย์ทั้งหลาย 6) เทวดารัก 7) ไฟก็ดี พืชก็ดี ศัสตราภีดี ไม่สามารถทำอันตรายได้ 8) จิตย่อมเป็นสมาธิได้เร็ว 9) สิ้นหน่าผ่องใส 10) เมื่อยังไม่บรรลุนิพพานขั้นสูงก็จะไปเกิดในพรหมโลก (อง.ทสก. (ไทย) 24/222/316) สำหรับอานิสงส์ 10 ประการนี้ ย่อมเป็นผลที่เกิดจากการเจริญเมตตาพรหมวิหาร เพื่อกำจัดอารมณ์โกรธให้หายไป และยังทำให้โลกที่เราอยู่อาศัย มีความงดงาม ทำให้มนุษย์อยู่ร่วมกันได้โดยปราศจากการเบียดเบียน ท่านจึงกล่าวว่า เมตตาธรรมค้ำจุนโลก

3) ผลการปฏิบัติต่อโมหะจริต

บุคคลผู้ได้ปฏิบัติต่อโมหะจริตด้วยการเจริญปัญญา ย่อมได้รับอานิสงส์ของการปฏิบัติ กล่าวโดยรวม มี 5 ประการ คือ 1) สามารถจำเรื่องที่ได้อินได้ฟังมา และถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้เข้าใจถูกต้อง 2) สามารถคิดวิเคราะห์ข้อมูลที่ศึกษามาแล้ว ได้อย่างมีเหตุผล เชื่อถือได้ 3) ทดลองปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตามทฤษฎี 4) มีความเข้าใจในอารมณ์ต่างๆ ไม่หลงงมงาย และเลือกปฏิบัติได้ 5) มีความฉลาดรู้แจ้งในอารมณ์ ไม่ตกเป็นทาส, อานิสงส์ 5 ประการนี้ กล่าวได้ว่า เป็นแสงสว่างที่เกิดจากการเจริญอบรมปัญญา เพราะปัญญาที่บุคคลเจริญแล้วย่อมได้สว่าง

4) ผลการปฏิบัติต่อสัทธาจริต

สำหรับบุคคลผู้ปฏิบัติต่อสัทธาจริตด้วยการเจริญอนุสสติ 3 ประการ คือการระลึกถึงคุณของ พระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ย่อมได้รับอานิสงส์หรือผลของการปฏิบัติ มี 12 ประการ คือ 1) เกิดความ นับถือยำเกรงต่อพระรัตนตรัย 2) มีความศรัทธาในพระรัตนตรัยมากยิ่งขึ้น 3) เป็นผู้มีความไพบูลย์แห่งสติ 4) เป็นผู้มีความไพบูลย์แห่งปัญญา 5) เป็นผู้มากไปด้วยปีติ และปราโมทย์ 6) อดทนต่อความกลัวสิ่งต่างๆ ได้ 7) สามารถอดกลั้นทุกขได้ 8) มีความรู้สึกรู้ว่าได้อยู่ใกล้กับพระรัตนตรัย 9) สมควรเป็นที่บูชาของคนทั้งหลาย 10) จะมีจิตน้อมไปในสู่คุณธรรมอันสูงยิ่ง คือพระนิพพาน 11) เมื่อมีการประจวบกับอารมณ์หรือสิ่งเร้าภายนอกที่ จะพึงล่อลวงละเมิด ความละเอียดต่อบาปย่อมปรากฏราวกะเห็นพระรัตนตรัยอยู่เบื้องหน้า 12) เมื่อยังไม่บรรลุ คุณที่ยิ่งขึ้นไปย่อมมีสุคติเป็นที่ไปในเบื้องหน้า, ผลการปฏิบัติ 12 ประการนี้ ย่อมเป็นผลที่เกิดจากการเจริญ อนุสสติ 3 อย่าง เพื่อกำจัดอารมณ์ภายในที่เป็นสัทธาจริตให้หายไปจากการหลงมกมายในความเชื่อที่ไร้เหตุ และผล และยังได้ทีเพ็งอันประเสริฐเพื่อให้จิตถือเอามาเป็นอารมณ์

5) ผลการปฏิบัติต่อพุทธิจริต

สำหรับบุคคลผู้ปฏิบัติต่อพุทธิจริตหรือญาณจริต ด้วยการพิจารณาพระไตรลักษณ์ ย่อมได้รับอานิสงส์ของ การปฏิบัติ มี 10 ประการ คือ 1) ย่อมเป็นผู้ไม่ประมาทหมัวเมาในชีวิต เพราะรู้ว่าไม่แน่นอนจึงรีบสร้างคุณงาม ความดี 2) ได้อนภิตตสัญญา คือ ความไม่น่ายินดีในภพทั้งปวง 3) ไม่นิยมยินดีในสิ่งที่ได้มา และสิ่งที่สูญเสีย 4) ละความยินดีในโลกเสียได้ 5) ไม่มากไปด้วยการสะสม 6) ไม่โลภอยากได้ในสิ่งของ ทรัพย์สมบัติทั้งปวง 7) ปราศจากความตระหนี่ ไม่เห็นแก่ตัว 8) อนิจจสัญญาย่อมเกิดขึ้นคือ รู้สึกถึงสภาวะความไม่เที่ยงแท้แห่งสังขารอยู่ ตลอดเวลา 9) ทุกขสัญญาย่อมเกิดขึ้น คือ รู้สึกถึงสภาวะที่บีบคั้น แห่งสังขารอยู่ตลอดเวลา 10) อนัตตสัญญา ย่อมเกิดขึ้น คือ รู้สึกถึงความไม่ใช่ตัวตนเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ, ผลของการปฏิบัติ 10 ประการนี้ ย่อมเพิ่มพูน ความรู้ในการพิจารณาให้มากยิ่งขึ้นจนมองเห็นตามความเป็นจริงของสังขาร ปล่อยางต่ออารมณ์ที่เป็นกุศล และอกุศล มี อารมณ์เป็นหนึ่งเดียว คือ มีพระนิพพานเป็นอารมณ์

6) ผลการปฏิบัติต่อวิตกจริต

บุคคลผู้ได้ปฏิบัติต่อวิตกจริต ด้วยการเจริญอานาปานสติ ย่อมได้รับอานิสงส์ของการปฏิบัติกล่าว โดยรวม มี 12 ประการ คือ 1) สามารถตัดความวิตกกังวล มีกามวิตกเป็นต้น เพราะเป็นธรรมอันละเอียดและประณีต 2) มีธรรมเป็นเครื่องพักอยู่อันละมุนละไม (วิหารธรรม) และเป็นสุข 3. เมื่อเจริญมากแล้ว ย่อมยังสติปัฏฐาน 4 โพชฌงค์ 7 และวิมุตติให้บริบูรณ์ 4. ย่อมกำหนดรู้อายุสังขารของตนว่าจะอยู่ได้นานเท่าใด และรู้กาลที่จะ ปรินิพพาน 5. หลับเป็นสุขไม่ดิ้นรน 6. ตื่นเป็นสุข คือมีใจเบิกบาน 7. มีร่างกายสงบเรียบร้อย 8. มีความ ละอายน และเกรงกลัวต่อบาป (หิริโอตตปปะ) 9. น่านั่งสมาธิ 10. มีอริยาศยประณีต 11. เป็นที่รักของคน ทั้งหลาย 12) ถ้ายังไม่สำเร็จมรรคผลนิพพาน เมื่อแตกกายทำลายขันธ์ ย่อมมีสุคติในโลกสวรรค์, ผลของการปฏิบัติ 12 ประการนี้ ย่อมเป็นผลที่เกิดจากการเจริญอานาปานสติ เพื่อกำจัดอารมณ์แห่งความวิตกกังวลให้หายไป อยู่ แต่กับอารมณ์ที่เป็นปัจจุบัน อันมีผลสูงสุด ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในผลสูตร ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย อานา ปานสติอันภิกษุเจริญแล้ว กระทำให้มากแล้วอย่างนี้ พึงหวังได้ผล 2 ประการอย่างใดอย่างหนึ่ง คือหรือหัตถผลใน ปัจจุบันหรือเมื่อยังมีชีวิตมโนอยู่เป็นพระอนาคามี” (ส.มหา. (ไทย) 19/1313/320)

เนื้อหาตามที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ สรุปเป็นตารางได้ดังนี้

จริต	การปฏิบัติต่ออารมณ์ตามจริต	ผลของการปฏิบัติต่ออารมณ์ตามจริต
ราคจริต	กำหนดอสุภะ 10 โดยพิจารณาเห็นว่าสังขารร่างกายนี้เป็นสิ่งน่าเกลียด ไม่สวยงาม	กำจัดความรู้สึกกำหนดในกามคุณซึ่งเกิดจากความเห็นว่าสวยงาม
โทสจริต	แผ่เมตตาพรหมวิหาร ตั้งความปรารถนาดีต่อผู้อื่น	กำจัดความโกรธ หงุดหงิด โมโห
โมหจริต	เจริญสุขตมยปัญญา (ปัญญาเกิดจากการศึกษาเล่าเรียน) จินตมยปัญญา (ปัญญาเกิดจากการคิด พิจารณาอย่างถูกต้อง) และภาวนามยปัญญา (ปัญญาเกิดจากการปฏิบัติเพื่อพัฒนาจิตใจอย่างถูกต้อง)	กำจัดความหลง ความเข้าใจผิดต่อสังขารทั้งหลาย
สัทธาจริต	ระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์	เกิดความเลื่อมใสศรัทธาอย่างมีเหตุผล คือ เชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อและเกิดประโยชน์ต่อผู้ปฏิบัติตาม
พุทธิจริต	พิจารณาพระไตรลักษณ์ คือ ความไม่เที่ยง (อนิจจัง) ความเป็นทุกข์ ทนได้ยาก (ทุกข์) และความไม่มีตัวตน (อนัตตา)	เข้าใจสังขารทั้งหลายตามความเป็นจริง ถ่ายถอนความพอใจ ไม่พอใจในสังขารเหล่านั้นที่ยึดมั่นไว้ด้วยความหลง
วิตกจริต	เจริญอานาปานสติ 16 ขั้น	กำจัดความเครียด วิตกกังวล

9. สรุป

จากการศึกษาเรื่องการปฏิบัติต่ออารมณ์ตามแนวพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า วิธีการปฏิบัตินั้นมี 2 วิธี คือวิธีการควบคุมอารมณ์โดยใช้หลักการตามที่พระพุทธองค์ทรงแนะนำ คือการใช้สติมากำหนดควบคุมอินทรีย์ทั้ง 6 คือ สฬารมระวังตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ ไม่ให้ส่ายออกไปรับอารมณ์ที่น่าพอใจและไม่น่าพอใจ ปฏิบัติด้วยความเพียร ความอดทนอย่างต่อเนื่อง จนจิตเกิดความเบื่อหน่ายคลายกำหนด แล้วจิตก็จะมีกำลังตั้งมั่นไม่หวั่นไหวต่ออารมณ์ที่มากระทบ ส่วนวิธีที่ 2 คือ การปฏิบัติตามต่ออารมณ์ตามหลักสมถและวิปัสสนา ซึ่งมีหลักธรรมที่จะนำมาเป็นอารมณ์อันเหมาะสมกับจริตทั้ง 6 โดยวิธีการนำเอาอสุภะ 10 มากำหนดพิจารณาเป็นอารมณ์เพื่อกำจัดความกำหนดในกามคุณ รักสวยงาม (ราคจริต) การแผ่เมตตาพรหมวิหาร 4 เพื่อกำจัดความโกรธ (โทสจริต) การเจริญปัญญา 3 เพื่อกำจัดความหลง (โมหจริต) การระลึกถึงคุณของพระรัตนตรัย 3 เพื่อเกิดความเลื่อมใส (สัทธาจริต) การพิจารณาพระไตรลักษณ์ 3 เพื่อถอนความพอใจ ไม่พอใจในโลกียวิสัย (พุทธิจริต) และการเจริญอานาปานสติ 16 ขั้น เพื่อกำจัดความเครียด วิตกกังวล (วิตกจริต) ผลที่ได้รับจากการปฏิบัตินั้นคือเป็นผู้มีอินทรีย์แก่กล้า มีสติมั่นคง ระลึกรู้ได้ ไม่หลงลืม มีความละเอียด และเกรงกลัวต่อบาป อารมณ์ดี จิตใจมั่นคง มีความสะอาดบริสุทธิ์กาย วาจาและใจ

10. ข้อเสนอแนะ

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาการปฏิบัติต่ออารมณ์ตามจิตในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่ายังมีประเด็นศึกษาเพิ่มเติมได้อีก จึงขอเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป ดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์อารมณ์และการบริหารอารมณ์ในยุค New normal
2. ศึกษาวิเคราะห์การบริหารอารมณ์เพื่อสุขภาพจิตที่ดี
3. ศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีจิตวิเคราะห์กับการปฏิบัติต่ออารมณ์ตามหลักพระพุทธศาสนา

11. เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี. ฉบับ มหาจุฬาเตปิฎก, 2500*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จำลอง ดิษยวณิช. (2549). *วิปัสสนากรรมฐานและชาวอารมณ์ ฉบับปรับปรุง*. พิมพ์ครั้งที่ 3. เชียงใหม่: หจก. เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์.
- ธนิต อยู่โพธิ์. (2540). *วิปัสสนาญาณ*. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ป.ลัทธิตธรรม. (2556). *หลักปฏิบัติสมณะ-วิปัสสนา กรรมฐานภาวนา*. มปท.
- พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ). (2542). *วิปัสสนากรรมฐาน*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทธโฆสาจารย์. (2548). *คัมภีร์วิสุทธิมรรค*. แปลโดย สมเด็จพระพุทธาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนาเพรส จำกัด.
- พัฒนา สุอำมตย์มนตรี ป.ธ.๗. (2556). *หลักการปฏิบัติธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- พุทธทาสภิกขุ. (2548). *บรมธรรมภาคปลาย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- พรรณราย รัตนไพฑูรย์. (2544). *ศึกษาวิธีปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานตามแนวสติปัฏฐาน 4 : ศึกษาแนวการสอนของ พระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ)*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- พระปัญญา ธนปญโญ. (2542). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสมถกัมมัฏฐานในพระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

การพัฒนาขั้น 5 ในอนัตตลักขณสูตร

The Development of The Five Kandhas in Anattalakkhanasutta

พระครูปลัดสมหมาย อตฺตสิทฺโธ

Phrakhruphalad Sommai Attasiddho

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: sommai.add@mcu.ac.th

(Received: June 12, 2021/ Revised: June 27, 2021/ Accepted: June 28, 2021)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยที่ใช้ข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้างของขั้น 5 ในอนัตตลักขณสูตร 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาขั้น 5 ในอนัตตลักขณสูตร โดยผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามสภาพความเป็นจริงที่ปรากฏในอนัตตลักขณสูตร

จากการศึกษา พบว่า การจำแนกโครงสร้างของอนัตตลักขณสูตรนั้น ทำให้เราเห็นวิธีการแสดงธรรมเทศนาโดยทรงเน้นความสำคัญของแต่ละองค์ประกอบของขั้น 5 ออกมาเป็นขั้นเป็นตอนว่าเป็นอนัตตา ทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจได้ง่าย พร้อมทั้งแนะวิธีปฏิบัติต่อขั้น 5 คือการไม่เข้าไปยึดมั่นถือมั่นอีกต่อไป และเมื่อมีความสงสัยพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการฟังโดยการถาม-ตอบ อย่างต่อเนื่องจนพระปัญจวัคคีย์คลายความกังวลสงสัย มีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ในที่สุดแห่งการแสดงพระธรรมเทศนาในพระสูตรนี้ ยังผลให้พระปัญจวัคคีย์ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนาในเวลานั้น

แก่นธรรมที่ปรากฏในอนัตตลักขณสูตร ได้แก่ ขั้น 5 และไตรลักษณ์โดยเฉพาะคือ “อนัตตา” ถือว่าเป็นใจความสำคัญของพระสูตรนี้โดยตรง เมื่อได้ศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้แล้วก็จะสามารถพัฒนาตนเองให้ไปสู่เป้าหมายในทางพระพุทธศาสนาได้อย่างแท้จริง

ส่วนหลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาขั้น 5 นั้น พระปัญจวัคคีย์ทั้งห้าได้นำหลักพุทธธรรมคือไตรสิกขามาปฏิบัติต่อขั้น 5 ได้อย่างรู้เท่าทันตามความเป็นจริง จนสามารถพัฒนาตนเองไปสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิตตามกระบวนการพัฒนาทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ สำเร็จเป็นอรหันต์ผู้ประเสริฐ เพราะละอุปาทานความยึดมั่นในขั้น 5 ได้สำเร็จจนสิ้นสุภพชาติโดยสมบูรณ์

คำสำคัญ : ขั้น 5, การพัฒนาขั้น 5, อนัตตลักขณสูตร

ABSTRACT

This thematic paper was a qualitative research that contained two main purposes: (1) to study the structure of five aggregates (pañcakkhandha) in Anattalakkhana Sutta, and (2) to study analytically the development of five aggregates in Anattalakkhana Sutta. It was a documentary research with the content analysis as seen in Anattalakkhana Sutta.

This research study was found that the divided structure of Anattalakkhana Sutta contained a method of the sermon delivery. It stressed on the important steps of all elements of five aggregates called Anatta. It helped a person to understand it easily with the practical method in five aggregates, i.e. life without the attraction to the component things. When there was the doubtfulness, the Buddha allowed people to participate in the question-answer activities until five ascetics lived without doubtfulness and clear comprehension. At the end, all five ascetics attained the enlightenment in time.

The content in Anattalakkhana Sutta was five aggregates, especially “Anatta” as the major content in this Sutta. When it was studied clearly, it could bring a person to the main target in Buddhism.

The Buddhist principles for the development of five aggregates were practiced by five ascetics in a way of Threefold Training as they really were until those five ascetics attained the highest purposes according to the developing process in Buddhism. Thus, those ascetics were the noble Arahant because they were absolutely free from the attachment

Keywords : The Five Kandhas, The Development of the Five Kandhas,
Anattalakkhana Sutta.

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

พุทธศาสนากล่าวว่าทุกสิ่งเป็นอนัตตาไม่มีสิ่งที่เป็นแก่นแท้ของสิ่งต่าง ๆ ในโลกที่สามารถดำรงอยู่อย่างไม่แปรสภาพ ทุกสิ่งเกิดขึ้นเพราะมีเหตุและปัจจัย เปลี่ยนแปลงไปแล้วสิ้นสุดลง เพราะว่าเหตุปัจจัยเหล่านี้ได้แปรไปหรือสิ้นสุดลง พุทธศาสนาจะมองเห็นสิ่งทั้งหลายในรูปของส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มาประกอบกันเข้า ตัวตนที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลายไม่มีเมื่อแยกส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มาประกอบกันเข้านั้นออกไปให้หมด ก็จะไม่พบตัวตนของสิ่งนั้นเหลืออยู่ เหมือนรถเมื่อนำส่วนประกอบต่าง ๆ มาประกอบเข้าด้วยกันตามแบบที่กำหนดก็บัญญัติกันเรียกว่ารถ แต่ถ้าแยกส่วนประกอบทั้งหมดออกจากกันก็จะหาตัวตนของรถไม่ได้ มีแต่ส่วนประกอบทั้งหลายซึ่งมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันจำเพาะแต่ละอย่างอยู่แล้วคือตัวตนของรถมิได้อยู่ต่างหากจากส่วนประกอบเหล่านั้น การปฏิเสธอัตตาของพุทธศาสนานั้นไม่ได้หมายถึงการปฏิเสธอัตตาหรือตัวตนของวัตถุต่าง ๆ ในความเป็นจริงแล้วพุทธศาสนาต้องการปฏิเสธอัตตาหรือตัวตนของมนุษย์โดยแท้จริงแล้วนั้นไม่มี

การแสดงชั้น 5 ของพระพุทธเจ้านี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อประกาศความเป็นอนัตตา กล่าวคือในสมัยพุทธกาลมีลัทธิจำนวนมากเชื่อว่าอัตตาหรืออาตมามีอยู่ในคน สัตว์ และพืช เป็นนามธรรมที่เที่ยงแท้ไม่ตาย แม้คน สัตว์ จะตายแล้วก็ล่องลอยไปเกิดใหม่ บางลัทธิกล่าวว่า มีขนาดเล็กเท่าปรมาณูสถิตอยู่ที่หัวใจ บ้างก็ว่ามีขนาดเท่ากับร่างกายเมื่อร่างกายเล็ก อาตมนั้นก็เล็ก เมื่อร่างกายเติบโต อาตมนั้นก็เติบโตตามไปด้วย บางลัทธิเห็นว่า มีขนาดเดียวไม่เปลี่ยนแปลงตามการเติบโตของร่างกาย มักออกจากร่างไปเมื่อคน สัตว์ หลับสนิท บางลัทธิ ก็คัดค้านลัทธิอื่นว่าอาตมเป็นรูป ไม่ใช่นาม แต่พระพุทธองค์ทรงแสดงชั้น 5 โดยจำแนกเป็นรูปและนามที่เกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยว่า “อิมสมิ สติ อิหิ โหติ”. แปลว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี”, “อิมสสุปปาทา อิหิ อุปฺปชฺชติ”. แปลว่า “เพราะความเกิดขึ้นแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น”, “อิมสมิ อสติ อิหิ น โหติ”. แปลว่า “เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ย่อมไม่มี”, “อิมสส นิโรธา อิหิ นิรุชฺชติ”. แปลว่า “เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงดับไป” (ส.ม. (ไทย) 19/1024/545) ซึ่งเรียกว่า ปฏิจจสมุปปาท พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงแก่พระอานนท์ว่า “อานนท์ภิกษุในธรรมวินัยนี้ย่อมรู้อย่างนี้ว่า ‘เมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมีเพราะสิ่งนี้เกิดขึ้นสิ่งนี้จึงเกิดขึ้นเมื่อสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงไม่มีเพราะสิ่งนี้ดับสิ่งนี้จึงดับคือเพราะอวิชชาเป็นปัจจัยสังขารจึงมีเพราะสังขารเป็นปัจจัยวิญญาณจึงมีเพราะวิญญาณเป็นปัจจัยนามรูปจึงมีเพราะนามรูปเป็นปัจจัยสฬายตนะจึงมีเพราะสฬายตนะเป็นปัจจัยผัสสะจึงมีเพราะเวทนาเป็นปัจจัยตัณหาจึงมีเพราะตัณหาเป็นปัจจัยอุปาทานจึงมีเพราะอุปาทานเป็นปัจจัยภพจึงมีเพราะภพเป็นปัจจัยชาติจึงมีเพราะชาติเป็นปัจจัยชรา มรณะโสกะปริเทวะทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงมีความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้มีได้ด้วยประการฉะนี้ แต่เพราะอวิชชาดับไปไม่เหลือด้วยวิราคะสังขารจึงดับเพราะสังขารดับวิญญาณจึงดับเพราะวิญญาณดับนามรูปจึงดับเพราะนามรูปดับสฬายตนะจึงดับเพราะสฬายตนะดับผัสสะจึงดับเพราะผัสสะดับเวทนาจึงดับเพราะเวทนาดับตัณหาจึงดับเพราะตัณหาดับอุปาทานจึงดับเพราะอุปาทานดับภพจึงดับเพราะภพดับชาติจึงดับเพราะชาติดับชรา มรณะโสกะปริเทวะทุกขโทมนัสและอุปายาสจึงดับความดับแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้มีได้ด้วยประการฉะนี้ ‘อานนท์ด้วยเหตุมีประมาณเท่านี้แลจึงควรเรียกว่า ‘ภิกษุผู้ฉลาดในปฏิจจสมุปปาท’ (ม.อุป. (ไทย) 14/126/164-165) และพุทธพจน์ที่รับรองไว้อย่างชัดเจนว่า “โย ปฏิจจสมุปปาทํปสฺสติ, โส ธมมํปสฺสติ. โย ธมมํปสฺสติ, โสปฏิจจสมุปปาทํปสฺสติ.” (ม.ม. (บาลี) 12/306/207) แปลว่า “ผู้ใดเห็นปฏิจจสมุปปาท, ผู้นั้นชื่อว่าเห็นธรรม, ผู้ใดเห็นธรรม, ผู้นั้นชื่อว่า

เห็นปฏิจจนูปปาท”(ม.ม. (ไทย) 12/306/338) เพราะชั้น 5 เหล่านี้ไม่ใช่อดีตและไม่มีอดีต นอกเหนือไปจากชั้นทั้ง 5 ความเข้าใจเรื่องชั้น 5 ส่งผลให้เข้าใจถึงความเป็นอนัตตาได้โดยตรง เพราะมีเพียงชั้นที่ดำเนินไปตามเหตุปัจจัย โดยปราศจากตัวตนหรือตัวเรา ของเรา พระพุทธเจ้าตรัสสภาวะที่เป็นอนัตตาไว้ว่า “สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใด เป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา”(ส.ช. (ไทย) 17/45/62) ถ้าพิจารณาเห็นรูปโดยความเป็นอนัตตา พิจารณาเห็นอนัตตว่ามีรูป พิจารณาเห็นรูปในอนัตตา หรือพิจารณาเห็นอนัตตาในรูป ดำรงอยู่ด้วยความยึดมั่นว่าเราเป็นรูป, รูปเป็นของเรา เมื่อเขาดำรงอยู่ด้วยความยึดมั่นว่าเราเป็นรูป, รูปเป็นของเรา, รูปนั้นแปรผันเป็นอย่างอื่น เพราะรูปแปรผันและเป็นอย่างอื่นโสกะ (ความเศร้าโศก) ปริเทวะ (ความคร่ำครวญ) ทุกข์ (ความทุกข์กาย) โทมนัส (ความทุกข์ใจ) และอุปายาส (ความคับแค้นใจ) จึงเกิดขึ้นแก่เขาเพราะการยึดมั่นในชั้น 5 จึงมีสภาพเป็นทุกข์ทั้งทางกายและทางใจผู้ยึดติดอยู่ด้วยสัkkายทิฏฐิ 20 (ส.ช. (ไทย) 17/101/192) จึงเล่นวนเวียนอยู่กับชั้น 5 หนีไม่พ้นชั้น 5 จึงไม่พ้นทุกข์ เหมือนสุนัขถูกล่ามไว้ที่หลักได้แต่วิ่งวนเวียนหลักอยู่นั่นเอง (ส.ช. (ไทย) 17/100/191)

พระธรรมเทศนาเรื่องชั้น 5 ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงแก่ปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 ในอนัตตลักขณสูตร (วิ.ม. (ไทย) 4/20-23/18) นั้นมีใจความโดยย่อว่า (1) รูป (ร่างกาย) เวทนา (ความรู้สึกสุข ทุกข์หรือเฉย ๆ) สัญญา (ความจำได้หมายรู้) สังขาร (ความคิดหรือเจตนา) วิญญาณ (ความรู้อารมณ์ทางตา หู เป็นต้น) ไม่ใช่ตน ถ้าเป็นตนก็จะบังคับบัญชาให้เป็นอย่างนี้ ไม่เป็นอย่างนั้นได้ เพราะไม่ใช่ตนจึงบังคับไม่ได้ (2) ตรัสถามให้ตอบเป็นข้อ ๆ ว่าชั้น 5 มีรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนไปเป็นธรรมดา ไม่ควรที่จะตามเห็นว่า นั่นของเรา, เราเป็นนั่น, นั่นเป็นตัวของเรา (3) ตรัสสรุปว่าเพราะเหตุนี้ ควรเห็นด้วยปัญญาอันชอบว่า รูปเป็นต้นนั้น ทุกชนิดไม่ใช่ของเรา, เราไม่ได้เป็นนั่น, นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา (4) ตรัสแสดงผลว่า อริยสาวกผู้ได้สดับเห็นอยู่อย่างนี้ ย่อมเบื่อหน่ายในรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เมื่อเบื่อหน่ายก็คลายกำหนด เพราะคลายกำหนดจึงหลุดพ้น เมื่อหลุดพ้นก็รู้ว่าหลุดพ้นแล้ว รู้ว่าสิ้นชาติ อยู่จบพรหมจรรย์ทำหน้าที่เสร็จแล้วไม่ต้องทำหน้าที่อะไรเพื่อความเป็นอย่างนี้อีก” (สุชีพ ปุณฺณภาพ, 2535: 214) เมื่อปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 พิจารณาชั้น 5 ตามที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงในอนัตตลักขณสูตรด้วยความรู้ ความเห็นตามความเป็นจริงอย่างถูกต้อง (วิ.ม. (ไทย) 4/16/23) ก็รับรู้ความจริงของสิ่งทั้งหลายด้วยปัญญาอันชอบ (อง.จตุกก. (ไทย) 21/207/327) ซึ่งเกิดขึ้นตามเหตุปัจจัยว่าชั้น 5 นั้นไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา จึงเกิดความเบื่อหน่ายคลายความกำหนด ไม่ยึดมั่นถือมั่นในชั้น 5 ประพฤติปฏิบัติเพื่อพัฒนาชั้น 5 จนสามารถบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดของชีวิตได้

การจำแนกโครงสร้างของอนัตตลักขณสูตรนั้นทำให้เราเห็นแก่นธรรมที่ปรากฏในอนัตตลักขณสูตร ได้แก่ ชั้น 5 และไตรลักษณ์ โดยเฉพาะอนัตตา ซึ่งถือว่าเป็นใจความสำคัญของพระสูตรนี้โดยตรง เห็นวิธีการแสดงธรรมเทศนาโดยทรงเน้นความสำคัญของแต่ละองค์ประกอบของชั้น 5 ออกมาเป็นขั้นเป็นตอนว่าเป็นอนัตตา ทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจได้โดยง่าย พร้อมทั้งแนะวิธีปฏิบัติต่อชั้น 5 คือการไม่เข้าไปยึดมั่นถือมั่นอีกต่อไปและเมื่อมีความสงสัยพระผู้มีพระภาคเจ้าก็ทรงเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนร่วมในการฟังโดยการถาม-ตอบอย่างต่อเนื่องจนพระปัญจวัคคีย์คลายความกังวลสงสัย มีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ในที่สุดแห่งการแสดงพระธรรมเทศนาในพระสูตรนี้ยังผลให้พระปัญจวัคคีย์ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนาในเวลานั้น

การพัฒนาขั้น 5 ตามความหมายทางพระพุทธศาสนาคือ ภาวนา หมายถึง การทำให้เป็นให้มีขึ้น การฝึกอบรม การพัฒนาขั้น 5 จะต้องพัฒนา 4 ขั้นตอนด้วยกัน ได้แก่ 1) กายภาวนา คือ การเจริญกาย พัฒนากาย การฝึกอบรมให้รู้จักติดต่อกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดีและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมเจริญงอกงามให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ 2) ศีลภาวนา คือ การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ การฝึกอบรมศีลให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย ตลอดจนสามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นได้ด้วยดีและเกื้อกูลแก่กัน 3) จิตตภาวนา คือ การเจริญจิต พัฒนาจิต การฝึกอบรมจิตให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น การมีเมตตา มีฉันทะ ขยันหมั่นเพียร อุตสาหะ มีสมาธิและสดชื่นเบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น 4) ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงรู้เท่าทัน เห็นแจ้งโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา ทั้งนี้การวัดผลแห่งการปฏิบัติว่ามีคุณสมบัติครบถ้วนสมบูรณ์หรือไม่ อย่างไร โดยใช้หลักภาวนา 4 ผู้ที่สามารถพัฒนาครบทั้ง 4 ด้านโดยสมบูรณ์ก็สามารถทำให้ทุกคนช่วยตนเองได้และนำไปสู่จุดหมายของพุทธธรรมอย่างแท้จริง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2550: 151) การที่เราจะเข้าใจถึงขั้น 5 ได้อย่างแท้จริงได้นั้น จำเป็นต้องเข้าใจถึงโครงสร้างของขั้น 5 ตลอดถึงการพัฒนาขั้น 5 ตามแนวทางที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงแสดงไว้ตามลำดับของการศึกษา ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยใช้หลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาขั้น ๕ เพื่อให้รู้เท่าทันตามความเป็นจริงด้วยปัญญาอันชอบตามแนวทางพระผู้มีพระภาคเจ้า และเป็นการสร้างความพร้อมในการพัฒนาขั้น 5 ไปสู่จุดหมายของพระพุทธศาสนาได้อย่างแท้จริง

จากหลักการและเหตุผลดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาโครงสร้างของอนัตตลักขณสูตร และการพัฒนาขั้น 5 ในอนัตตลักขณสูตร เพื่อนำผลที่ได้จากการศึกษามาเป็นองค์ความรู้ในการพัฒนาชีวิตให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตประจำวันต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาโครงสร้างของอนัตตลักขณสูตร
- 2.2 เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาขั้น 5 ในอนัตตลักขณสูตร

3. ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

- 3.1 ได้องค์ความรู้และมีความเข้าใจในโครงสร้างของอนัตตลักขณสูตร ตลอดถึงการพัฒนาขั้น 5 ในอนัตตลักขณสูตร
- 3.2 สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษามาพัฒนาขั้น 5 ตามแนวพุทธธรรมได้อย่างแท้จริง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) ซึ่งมีขั้นตอนในการศึกษา ดังนี้ (1) ศึกษาค้นคว้าเอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก โดยศึกษาค้นคว้าโครงสร้างของอนัตตลักขณสูตรและการพัฒนาชั้น 5 ในอนัตตลักขณสูตร (2) ศึกษาค้นคว้าเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ วารสาร เอกสาร หนังสือ สิ่งพิมพ์ รายงานการวิจัยและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาโครงสร้างของชั้น 5 ในอนัตตลักขณสูตร และวิเคราะห์การพัฒนาชั้น 5 ในอนัตตลักขณสูตร โดยผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Documentary research) วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามสภาพความเป็นจริงที่ปรากฏในอนัตตลักขณสูตร แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารเชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงพรรณนา (Descriptive method)

5. ผลการวิจัย

จากการศึกษาโครงสร้างของชั้น 5 ในอนัตตลักขณสูตรและวิเคราะห์การพัฒนาชั้น 5 ในอนัตตลักขณสูตร ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่สำคัญสามารถนำมาสรุปได้ดังนี้

5.1 การจำแนกโครงสร้างของอนัตตลักขณสูตร

การจำแนกโครงสร้างของอนัตตลักขณสูตรนั้น ทำให้เราเห็นวิธีการแสดงธรรมเทศนาโดยทรงเน้นความสำคัญของแต่ละองค์ประกอบของชั้น 5 ออกมาเป็นชั้นเป็นตอนว่าเป็นอนัตตา ทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจได้โดยง่าย พร้อมทั้งแนะวิธีปฏิบัติต่อชั้น 5 คือการไม่เข้าไปยึดมั่นถือมั่นอีกต่อไป และเมื่อมีความสงสัยพระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการฟังโดยการถาม-ตอบ อย่างต่อเนื่องจนพระปัญจวัคคีย์คลายความกังวลสงสัย มีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ในที่สุดแห่งการแสดงพระธรรมเทศนาในพระสูตรนี้ ยังผลให้พระปัญจวัคคีย์ได้บรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ในพระพุทธศาสนาในเวลานั้น แก่นธรรมที่ปรากฏในอนัตตลักขณสูตร ได้แก่ ชั้น 5 และไตรลักษณ์โดยเฉพาะคือ “อนัตตา” พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธแนวคิดเหล่านี้ โดยยกทฤษฎีชั้น 5 มาเป็นคำตอบให้กับโลกว่าชีวิตไม่มีสิ่งอื่นใดนอกจากชั้น 5 แอบแฝงอยู่ในทุกสรรพสิ่ง แม้แต่เหตุปัจจัยแห่งชั้น 5 นั้น ก็ยังรวมอยู่ในชั้น 5 เช่นกัน และชั้น 5 ตกอยู่ภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์ ไม่มีสิ่งใดสถิตอยู่อย่างถาวรได้ รวมความแล้วหลักชั้น 5 แสดงถึงความเป็นอนัตตาให้เห็นว่าชีวิตเป็นการประชุมเข้าของส่วนประกอบต่าง ๆ หนักรวมของส่วนประกอบเหล่านี้ก็ไม่ใช่ตัวตน ส่วนประกอบแต่ละอย่าง ๆ ก็ไม่ใช่ตัวตน และสิ่งที่เป็นตัวตนอยู่ต่างหากจากส่วนประกอบเหล่านี้ก็ไม่มี เมื่อมองเห็นเช่นนั้นแล้วก็ถอนความยึดมั่นถือมั่นในเรื่องตัวตนได้

สำหรับไตรลักษณ์นั้น มีพุทธพจน์แสดงหลักไว้ในรูปของกฎธรรมชาติว่าดังนี้ “ตถาคต (พระพุทธเจ้า) ทั้งหลายจะอุบัติหรือไม่ก็ตาม ธาตุ (หลัก) นั้นก็ยังคงมีอยู่ เป็นธรรมฐิติ เป็นธรรมนิยามว่า 1) สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง... 2) สังขารทั้งปวง เป็นทุกข์... 3) ธรรมทั้งปวง เป็นอนัตตา.... ตถาคตตรัสรู้เข้าถึงหลักนั้นแล้วจึงบอก แสดง วางเป็นแบบ ตั้งเป็นหลัก เปิดเผย แจกแจงทำให้เข้าใจง่ายว่า สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง...สังขารทั้งปวง เป็นทุกข์...ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา...”

5.2 วิเคราะห์การพัฒนาขั้น 5 ในอนัตตลักขณสูตร

หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาขั้น 5 นั้น พระปัญญาวัคคีย์ทั้งห้าได้นำหลักพุทธธรรมคือไตรสิกขา มาปฏิบัติต่อขั้น 5 ได้อย่างรู้เท่าทันตามความเป็นจริง จนสามารถพัฒนาตนเองไปสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิตตามกระบวนการพัฒนาทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ผู้ประเสริฐ เพราะละกิเลสคือสังโยชน์ในแต่ละขั้นได้พร้อมกับความก้าวหน้าในการบำเพ็ญไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เพราะอาศัยศีล จึงข้ามพ้นอบาย เพราะอาศัยสมาธิ จึงข้ามพ้นกามภพ เพราะอาศัยปัญญา จึงข้ามพ้นภพทั้งปวง การรักษาศีลให้บริบูรณ์ แต่บำเพ็ญสมาธิและปัญญาได้เล็กน้อย จึงเป็นพระโสดาบัน และพระสกทาคามี ถ้าบำเพ็ญศีลและสมาธิให้บริบูรณ์ แต่เจริญปัญญาเพียงเล็กน้อยจึงเป็นพระอนาคามี เมื่อได้บำเพ็ญทั้งศีล สมาธิ และปัญญาให้บริบูรณ์ จึงบรรลุประโยชน์สูงสุด คือความหลุดพ้นเป็นพระอรหันต์

6. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาโครงสร้างของขั้น 5 ในอนัตตลักขณสูตรและวิเคราะห์การพัฒนาขั้น 5 ในอนัตตลักขณสูตรมีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

6.1 โครงสร้างของอนัตตลักขณสูตร

การจำแนกโครงสร้างของอนัตตลักขณสูตรนั้นทำให้เราเห็นวิธีการแสดงธรรมเทศนาโดยทรงเน้นความสำคัญของแต่ละองค์ประกอบของขั้น 5 ออกมาเป็นขั้นเป็นตอนว่าเป็นอนัตตา ทำให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจได้โดยง่าย พร้อมทั้งแนะวิธีปฏิบัติต่อขั้น 5 คือการไม่เข้าไปยึดมั่นถือมั่นอีกต่อไปและเมื่อมีความสงสัย พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็ทรงเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในการฟังโดยการถาม-ตอบ อย่างต่อเนื่อง จนพระปัญญาวัคคีย์คลายความกังวลสงสัย มีความรู้ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ ในที่สุดแห่งการแสดงพระธรรมเทศนาในพระสูตรนี้ ยังผลให้พระปัญญาวัคคีย์ได้ดวงตาเห็นธรรม บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาในเวลานั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระมหานิยม สีสลวโร (เสนารินทร์) ที่ได้ทำการศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอนัตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า พุทธปรัชญาแสดงหลักอนัตตาโดยสอดคล้องกับความจริงที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบหลังจากที่ตรัสรู้แล้วคือ หลักปัจจุสมุปบาท อนัตตาจึงเป็นหลักความจริงในกฎธรรมชาติที่สะท้อนให้เห็นธรรมชาติของอภิปรัชญาของพระพุทธศาสนาที่แตกต่างไปจากหลักคำสอนของลัทธิ ศาสนา และปรัชญาอื่น ๆ ในอินเดียอย่างชัดเจน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับหลักการศึกษาและการปฏิบัติเพื่อมุ่งถ่ายถอนความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวตน คือ ความยึดมั่นว่าเป็นตัวเรา ของเรา (อหังการ มมังการ) เป็นต้น ซึ่งจะเป็นแนวทางของการพัฒนาขั้น 5 หรือ ร่างกายจิตใจเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ ความว่างจากตัวตน (อัตตสญญตา) ความหลุดพ้นจากทุกข์ (วิมุตติ) หรือความดับเย็นเป็นสุข (นิพพาน) ในที่สุด และสอดคล้องกับงานวิจัยของ นันทพล โรจนโกศล ที่ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องขั้น 5 กับการบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า การทำความเข้าใจเรื่องขั้น 5 จำเป็นต้องศึกษาประกอบกับหลักธรรมอื่นที่ เกี่ยวข้องซึ่งจะทำให้เข้าใจแนวคิดเรื่องขั้น 5 ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น และจะเป็นความรู้พื้นฐานสำหรับการศึกษาเรื่องขั้น 5 กับการบรรลุธรรมและในทำนองเดียวกันหลักธรรมเหล่านี้ก็ต้องใช้ขั้น ๕ เป็นความรู้เบื้องต้น หลักไตรลักษณ์มุ่งแสดงสามัญลักษณะแห่งขั้น 5 ในเมื่อกระบวนการปฏิบัติการร่วมกันแห่งขั้น 5 สืบต่อแก่กันตามหลักธรรมปัจจุสมุปบาทและในขณะเดียวกันหลักธรรมปัจจุสมุปบาทได้มุ่งแสดงถึงกระบวนการ

ปฏิบัติการร่วมกันแห่งชั้น 5 สืบต่อแก่กันเป็นกระแสจนมองเห็นสามัญลักษณ์แห่งชั้น 5 ในหลักไตรลักษณ์ จากความรู้นี้แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องแห่งทฤษฎีชั้น 5 กับหลักธรรมไตรลักษณ์ และปฏิเสธสมุบาทเป็นอย่างดี ซึ่งเป็นพื้นฐานในการเข้าใจความเกี่ยวข้องแห่งทฤษฎีชั้น 5 กับอริยสัจ 5

6.2 วิเคราะห์การพัฒนาชั้น 5 ในอนัตตลักขณสูตร

พระปัญจวัคคีย์ทั้งห้าได้นำหลักพุทธธรรมคือไตรสิกขามาปฏิบัติต่อชั้น 5 ได้อย่างรู้เท่าทันตามความเป็นจริงจนสามารถพัฒนาตนเองไปสู่จุดหมายสูงสุดของชีวิตตามกระบวนการพัฒนาทางพระพุทธศาสนา กล่าวคือ สำเร็จเป็นอริยบุคคล เป็นผู้ประเสริฐ ผู้บรรลุลัทธมพิเศษตั้งแต่โสดาปัตติมรรคขึ้นไป เพราะละกิเลสคือสังโยชน์ในแต่ละขั้นได้พร้อมกับความก้าวหน้าในการบำเพ็ญไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เพราะอาศัยศีล จึงข้ามพ้นอบาย เพราะอาศัยสมาธิ จึงข้ามพ้นกามภพ เพราะอาศัยปัญญา จึงข้ามพ้นภพทั้งปวง การรักษาศีลให้บริบูรณ์ แต่บำเพ็ญสมาธิและปัญญาได้เล็กน้อย จึงเป็นพระโสดาบัน และพระสกทาคามี ถ้าบำเพ็ญศีลและสมาธิให้บริบูรณ์ แต่เจริญปัญญาเพียงเล็กน้อย จึงเป็นพระอนาคามี เมื่อได้บำเพ็ญทั้งศีล สมาธิ และปัญญาให้บริบูรณ์ จึงบรรลุความหลุดพ้นสูงสุดเป็นพระอรหันต์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระจิรวุฒน์ อุตตมเมธี (วุฒิพงศ์) ได้ศึกษาวิเคราะห์การศึกษาเพื่อพัฒนาตนตามทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ พบว่า กระบวนการฝึกฝนพัฒนาตน ได้แก่ หลักไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา และอธิปัญญาสิกขา หรือ ศีล สมาธิ และปัญญา มีความสำคัญทั้งในฐานะเป็นหลักการเพื่อการดับกิเลสและเป็นรากฐานสำคัญของการกำหนดแบบแผนพฤติกรรม อีกทั้งเป็นวิธีการปฏิบัติซึ่งจะช่วยพัฒนาบุคคลไปตามลำดับจากปุถุชนไปสู่อริยบุคคล นอกจากนั้น ยังมีหลักภาวนา 4 สำหรับตรวจสอบบุคคลผู้ได้รับการพัฒนาตนแล้ว จะสะท้อนออกมาทางกาย ศีล (สังคัม) จิต (อารมณ์) ปัญญา โดยปรากฏให้เห็นได้ในการดำเนินชีวิตของเขาเหล่านั้น การศึกษากับการพัฒนาตน จึงมีความสัมพันธ์ต่อกันเป็นอย่างมาก โดยมีหลักการฝึกฝน คือ ไตรสิกขา และมีหลักตรวจสอบคือ ภาวนา 4 การศึกษาช่วยให้มนุษย์ถึงจุดหมายของชีวิตขณะเดียวกันการพัฒนาตนจึงจำเป็นต้องพึ่งพาการศึกษา จุดหมายของชีวิตถึงจะสัมฤทธิ์ผล ความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้จึงไม่สามารถแยกออกจากชีวิตของมนุษย์ได้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของพิชญรัชต์ บุญช่วย ได้ศึกษากระบวนการสร้างภาวนา 4 โดยใช้หลักไตรสิกขา จากการศึกษาในภาคปริยัติ พบว่า ไตรสิกขา เป็นระบบการศึกษาที่เน้นการฝึกอบรมตนเองอย่างมีขั้นตอน เพื่อนำไปสู่การพ้นทุกข์ ในภาคปฏิบัติ องค์ธรรมคือ ไตรสิกขาจะทำงานไปพร้อม ๆ กัน และประสานกันอย่างเป็นพื้นฐานให้แก่กัน ไตรสิกขา ยังมีลักษณะที่จะเป็นสหสัมพันธ์กับภาวนา 4 โดยผู้ที่ผ่านการอบรมตนเองตามหลักไตรสิกขาจะค่อย ๆ ปรับปรุงแก้ไขภาพลักษณ์ภายนอกของตนทั้ง 4 ด้าน คือ กาย สังคัม อารมณ์ และสติปัญญา การพัฒนาดังกล่าวจะปรากฏให้เห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปในทางที่น่าจะพอใจ และเหมาะสม สามารถนำภาวนา 4 มาประยุกต์ใช้เพื่อประเมินคุณภาพชีวิตตามหลักไตรสิกขาได้ด้วย

7. ข้อเสนอแนะ

7.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การทำความเข้าใจเรื่องชั้น 5 จำเป็นต้องศึกษาประกอบกับหลักธรรมอื่นที่เกี่ยวข้องซึ่งจะทำให้ เข้าใจแนวคิดเรื่องชั้น 5 ได้ชัดเจนยิ่งขึ้นและจะเป็นความรู้พื้นฐานสำหรับการศึกษาเรื่องชั้น 5 กับ

การบรรลุธรรมและในทำนองเดียวกันหลักธรรมเหล่านี้ก็ต้องใช้ขั้น 5 เป็นความรู้เบื้องต้น ดังได้นำเสนอแล้วในประเด็นการพัฒนาที่สำคัญในขั้น 5 อย่างไรก็ตามหลักธรรมอื่นที่เกี่ยวข้องที่ผู้วิจัยสนใจ คือไตรลักษณ์

7.2 ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติ

พระพุทธศาสนา สอนข้อปฏิบัติที่ร่างกายและจิตใจ แต่ส่วนสำคัญจะเน้นจิตใจเป็นพิเศษ ความมุ่งหมายก็เพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้รับประโยชน์ 3 ชั้น และขั้นสูงสุดคือประโยชน์อย่างยิ่งได้จากความพ้นทุกข์โดยเด็ดขาดซึ่งเป็นอุดมคติสูงสุด

7.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

- 1) ควรศึกษาเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างกระบวนการพัฒนาขั้น 5 ของผู้ปฏิบัติธรรมในแต่ละสำนักเพื่อการพัฒนาภาวะความเป็นผู้นำทางจิตใจ
- 2) ควรศึกษาการพัฒนาขั้น 5 ในสูตรอื่น ๆ เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตในสังคมปัจจุบัน
- 3) ควรศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาขั้น 5 ของผู้นำชุมชนเพื่อสร้างเอกลักษณ์ของชุมชนให้เป็นต้นแบบในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน
- 4) ควรศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาขั้น 5 เพื่อแก้ปัญหาความยากจนอย่างยั่งยืนของชุมชนโดยศึกษาเปรียบเทียบกับการพัฒนาชีวิตของหน่วยงานหรือองค์กรเอกชนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพชีวิตหรือขั้น 5

8. เอกสารอ้างอิง

- พระจิริวัฒน์ อุตตมเมธี (วุฒิปงศ์). (2553). *ศึกษาวิเคราะห์การศึกษาเพื่อพัฒนาตนตามทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต)*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหานิยม สีสั่วโร (เสนารินทร์). (2542). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเรื่องอนัตตาในพุทธปรัชญาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) . (2550). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สหธรรมิก.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุชีพ ปุญญานุภาพ. (2535). *พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน*. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

9. คำขอบคุณ

งานวิจัยนี้ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี เพราะได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากหลายฝ่าย ขอกราบขอบคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้

ขออนุโมทนาขอบคุณ พระครูสุธีศัมภีรญาณ, ดร. ,พระมหาสำราญ กมมสุโท, ดร., ดร.ประจัญ จันเติบ, และ รศ.ดร.ดิปตี มะหันตะ ที่ให้ความช่วยเหลือ แนะนำ ตรวจแก้ และให้คำปรึกษา เป็นอย่างยิ่งในการทำสารนิพนธ์ รวมทั้งเจ้าหน้าที่บรรณารักษ์ห้องสมุด และเจ้าหน้าที่หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทุกท่านที่คอยให้การช่วยเหลือในทุก ๆ ด้าน ตลอดจนกัลยาณมิตรระดับปริญญาเอกทุกรูป/คน ที่คอยให้คำแนะนำและให้กำลังใจจนสารนิพนธ์ เล่มนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

ขออนุโมทนาขอบคุณ คุณพ่อเหล็ก คุณแม่สุบิน สวัสดิ์เอื้อ คุณยุภาวดี สวัสดิ์เอื้อ คุณจิรวัฒน์ สวัสดิ์เอื้อ และคุณหมอชาลิณี สวัสดิ์เอื้อ ที่เป็นกำลังใจเสมอมาและให้การดูแลสนับสนุนเรื่องทุนการศึกษา

สุดท้าย ขอกราบขอบพระคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลักดัน สนับสนุน และเป็นกำลังใจ ขอภัยที่ไม่ได้ระบุนาม แต่อย่างไรก็ตามขอให้ทุกท่านเข้าใจว่าความสำเร็จนี้ เกิดขึ้นได้ เพราะท่านคนหนึ่งที่ได้เป็นผู้ร่วมสร้างสรรค์ในการทำงานวิจัยนี้

ขอมอบความดีและประโยชน์ของสารนิพนธ์เล่มนี้ น้อมบูชาพระรัตนตรัย ขออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลบูชาบิดามารดา ครูอาจารย์ พระอุปัชฌาย์ ตลอดจนผู้มีอุปการคุณทุกท่าน

การพัฒนาหลักสูตรการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบครบวงจร
ของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์

Curriculum Develop of Community Economic Movement with Integrated Service
of Southern Isan Agriculturist in Buriram Province

เสรี สวัสดิ์เอื้อ

Seree Sawatuea

จิรัฏฐ์ กล้วยไม้ ณ อยุธยา

Jirat Kluaymai Na Ayuthaya

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Email: sereesawatuea@gmail.com

(Received: June 12, 2021/ Revised: June 22, 2021/ Accepted: June 28, 2021)

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ 2) วิเคราะห์และประเมินผลกระบวนการแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ 3) พัฒนาหลักสูตรการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบครบวงจรของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ ตัวแปรที่สนใจศึกษา คือ กระบวนการแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมวิธีโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อขยายผลวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษา คือ กลุ่มเกษตรกรอีตัน้อย อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ แบ่งการวิจัยเป็น 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ออกแบบการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ระยะที่ 2 ออกแบบการวิจัยเชิงปริมาณด้วยการตรวจสอบความตรงของหลักสูตรพัฒนาขึ้นและระยะที่ 3 ทดลองใช้หลักสูตรการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่พัฒนาขึ้นและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับคือ ได้แนวทาง รูปแบบและกระบวนการแก้ปัญหาด้านเศรษฐกิจของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้หลักสูตรการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบครบวงจรของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์

คำสำคัญ: การพัฒนา, การขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน, เกษตรกรอีสานใต้

Abstract

The purposes of this research project are 1) to study the state problem of community economy of southern Isan agriculturist in Buriram province, 2) to analyze and validate problem solving process of community economy of southern Isan agriculturist in Buriram province, and 3) to develop the curriculum of community economic movement with integrated service of southern Isan agriculturist in Buriram province. Problem solving process of community economy is the interesting variable in this thesis. Mixed methods research using quantitative research to extend qualitative research. The target group of this research is Etonoi agriculturist group Amphoe Lamplaimas Buriram province. Three phases

are designed for this research. The first phase was qualitative research using in-depth interview and focus group discussion. The second phase is quantitative research to validate the developed curriculum. The third phase is to tryout the developed curriculum of community economic movement of southern Isan agriculturist in Buriram province. Expected benefits of this research are receiving guideline and model of problem solving process of community economy, and the curriculum of community economic movement of southern Isan agriculturist in Buriram province. Expected benefits of this research are receiving guideline and model of problem solving process of community economy, and the curriculum of community economic movement of southern Isan agriculturist in Buriram province.

Keyword: Develop, Community Economic Movement, Southern Isan Agriculturist

1. บทนำ

น้ำเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญต่อสรรพสัตว์ในโลกนี้ทั้งในด้านอุปโภคบริโภคและด้านเกษตรกรรม ปีไหนฝนแล้ง ไม่มีน้ำพอใช้ในการทำการเกษตรก็ไม่มีผลผลิต เมื่อมีผลผลิตก็ไม่มีรายได้ ความขัดแย้งระหว่างพระประยูรญาติของพระพุทธเจ้า เกิดสงครามแย่งน้ำในแม่น้ำโรหิณีซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างแคว้นสาเกยะและแคว้นโกลิยะ เกิดการทะเลาะวิวาทกันเพราะแย่งน้ำไปใช้ในการทำการเกษตรกรรม พระพุทธเจ้าทรงทราบข่าวจึงเสด็จไปเพื่อทรงระงับเหตุสงครามระหว่างพระประยูรญาติทั้ง 2 ฝ่าย ทรงถามถึงต้นเหตุของปัญหาเพื่อสอบถามสาเหตุของการทะเลาะวิวาทกันแล้วทรงตรัสให้สติกับพระญาติทั้งหลายว่า “มหาบพิตรทั้งหลาย พวกท่านได้ชื่อว่าเป็นญาติกัน ควรที่จะสมัคสมาน สามัคคีกัน หากพวกท่านมีความสามัคคีปองดองกัน หมู่ข้าศึกศัตรู ย่อมไม่ได้โอกาสโค่นล้มทำลายได้ อย่างว่าแต่ความสามัคคีในหมู่มนุษย์เลย แม้หมู่มนุษย์รวมกันหนาแน่น มหาวาตภัยก็มีอาจุรุกรานให้ต้นไม้หักโค่นลงได้เลย ด้วยเหตุนี้ พวกท่านจงรักใคร่สมัคสมานสามัคคีกลมเกลียวกัน” (ขุ.ชา.อ. (ไทย) 56/199) เพราะผลประโยชน์หรือความต้องการของมนุษย์ จัดได้ว่าเป็นเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งได้ (พระมหาหรรษา หาสมโม, 2558) เมื่อทรัพยากรอย่างใดอย่างหนึ่งมีจำนวนจำกัดมากยิ่งขึ้น ความต้องการของมนุษย์มีมากกว่า ถ้าหากไม่มีระบบบริหารจัดการที่ดีแล้วปัญหาย่อมเกิดตามมาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้แน่นอน

วิกฤติน้ำไม่ใช่ปัญหาใหม่ เกษตรกรไทยต้องประสบปัญหานี้มาทุกยุคทุกสมัย รัฐบาลที่เข้ามาบริหารประเทศก็ช่วยได้เพียงการเยียวยาภัยแล้งหรือภัยน้ำท่วมพอให้ผ่านพ้นวิกฤติการณ์ในคราวนั้น ๆ ไปเท่านั้น ปัจจุบันนี้ก็ยังประสบกับปัญหาเช่นนี้อยู่เหมือนเดิม แต่ปัญหาอาจจะมากบ้าง น้อยบ้างแตกต่างกันไปตามบริบทของพื้นที่ ธรรมชาติทางพระพุทธศาสนาสะท้อนให้เห็นว่าเป็นปัญหาเรื่องศีลธรรม (โลภะ โทสะ โมหะ) โดยตรง หากมนุษย์มีการกระทำทาง (กาย วาจา) ที่ผิดศีลธรรมด้วยการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเสียแล้ว ผลกระทบย่อมเป็นปฏิริยลูกโซ่ส่งมาถึงมนุษย์ สัตว์ ตลอดจนถึงระบบนิเวศ และความขัดแย้งในที่สุด (พระมหาหรรษา หาสมโม, 2558) พระพุทธศาสนาได้เสนอทางออกด้วยการสร้างจิตสำนึกในการรักษาน้ำ รักษาสิ่งแวดล้อมให้เชื่อมโยงสัมพันธ์กันระหว่างภาครัฐและเอกชน ในที่นี้จะนำเสนอหลักพุทธธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการรักษาน้ำ รักษาสิ่งแวดล้อมเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาวิกฤติน้ำในภาวะปัจจุบันคือ หลักอภัยปัจจัยตาการอิงอาศัยกันและกันระหว่างมนุษย์กับน้ำ (ธรรมชาติ) โดยเน้นแนวคิดแบบองค์รวมเป็นการพึ่งพาอาศัยกันระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ไม่เน้นแนวคิดแบบแยกส่วน คือความเห็นแก่ตัว จะช่วยแก้ปัญหาได้ มีความสมัคสมาน

สามัคคี(สามัคคีธรรม) การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในอันที่จะช่วยกันแก้ปัญหาทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การสร้างเสริมปัญญา (วุฒิธรรม) ให้กับมนุษย์ คือการสานสนทนาความรู้ การติดตามข่าวสารด้านสิ่งแวดล้อม ให้เข้าถึงข้อเท็จจริง ใช้ปัญญาไตร่ตรองให้เข้าถึงสาเหตุและวิธีการแก้ไขอย่างถูกวิธีและมีเป้าหมาย (เนื่องน้อย บุญเนตร, 2552) การเข้าถึง เข้าใจจุดหมายแห่งชีวิต (อรรถประโยชน์) เพื่อช่วยกันสร้างสรรค์บำรุงรักษา ประโยชน์ในการเกื้อกูลหนุนตัวเองและผู้อื่น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2542) มีความรักความใส่ใจไม่ ทำลายแหล่งน้ำ มีความเมตตาแก่ความทุกข์ของผู้อื่น ดำเนินชีวิตตามหลักอหิงสาในการทำทุกอย่างเพื่อไม่ให้ เกิดความทุกข์เพิ่มขึ้น (เมตตา-อหิงสา) รู้จักบุญคุณของน้ำและการตอบสนองบุญคุณของน้ำ (กตัญญูกตเวที) รู้จักใช้น้ำอย่างพอดีหรือเหมาะสม (โภชนะ เน มัตตัญญา) และการสร้างวินัยให้กับตนเองและชุมชนในการใช้น้ำ (ศีล)

สำหรับปัญหาที่เกิดขึ้นกับเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ คือปัญหาการขาดแคลนน้ำในการ อุปโภคบริโภคและใช้เพื่อการเกษตร แต่ปัญหาไม่ได้เกิดเพราะการแย่งชิงกันเพื่อให้ได้น้ำมาใช้ในการทำการ เกษตรกรรม ปัญหาเรื่องการขาดแคลนน้ำของเกษตรกรจังหวัดบุรีรัมย์ เกิดจากความแห้งแล้งซึ่งถือว่าเป็นภัย พิบัติทางธรรมชาติที่ไม่มีทางแก้ไขได้ด้วยเกษตรกรเอง เมื่อแผ่นดินไม่มีน้ำให้ได้ใช้อย่างเพียงพอ ก็พากันดำเนิน ชีวิตอยู่อย่างลำบาก เมื่อไม่มีน้ำใช้ในการทำการเกษตร ก็ไม่มีผลผลิต ไม่มีผลผลิตก็มีรายได้ที่จะนำไปใช้จ่าย หนี้สินในครัวเรือน เกษตรกรต่างพากันเครียดหนักเพราะปัญหาเรื่องน้ำและเรื่องหนี้ ซ้ำร้ายก็ไม่มีที่ที่จะพึ่งพา อาศัยได้ในยามนั้น มีทางเดียวที่จะสามารถแก้ปัญหาได้คือต้องพึ่งตนเอง คิดเอง แก้ปัญหาเอง ก่อนที่จะให้คน อื่นเข้ามาช่วย จึงมีแนวคิดคือต้องพึ่งพาตนเองเป็นหลัก (ผาย สร้อยสระกลาง, 2540) โดยนำภูมิปัญญา ชาวบ้าน เสรี พงศพิศ (2557), ธวัช ปุณโณทก (2531), ชลธิชา สัตยาวัฒนา (2551), วิจิต นันทสุรณ (2551), ประเวศ ะสี (2551), ยิ่งยง เทาประเสริฐ, (2551), สุจิรา จันทรสุข (2551), สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ (2551), เอนก นาคะบุตร (2551) ที่ว่า “อีไต้่น้อยแบกบ่าบังหู ฟันคองขาดลงเป็นบั้น ฟันไต้ท้องขาดถึงสันหลัง มอระฉ่นตายแล่นหนีบเห็นสัน” คำว่า “อีไต้่น้อย” หมายถึง องค์ความรู้หรือภูมิปัญญามาช่วยหาทางออก คำ ว่า “ฟันคอง” หมายถึง ปัญหาที่กำลังประสบอยู่ คำว่า “ฟันไต้ท้อง ขาดถึง สันหลัง” หมายถึง การแก้ปัญหาที่ ตรงจุดได้แล้วปัญหาอื่นๆ ที่ตามมาก็จะพลอยแก้ได้ง่ายขึ้น และคำว่า “มอระฉ่นตาย แล่นหนี บ่เห็นสัน” หมายถึง ปัญหาทุกอย่างค่อยๆ หดไป เพราะแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ 4 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โดยมองว่าอะไร คือตัวปัญหา สาเหตุของปัญหา วิถีทางที่จะพ้นจากปัญหาและมีวิธีที่จะปฏิบัติให้หลุด พ้นจากปัญหาจะต้องทำอย่างไร และได้ข้อสรุปว่า “การที่จะแก้ปัญหาได้จะต้องพัฒนาที่ตัวเอง (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2541) จนสามารถพึ่งพาตนเองได้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และต้องอาศัยความอุดม สมบูรณ์ของดิน น้ำ และต้นไม้” เมื่อมีหลักคิดในการแก้ปัญหาแล้วเกษตรกรจึงดำเนินการขุดสระโดยใช้จอบคูชีพ ขุดสระบนที่นาของตนเพื่อการเก็บกักน้ำ ด้วยหนึ่งสมองสองมือพึ่งตนเองอย่างมีความหวัง เริ่มต้นชีวิตใหม่อีก ครั้งด้วยการทำเกษตรแบบผสมผสานแล้วได้ผลตอบแทนเป็นบ้านนาชีวิตมากมาย ใช้ระยะเวลาในการขุด ประมาณ 18 เดือนจึงได้สระน้ำ 1 สระ พอมีที่กักเก็บน้ำไว้ใช้ในการอุปโภคบริโภคแล้วก็ปลูกผักสวนครัว เลี้ยง ปลา ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม สร้างรายได้พอจนเจ็ครอบครัวยังทำให้ครอบครัวมีอยู่มีกินดังคำที่พ่อผาย สร้อยสระ กลาง กล่าวว่า “อย่างข้าหม้อหมากถั่วดำตา อ้าปากขึ้นหมากสิดาหล่นใส่ ค้างหม้อไว้ปลาเต็นใส่เอง” (ผาย สร้อย สระกลาง, 2540) เพราะทุกคนต่างพากันทำอยู่ทำกิน ไม่ใช่ออกเร่ขายแรงหาอยู่หากินเหมือนในอดีต ต่อมาก็ เริ่มทำการขุดสระน้ำเพิ่มขึ้นอีกหลายบ่อก็สามารถแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำได้ในระดับหนึ่ง

แนวคิดในการแก้ปัญหาวิกฤตน้ำ (พระมหาหรรษา หาสมโม, 2548) ของกลุ่มเกษตรกรก็นำเอา ภูมิปัญญาชาวบ้านมาบูรณาการใช้กับเศรษฐกิจพอเพียง ศาสตร์แนวพุทธ และหลักอริยสัจ 4 เพื่อแก้ปัญหาที่ กำลังประสบอยู่ ผ่านกระบวนการคิดพิจารณาทบทวนปัญหาอย่างใคร่ครวญโดยแยกคายอย่างรอบครอบรอบด้าน

(สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2537) ซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวของ“เอ็ดดี ริกเอน แบ็คเกอร์”นักรบเจ้าเวหาแห่งสงครามโลก ครั้งที่1 ที่กล่าวไว้อย่างครอบคลุมใจความในเรื่องการคิดว่า “Think thinkings through-then follow through” แปลว่า “คิดให้รอบครอบแล้วทำตามนั้น” และสอดคล้องกับ “องรี-หลุยส์ เบิร์ก” นักปราชญ์ชาวฝรั่งเศส เจ้าของรางวัลโนเบล สาขาวรรณกรรม ในปีค.ศ.1927 ได้ยืนยันว่า คนเราควร “คิดแบบนักปฏิบัติ ปฏิบัติแบบนักคิด” (เร็กซ์ดี ปานเจริญ, 2553) เพราะนักคิดที่เจินจัดย่อมมีโอกาสรประสบความสำเร็จมากกว่าคนส่วนใหญ่ แต่สิ่งที่เหมือนกันของคนเหล่านั้นคือ “วิธีคิด”(กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2552) แล้วก็ทำตามทีคิด (แฮร์รี เอเมอร์สัน ฟอสติก (Harry Emerson Fosdick), 2519) โดยตั้งตนดำเนินชีวิตไว้ในทางที่ชอบธรรม (บุญมา จิตจรัส, 2533) ตามหลักสัมมาอาชีวะ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2544) การประกอบอาชีพที่สุจริต (วีระ สมใจ, 2540) และปิดรอยร้าวอันเป็นประตูแห่งอบายมุขทุกทาง ใช้หลักคิดที่เป็นภูมิปัญญา คือ “ปิดอุดทั้ง ทวารัง อุดโท โทอุดทั้ง นิमितตั้ง อุดอัด” (ผาย สร้อยสรกลาง, 2540) จากความสำเร็จของเกษตรกรต้นคิด (ผาย สร้อยสรกลาง, 2540) ทำให้ชาวบ้านฝึกกาตหญ้าพาหันมาสนใจที่จะเปลี่ยนวิธีการดำเนินชีวิตซึ่งจากเดิมเคยทำการเกษตรแบบเชิงเดี่ยว เปลี่ยนมาทำเกษตรแบบผสมผสาน ทำการขุดสระน้ำเพิ่มขึ้นเลี้ยงปลา ปลุกหม่อนเลี้ยงไหม ปลุกพืชผักสวนครัว ปลุกต้นไม้สมุนไพรจนสามารถเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย มีเงินเก็บออมมากขึ้น มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด จนสามารถแก้ปัญหาเศรษฐกิจได้อย่างมั่นคง มั่งคั่งและ คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก (2559) สร้างภาคีเครือข่าย ยึดหลักที่ว่า “เอหิพัสสโก” (เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน) “โอปนยโก” (ชี้ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญนำไปสู่การปฏิบัติ) พร้อมรับการเปลี่ยนในทุกๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมอย่างรู้เท่าทันต่อสถานการณ์

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีนักเขียนตำราและนักวิจัยหลายท่านพยายามทำการวิจัยเพื่อแสวงหาแนวทางการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนและกระบวนการแก้ปัญหาเศรษฐกิจในรูปแบบที่แตกต่างกัน เช่น ประเภทเอกสาร ตำรา ได้แก่ ตำราเกี่ยวกับกระบวนการคิดวิเคราะห์รอบด้าน (โยนิโสมนสิการ) สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (2537), พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2544), เร็กซ์ดี ปานเจริญ (2553), กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (2552) ประเภทการพัฒนาศักยภาพตนเอง พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) (2541), ประเภทเอกสารการพึ่งตนเอง ผาย สร้อยสรกลาง (2540), มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539), บุญมา จิตจรัส (2533), วีระ สมใจ (2540), มหาอยู่ สุนทรชัย (2540), ชารี มาระแสง (2547), เชียง ไทยดี (2547), ผอง เกตุพิบูลย์ (2549), สุทธินันท์ ปรัชญาพฤทธ์ (2547) ประเภทภูมิปัญญาชาวบ้าน เสรี พงศพิศ (2557), ธวัช ปุณโณทก (2531), ชลธิชา สัตยาวัฒนา (2551), วิชิต นันทสุรณ (2551), ประเวศ วะสี (2551), ยิ่งยง เทาประเสริฐ (2551), สุจิรา จันทรสุข (2551), สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ (2551), เอนก นาคะบุตร (2551) ประเภทคู่มือการอบรมส่งเสริมการพัฒนากระบวนการเศรษฐกิจฐานราก คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก (2559) ประเภทการประเมินผลโครงการท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี กรมการพัฒนาชุมชน (2561) และประเภทงานวิจัย พระมหาศิริศักดิ์ อริยมณี (2548), พระมหาหรรษา หาสมโม (2548), พระวิทยา ญาณสโร (2554), พวงพยอม เจริญทอง (2554), พระมหาสนอง อคฺคธมโม (2549), มนุญ มุขประดิษฐ์ (2549) พบว่า กลุ่มเกษตรมีวิธีคิดแก้ปัญหาตามอริยสัจ 4 บูรณาการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน มุ่งที่จะพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ผ่านพ้นภาวะวิกฤตไปได้ในระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น ยังไม่มีการคิดต่อยอดที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจในชุมชนของตนให้มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนแบบครบวงจรเลย ผลผลิตที่ได้ในชุมชน ยังไม่มีการแปรรูปเป็นสินค้าที่หลากหลาย เป็นเพียงแต่บริโภคหมุนเวียนในชุมชนเท่านั้น สำหรับภาคีเครือข่ายที่เกิดขึ้นก็เป็นเพียงการแลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อสร้างฐานการเรียนรู้ร่วมกันในด้านเกษตรผสมผสาน เกษตรประณีต หรือเกษตรทฤษฎีใหม่เฉพาะในเครือข่ายที่เพิ่มขยายออกไปเท่านั้น ยังไม่

ครอบคลุมระบบเศรษฐกิจชุมชนแบบครบวงจร ผู้วิจัยได้แต่เพียงนำเสนอผลการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางการพัฒนาสู่การขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบครบวงจรของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้จังหวัดบุรีรัมย์ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่รัฐบาลกำลังให้ความสนใจและหาวิธีการสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ มาแก้ปัญหาเพื่อส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพในด้านเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรทั้งประเทศให้มีความเข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน เพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการแก้ปัญหาเศรษฐกิจของชุมชนตามบริบททางสังคมในแต่ละพื้นที่และสอดคล้องกับนโยบายประชารัฐได้เป็นอย่างดีจึงเป็นประเด็นให้ผู้วิจัยสนใจในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

2. วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology)

2.1 ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีระหว่างวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพและวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาตัวแปรที่เกี่ยวข้องแล้วนำผลจากการวิจัยเชิงคุณภาพไปตรวจสอบยืนยันด้วยวิธีการเชิงปริมาณ

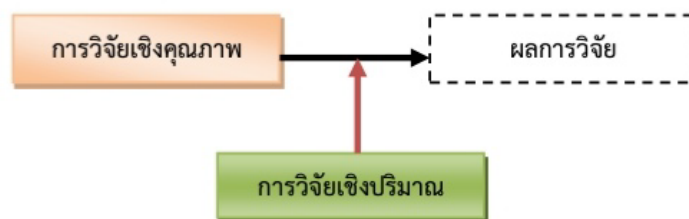
วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพได้แบ่งเป็นการศึกษาเอกสารและการศึกษาภาคสนาม การศึกษาเอกสารได้ศึกษาสภาพปัญหาเศรษฐกิจชุมชน/ แนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจชุมชน/ แนวทางและกระบวนการแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน/ กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน/ จากหนังสือ สิ่งพิมพ์ เอกสาร วารสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ ส่วนการศึกษาภาคสนาม ได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling)

วิธีการวิจัยเชิงปริมาณ ได้กำหนดประชากรผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย ได้แก่ สมาชิกกลุ่มเกษตรกรที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 กลุ่มๆ ละ 10 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 50 คน จำแนกเป็น เกษตรกรกลุ่มโอได้น้อยบ้านสระคูณ จำนวน 10 คน เกษตรกรกลุ่มโอได้น้อยบ้านตาจาง จำนวน 10 คน เกษตรกรกลุ่มโอได้น้อยบ้านโนนรัง จำนวน 10 คน เกษตรกรกลุ่มโอได้น้อยบ้านห้วยหวาย จำนวน 10 คน และเกษตรกรกลุ่มโอได้น้อยบ้านสนวนพัฒนา จำนวน 10 คน

เนื้อหาที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วย สภาพปัญหาเศรษฐกิจชุมชน/ แนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจชุมชน/ แนวทางและกระบวนการแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน/ กระบวนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน

2.2 การออกแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) คณะผู้วิจัยได้ใช้แผนแบบการวิจัยแบบผสมวิธีโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อขยายผลวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (quantitative method to extend qualitative results) แสดงได้ดังภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 การวิจัยแบบผสมวิธีด้วยวิธีการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อขยายผลวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ
ที่มา : Tashakkori and Teddlie (1998, อ้างถึงใน นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2552: 57)

ระยะที่ 1 การออกแบบการวิจัยด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Design)

เป็นการออกแบบการวิจัยโดยใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพประกอบด้วย การศึกษาเอกสาร การศึกษาภาคสนาม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งการศึกษาเป็น 2 ชั้น ดังนี้

ชั้นที่ 1 การศึกษาแนวทางการแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้จังหวัดบุรีรัมย์ ที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาหลักสูตรขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบครบวงจรของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ (การสัมภาษณ์)

ชั้นที่ 2 การพัฒนารอบแนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้จังหวัดบุรีรัมย์ (การสนทนากลุ่ม)

(1) การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย

สำหรับการศึกษาในระยะที่ 1 ในส่วนของการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 คือ เกษตรกรกลุ่มโอได๋น้อยบ้านสระคูณ จำนวน 10 คน กลุ่มที่ 2 คือ เกษตรกรกลุ่มโอได๋น้อยบ้านตาจาง จำนวน 10 คน กลุ่มที่ 3 คือ เกษตรกรกลุ่มโอได๋น้อยบ้านโนนรัง จำนวน 10 คน กลุ่มที่ 4 คือ เกษตรกรกลุ่มโอได๋น้อยบ้านห้วยหวาย จำนวน 10 คน และ กลุ่มที่ 5 คือ เกษตรกรกลุ่มโอได๋น้อยบ้านสนวนพัฒนา จำนวน 10 คน ที่เข้าร่วมพัฒนาตนในหลักสูตร “ขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบครบวงจรของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้จังหวัดบุรีรัมย์” โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling)

สำหรับการสนทนากลุ่ม ได้เลือกกลุ่มเป้าหมายโดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) จำนวน 10 คน โดยมีคุณสมบัติคือ เป็นผู้นำกลุ่มเกษตรกรแต่ละกลุ่ม

(2) การกำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวางแผนการลงพื้นที่เพื่อการสัมภาษณ์ ได้ออกแบบการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบลึก และมีการกำหนดกรอบในการศึกษา และใช้การสนทนากลุ่มตามกรอบของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบครบวงจรของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้จังหวัดบุรีรัมย์ที่จะดำเนินการพัฒนาขึ้น

(3) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในระยะที่ 1 ของการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ออกแบบเครื่องมือเพื่อใช้ประกอบการเก็บข้อมูลโดยใช้แนวทางในการสัมภาษณ์และกรอบในการสนทนากลุ่ม

(4) การกำหนดวิธีการจัดกระทำข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ มาทำการลดทอนข้อมูล ตรวจสอบข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งกระบวนการทั้ง 3 กระบวนการนี้ได้ทำควบคู่ไปกับกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1) การลดทอนข้อมูล เป็นการนำข้อมูลในภาคสนามมาวิเคราะห์แล้วจัดลงในหัวข้อที่เกี่ยวกับประเด็นที่ศึกษา ทั้งนี้เพื่อเป็นการเลือกหาจุดที่น่าสนใจของแต่ละตัวแปรที่ศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับตัวแปรที่สนใจศึกษาและเป็นข้อมูลที่เกิดจากการปฏิบัติจริงของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งมีความเชื่อมโยงกับประเด็นของตัวแปรที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา

2) การตรวจสอบข้อมูล เป็นกระบวนการที่ใช้ในการตรวจสอบข้อมูลโดยพิจารณาถึงความถูกต้อง และความน่าเชื่อถือได้ของข้อมูล โดยพิจารณาจากการสนทนาพูดคุยโดยมีหลักฐานประกอบระหว่างสนทนา ความพอเพียงของข้อมูล กำหนดได้โดยประเด็นคำถามที่ผู้วิจัยได้เตรียมไว้ก่อนการสัมภาษณ์

3) การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยในระยะที่ 1 นี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อมุ่งพัฒนารอบแนวคิดเพื่อนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบครบวงจรของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์

ระยะที่ 2 การออกแบบการวิจัยด้วยวิธีการเชิงปริมาณ (Quantitative Research Design)

ในระยะที่ 2 นี้ใช้การศึกษาด้วยวิธีการเชิงปริมาณ โดยการนำข้อมูลจากการศึกษาในระยะที่ 1 มาพัฒนาเป็นหลักสูตรการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ และตรวจสอบความเที่ยงตรงของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้น แสดงรายละเอียดของการดำเนินการวิจัยได้ดังนี้

(1) การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากร ประกอบด้วย สมาชิกกลุ่มเกษตรกรที่เกี่ยวข้อง จำนวน 5 กลุ่มๆ ละ 10 คน รวมทั้งสิ้นจำนวน 50 คน จำแนกเป็น เกษตรกรกลุ่มอีโต้โน้ยบ้านสระคูณ จำนวน 10 คน เกษตรกรกลุ่มอีโต้โน้ยบ้านตาจ จำนวน 10 คน เกษตรกรกลุ่มอีโต้โน้ยบ้านโนนรัง จำนวน 10 คน เกษตรกรกลุ่มอีโต้โน้ยบ้านห้วยหวาย จำนวน 10 คน และเกษตรกรกลุ่มอีโต้โน้ยบ้านสนวนพัฒนา จำนวน 10 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง ในการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างนั้น ผู้วิจัยใช้การเลือกแบบเจาะจง (purposive sampling)

(2) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือในการวิจัยในระยะที่ 2 นี้เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และประเด็นคำถามตามตัวแปรที่พัฒนาขึ้นในหลักสูตรการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้จังหวัดบุรีรัมย์ โดยที่เครื่องมือที่พัฒนาขึ้นได้มีการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (content validity) ตรวจสอบความเที่ยงแบบวัดความสอดคล้องภายใน (internal consistency reliability) ตามสูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอน บาค (Cronbach's alpha coefficient: α)

(3) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ (เบื้องต้น)

1. วิเคราะห์ค่าสถิติเบื้องต้นของตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับภูมิหลังของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ความถี่และร้อยละ

2. วิเคราะห์ตัวแปรสังเกตได้โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป SPSS สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

(4) การวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามวิจัย

ใช้การวิเคราะห์การเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของหลักสูตรการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

ระยะที่ 3 การพัฒนาและทดลองใช้หลักสูตรการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์

ผู้วิจัยได้นำหลักสูตรการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้จังหวัดบุรีรัมย์ที่พัฒนาขึ้นมาใช้เป็นแนวทางในการออกแบบกิจกรรมเพื่อใช้ในการอบรมเกษตรกรและศึกษาผลการอบรม โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยแบ่งพื้นที่ในการจัดกิจกรรมตามหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นเป็น 5 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 (จัดกิจกรรมที่กลุ่มอีโต้โน้ยบ้านสระคูณ) ครั้งที่ 2 (จัดกิจกรรมที่ กลุ่มอีโต้โน้ยบ้านตาจ) ครั้งที่ 3 (จัดกิจกรรมที่กลุ่มอีโต้โน้ยบ้านโนนรัง) ครั้งที่ 4 (จัดกิจกรรมที่กลุ่มอีโต้โน้ยบ้านห้วยหวาย) และ ครั้งที่ 5 (จัดกิจกรรมที่กลุ่มอีโต้โน้ยบ้านสนวนพัฒนา) โดยมีกลุ่มตัวอย่าง คือ จาก 5 พื้นที่ๆ ละ 10 คน รวมทั้งหมด 50 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถาม แบบประเมิน แบบบันทึกการสังเกตในระหว่างการประชุมกิจกรรมของเกษตรกรและแบบบันทึกการปฏิบัติงานของเกษตรกร วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยสถิติแบบบรรยาย และสถิติเปรียบเทียบด้วยการทดสอบค่าที (t-test) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic Induction)

(5) แผนกิจกรรมของหลักสูตร

ความเชื่อมโยงของกรอบแนวคิดของหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นเพื่อตอบสนองวัตถุประสงค์ของโครงการพัฒนาหลักสูตรขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบครบวงจร โดยเริ่มตั้งแต่ศึกษาสภาพปัญหาเศรษฐกิจชุมชน แนวคิดทฤษฎีเศรษฐกิจชุมชน แนวทางและกระบวนการแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน รูปแบบการแก้ปัญหา และตัวชี้วัดผลสำเร็จของการพัฒนาหลักสูตรขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน เพื่อให้เกิดความสะดวกในการประเมินดัชนี ตัวชี้วัดผลสำเร็จของโครงการที่มีผลกระทบในด้านต่างๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ โดยมุ่งเน้นให้ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ความเข้าใจในแผนกิจกรรมของหลักสูตร ประกอบด้วย กิจกรรมการสร้างความรู้ความเข้าใจหลักเศรษฐกิจชุมชน กิจกรรม นำสู่การปฏิบัติ กิจกรรมการประสานความร่วมมือเชื่อมโยงเครือข่าย และกิจกรรมการติดตามประเมินผล

(6) กรอบแนวคิดของหลักสูตร (Curriculum Conceptual Framework)

3. ผลการวิจัย

โครงการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัญหาด้านเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ 2) วิเคราะห์และประเมินผลกระทบจากการแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ 3) พัฒนาหลักสูตรการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบครบวงจรของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ ทำการศึกษาโดยวิธีวิจัยทั้งเอกสารและภาคสนาม เก็บรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ตำรา หรือเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกภาคสนาม (Field study) มีกลุ่มเป้าหมายคือ กลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อหาข้อสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาในแต่ละประเด็น พบว่า การแก้ปัญหาด้วยการพึ่งพาตนเองตามหลักสัมาอาชีวะทำให้เกษตรกรมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากเดิมเป็นอย่างมากในช่วงระยะเวลาไม่นานนัก คือ (1) ทำให้หนี้สินหมดไป (2) ทำให้การงานที่ทำสำเร็จลุล่วงไป (3) ทำให้ฐานะทางครอบครัวดีขึ้น (4) ทำให้มีแนวคิดในการทำงาน (5) ทำให้มีหลักประกันในชีวิตที่มั่นคง (6) ทำให้ได้เกียรติยศและชื่อเสียง (7) ทำให้มีญาติมิตรเพิ่มขึ้น (8) ทำให้มีแหล่งการเรียนรู้ (9) ทำให้มีเครื่องโภคบริโภคอย่างพอเพียง (10) มีความสุขกายใจดี (11) บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม

จากการนำหลักอริยสัจ 4 มาใช้ในการแก้ปัญหาทำให้เกษตรกรได้รับผลตอบแทนเป็นบำนาญชีวิตมากมาย เกษตรกรมีความภาคภูมิใจในอาชีพเกษตรกรรม เพราะสามารถตอบโจทย์ชีวิตให้กับตัวเองและแก้ปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรมชัดเจน สามารถพลิกฟื้นชีวิตได้ดีกว่าการทำเกษตรแบบเชิงเดี่ยว ดำรงชีวิตอยู่กับธรรมชาติอย่างมีความสุข เพราะมีแหล่งน้ำใช้ในการอุปโภคบริโภคสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับผืนดินของตนเองพร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพของตนเองและชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

ส่วนการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ ตามหลักคิดของพ่อผาย สร้อยสระกลาง คือ การปิดรูรั่วของชีวิตโดยมีสูตรว่า “ปิดอุดทั้ง ทวารังอุดโท โทอุดทั้ง นิमितตั้ง อุดอัด” หมายความว่า ปิดประตูบಾಯมุขทั้งหมด ลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เลิกหาอยู่หากิน หันมาทำอยู่ทำกินในพื้นที่เรือก สวน นา ไร่ของตน ซึ่งผลกระทบแต่ละด้านมีดังนี้ คือ (1) ด้านอาชีพ พบว่า กลุ่มเกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น มีเงินออมเหลือเก็บสะสมไว้ใช้เป็นสวัสดิการชีวิต (2) ด้านครอบครัว อยู่ดีกินดี ไม่มีหนี้สิน สาเหตุมาจากการปิดรูรั่วของครอบครัว ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับบอยามุข มุ่งประกอบสัมาอาชีวะ จึงสามารถพึ่งพาตนเองได้ (3) ด้านสิ่งแวดล้อม ในที่ดินมีต้นไม้ให้ความร่มรื่น ร่มเย็น สดใส ไร่มีพืช มีบ่อเลี้ยงปลา สาเหตุมาจากการขุดสระเพื่อขุดน้ำไว้ใช้ในการอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง (4) ด้านเศรษฐกิจดีขึ้น เพราะเป็นผู้ผลิตเอง บริโภคเอง จำหน่ายเอง จึงมีรายได้เข้าครอบครัวอย่างต่อเนื่อง รายจ่ายลดลงอย่างเห็นได้ชัด (5) ด้านสังคมมีสมาชิกเพิ่มขึ้น สามารถขยายเครือข่ายเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ เพราะมีการประสานเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา และ (6) ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี สามารถประยุกต์และปรับใช้หลักคำสอนทางศาสนา เพราะปรัชญาความเชื่อและประเพณีที่มีค่าเหมาะสมต่อบริบททางเศรษฐกิจ สังคม การถ่ายทอดวรรณกรรม คำสอน การประยุกต์ประเพณีบุญ เป็นต้น

4. อภิปรายผล

จากการศึกษาการพัฒนาหลักสูตรขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนแบบครบวงจรของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ มีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

4.1 หลักสัมมาอาชีวะตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองของกลุ่มเกษตรกรอีสานใต้ จังหวัดบุรีรัมย์ คือ หลักธรรมที่สนับสนุนการพึ่งพาตนเอง หมายถึง หลักธรรมที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมกระทำต่าง ๆ อาทิ วิชิต การมองโลกและชีวิต การปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาประกอบด้วย หลักสัมมาอาชีวะอันเป็นหลักธรรมมรรคที่ 5 ใน จำนวนทั้งหมด 8 มรรค จากการศึกษา พบว่า กลุ่มเกษตรกรมีวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมากมาย ในระยะเวลาไม่นานนัก กล่าวคือ (1) ทำให้หนี้สินหมดไป (2) ทำให้การทำงานที่สำเร็จลุล่วงไป (3) ทำให้ฐานะทางครอบครัวดีขึ้น (4) ทำให้มีแนวคิดในการทำงาน (5) ทำให้มีหลักประกันในชีวิตที่มั่นคง (6) ทำให้ได้เกียรติยศและชื่อเสียง (7) ทำให้มีญาติมิตรเพิ่มขึ้น (8) ทำให้มีแหล่งการเรียนรู้ (9) ทำให้มีเครื่องโภคบริโภคอย่างพอเพียง (10) มีความสุข สุขภาพกายใจดี (11) บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวม

4.2 แนวทางการดำเนินชีวิตแบบพึ่งพาตนเองตามหลักสัมมาอาชีวะ

กลุ่มเกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ ได้นำหลักสัมมาอาชีวะตามพุทธจริยธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการแก้ปัญหา ทำให้สามารถวางแผนชีวิต เพื่อพัฒนาตนเองให้พ้นจากปัญหาเรื่องน้ำและเรือหนี้สิน ความยากจนด้วยการทำเกษตรแบบผสมผสานตามปรัชญาชาวบ้าน คือ พออยู่ พอรวย สบาย สระกลาง ด้วยการตั้งตนไว้ชอบ มีจุดยืนของชีวิตที่ชัดเจน สร้างความมั่นใจ สร้างแรงจูงใจให้กับตัวเอง ยึดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น เปลี่ยนวิธีคิดแบบเดิม ๆ คือการทำเกษตรเชิงเดี่ยวอย่างเดียวไม่เคยประสบความสำเร็จ จึงเปลี่ยนมาทำเกษตรแบบผสมผสาน ไม่ช้าไม่นานได้รับผลตอบแทนเป็นบ้านานูชีวิตมากมาย จึงเกิดความภาคภูมิใจในอาชีพเกษตรกรรมที่สามารถสร้างรายได้ ลดรายจ่าย มีเงินหมุนเวียนในบัญชีครัวเรือนอย่างต่อเนื่อง มีความสุขกับอาชีพของตนที่สร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับผืนดินของตนเองด้วยความรู้ความสามารถของตนเอง พร้อมทั้งพัฒนาศักยภาพในการเพิ่มผลผลิตเพื่อนำสู่ตลาดในชุมชนจนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

4.3 ภูมิปัญญาชาวบ้านที่สนับสนุนการพึ่งตนเอง

จากการใช้ภูมิปัญญามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตตามปรัชญาชาวบ้านด้วยการที่ว่า คำว่า “อิติน้อย” หมายถึง องค์ความรู้หรือภูมิปัญญาช่วยหาทางออก คำว่า “พ้นคอง” หมายถึง ปัญหาที่กำลังประสบอยู่ คำว่า “พ้นได้ทอง ขาดถึง สันหลัง” หมายถึง การแก้ปัญหาที่ตรงจุดได้แล้วปัญหาอื่นๆ ที่ตามมาก็จะพลอยแก้ได้ง่ายขึ้น และคำว่า “มอระฉะตาย แล่นหนี บ่เห็นสัน” หมายถึง ปัญหาทุกอย่างค่อยๆ หมดไป เพราะแก้ปัญหาตามหลักอริยสัจ 4 (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โดยมองว่าอะไร คือตัวปัญหา สาเหตุของปัญหา วิธีทางที่จะพ้นจากปัญหาและมีวิธีที่จะปฏิบัติให้หลุดพ้นจากปัญหาจะต้องทำอะไร และได้ข้อสรุปว่า “การที่จะแก้ปัญหาได้จะต้องพัฒนาที่ตัวเองก่อน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), 2541) จนสามารถพึ่งพาตนเองได้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และต้องสัจความอุดมสมบูรณ์ของดิน น้ำ และต้นไม้” เมื่อมีหลักคิดในการแก้ปัญหาแล้วเกษตรกรจึงดำเนินการขุดสระโดยใช้จอบคูขีพขุดสระบนที่นาของตนเพื่อการเก็บกักน้ำ ด้วยหนึ่งสมองสองมือพึ่งตนเองอย่างมีความหวัง เริ่มต้นชีวิตใหม่อีกครั้งด้วยการทำเกษตรแบบผสมผสานแล้วได้ผลตอบแทนเป็นบ้านานูชีวิตมากมาย ใช้ระยะเวลาในการขุดประมาณ 18 เดือนจึงได้สระน้ำ 1 สระ พอมีที่กักเก็บน้ำไว้ใช้ในการอุปโภคบริโภคแล้วก็ปลูกผักสวนครัว เลี้ยงปลา ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม สร้างรายได้พอจุนเจือครอบครัวทำให้ครอบครัวมีอยู่มีกินดังคำที่พอผาย สร้อยสระกลาง กล่าวว่า “อย่างข้ามหัวหมา

ถั่วดำตา อ้าปากขึ้นหมากสีดาหล่นใส่ ค้างหม้อไว้ปลาเต็นใส่เอง” (พ่อผาย สร้อยสระกลาง, 2540) เพราะทุกคนต่างพากันทำอยู่ทำกิน ไม่ใช่ออกเร่ขายแรงหาอยู่หากินเหมือนในอดีต ต่อมาก็เริ่มทำการขุดสระน้ำเพิ่มขึ้นอีกหลายบ่อก็สามารถแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำได้ในระดับหนึ่งและแก้ปัญหาชีวิตได้ดีขึ้นตามลำดับในทุก ๆ ด้าน คือ (1) ด้านอาชีพดีขึ้น จากการนำภูมิปัญญามาใช้เป็นปรัชญาชีวิตที่ว่า “ทุกข์ยากฮ้ายอายหมู่หมู่หมา คั้นเห็นกาบินมาว่าแต่มันสิมาท้วง” แปลว่า ความทุกข์ยากลำบากทำให้รู้สึกอายคนทั่ว ๆ ไป แม้กระทั่งหมู หมา กา ไก่ เป็นต้น ฉะนั้นต้องรีบเร่งขวนขวาย ขยันขันแข็งทำงานแข่งกับความอายให้ผ่านพ้นความทุกข์นั้นไปให้ได้ และภูมิปัญญาที่ว่า “โสทุกข์แล้ว โสยากบ่กลัวหยั่ง วาสนายังมีสิค่อยครเมื่อหน้า” แปลว่า เมื่อมีความมุ่งมั่นตั้งใจถึงที่สุดแล้ว โอกาสที่ดีในวันข้างหน้ายังรออยู่ โดยปรับเปลี่ยนแปลงนาที่เดิมเปลี่ยนเป็นแปลงนาผสมผสาน ปลูกทุกอย่างที่กิน กินทุกอย่างที่ปลูก ทำอาชีพเสริมเพิ่มอาชีพใหม่ มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับการเกษตรเข้ามาช่วยทุนแรง ทำให้มีรายได้เพิ่มขึ้น มีเงินออมเหลือเก็บใช้เป็นเงินสวัสดิการ เป็นบำนาญชีวิตอย่างภาคภูมิใจ (2) ด้านครอบครัวดีขึ้น ใช้หลักในการดำเนินชีวิตแก้ปัญหาในเรื่องอบายมุขในทุก ๆ ด้าน ปรัชญาชีวิตมีว่า “ปิดอุดทั้ง ทวารังอุดโท โทอุดทั้ง นิमितตั้ง อุดอัด” หมายความว่า กลุ่มเกษตรกรกรอำเภอลำปลายมาศ ต้องปิดประตูอบายมุขทั้งหมด งดรายจ่ายที่ไม่จำเป็น เลิกหาอยู่หากิน หันมาทำอยู่ทำกิน ไม่มีหนี้สิน เพราะสาเหตุมาจากการไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข มุ่งแต่ประกอบสัมมาอาชีพะตามหลักพุทธจริยธรรมจนสามารถพึ่งพาตนเองได้ (3) ด้านสิ่งแวดล้อมดีขึ้น เพราะมีการปลูกต้นไม้ยืนต้นชนิดต่างๆ ทั้งกินได้และเพื่อคลุมดิน และช่วยลดภาวะโลกร้อน สร้างความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เป็นสวนสัตว์เปิด เป็นที่อยู่อาศัยของนก แมลง มดดำ มดแดง และสัตว์เลื้อยคลานจำพวกงู แย้ จิ้งก่า กบ เขียด เป็นต้น ปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อส่งออกจำหน่ายและใช้ประกอบอาหาร ทำให้สถานที่ที่มีความร่มรื่น สดชื่น ด้วยมวลไม้نانาพันธุ์ ประดู่ หนึ่งว่าสร้างสวรรค์ของชาวนาในพื้นที่ของตนได้โดยไม่ต้องรอขึ้นสวรรค์ในชาติหน้า (4) ด้านเศรษฐกิจดีขึ้น กลุ่มเกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นอย่างสม่ำเสมอเพราะเป็นผู้ผลิตเอง บริโภคเอง จำหน่ายเอง จึงมีรายได้เข้าครอบครัวอย่างต่อเนื่อง เต็มเม็ดเต็มหน่วย ด้วยต้นทุนในการผลิตที่ต่ำ รายจ่ายจึงลดลงอย่างเห็นได้ชัด (5) ด้านสังคมดีขึ้น เนื่องจากกลุ่มเกษตรกรต้องพัฒนาศักยภาพของตนเองอยู่เสมอ จึงมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีเครือข่ายในการเสวนา ถอดบทเรียนทางด้านการเกษตรอยู่เป็นประจำทุก ๆ เดือน (6) ด้านขนบธรรมเนียมประเพณี เมื่อมีกิจกรรมทางศาสนา ก็สามารถนำผลผลิตที่มีอยู่ซึ่งเสมือนหนึ่งว่าเป็นครัวชุมชน เป็นซูเปอร์มาร์เก็ตในชุมชน เกษตรกรสามารถนำมาบริจาคในกิจกรรมทางศาสนาและกิจกรรมในชุมชนได้อย่างสะดวกสบาย ประหยัดรายจ่ายที่จะต้องนำไปซื้อของที่ตลาดในเขตอำเภอหรือตัวจังหวัด ถ้าเป็นของพื้นบ้าน เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา กบ เขียด ผักชนิดต่าง ๆ ซึ่งนอกจากจะผลิตเอง กินเอง จำหน่ายเองแล้ว เกษตรกรยังสามารถนำมาร่วมทำบุญตามประเพณีที่ชุมชนได้จัดขึ้นแทบทุกครั้งโดยไม่ต้องเบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

5. หนังสืออ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเดปีฎก*, 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2552). *โครงการพัฒนาเกษตรกรตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ปีงบประมาณ*. ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีโต้้น้อย. (เอกสารอัดสำเนา).
- กระทรวงมหาดไทย. (2561). *รายงานวิจัยการประเมินผลสำเร็จโครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี*. กรุงเทพมหานคร: กรมการพัฒนาชุมชน.

- คณะอนุกรรมการยุทธศาสตร์เศรษฐกิจฐานราก. (2559). *คู่มือการส่งเสริมการพัฒนา “ระบบเศรษฐกิจฐานราก*. พิมพ์ครั้งแรก. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- ชลธิชา สัตยาวัฒนา. (2551). *ภูมิปัญญา*. อ้างใน ละออง ภู่งเงิน วิชาภูมิปัญญาไทย. บุรีรัมย์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, (เอกสารอัดสำเนา).
- ธวัช ปุณโณทก. (2531). *ภูมิปัญญาชาวบ้านอีสาน: ทักษะของอาจารย์ปรีชา พินทองในทิศทางหมู่บ้านไทย*. กรุงเทพมหานคร: หมู่บ้าน.
- บุญมา จิตจรัส. (2533). *มงคล 38 ประการ*. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.
- ประทีป วีรพัฒนนิรันดร์. (2541). *เศรษฐกิจชุมชน: ความหมาย ฐานคิด แนวทางปฏิบัติ*. มูลนิธิพลังนิเวศและชุมชน. ที่มาแหล่งข้อมูล: <http://www.banrainarao.com/column>.
- ประเวศ วะสี. (2551). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน*. อ้างใน ละออง ภู่งเงิน วิชาภูมิปัญญาไทย. บุรีรัมย์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, (เอกสารอัดสำเนา).
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2541). *การพัฒนาที่ยั่งยืน*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สหธรรมิก.
- _____. (2544). *เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ*. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- ขารี มาระแสง. (2547). *มูลนิธิพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนเพื่อพัฒนาคุณภาพที่ดีของจังหวัดขอนแก่น*. คำคุณ. 14(2).
- เชียง ไทยดี. (2547). *มหาวิทยาลัยภูมิปัญญาไทยอีสานคืนถิ่นและคณะ. จดหมายข่าวก้าวหน้าประชาชนชาวบ้านภาคอีสาน*. 6(1).
- ผาย สร้อยสระกลาง. (2547). *พ่อผายเล่าเรื่อง*. บุรีรัมย์: โรงเรียนชุมชนอีสาน.
- อยู่ สุนทรชัย. (2547). *แนวคิดการเกษตรแบบผสมผสาน*. บุรีรัมย์: โรงเรียนชุมชนอีสาน.
- สุทธินันท์ ปรัชญาพฤทธ์. (2547). *โรงเรียนชุมชนอีสานและสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา-อีสาน. แนวคิดการเกษตรแบบผสมผสาน*. บุรีรัมย์: โรงเรียนชุมชนอีสาน.
- ยิ่งยง เทาประเสริฐ. (255). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน*. อ้างใน ละออง ภู่งเงิน วิชาภูมิปัญญาไทย. บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, (เอกสารอัดสำเนา).
- เริงศักดิ์ ปานเจริญ. (2553). *คิดให้ใหญ่ คิดให้*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด.
- วิจิต นันทสุรณ. (2551). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน*. อ้างใน ละออง ภู่งเงิน วิชาภูมิปัญญาไทย. บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, (เอกสารอัดสำเนา).
- วีระ สมใจ. (2540). *จริยธรรมกับชีวิต*. ภาควิชาปรัชญา-ศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. บุรีรัมย์: สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์.
- สุจิตรา จันทรสุข. (2551). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน*. อ้างใน ละออง ภู่งเงิน วิชาภูมิปัญญาไทย. บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, (เอกสารอัดสำเนา).
- เสรี พงศพิศ. (2551). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน*. อ้างใน ละออง ภู่งเงิน วิชาภูมิปัญญาไทย. บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, (เอกสารอัดสำเนา).
- สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์. (2551). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน*. อ้างใน ละออง ภู่งเงิน วิชาภูมิปัญญาไทย. บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, (เอกสารอัดสำเนา).
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2537). *พุทธศาสนสุภาษิต เล่มที่ 1*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

- เอนก นาคะบุตร. (2551). *ภูมิปัญญาชาวบ้าน*. อ่างใน ละออง ภูเงิน วิชาภูมิปัญญาไทย. บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, (เอกสารอัดสำเนา).
- แฮร์รี เอเมอร์สัน ฟอสติก (Harry Emerson Fosdick). (2519). อ่างใน วศิน อิทธิระ. *หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนา (พุทธปรัชญาเถรวาท)*. กรุงเทพมหานคร: เจริญกิจ.
- พระมหาศิริศักดิ์ อริยมณี. (2548). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงจากมุมมองพระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาหรรษา หาสมโม. (2548). *รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษากรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระวิทยา ญาณสโร. (2554). *แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พวงพยอม เจริญทอง. (2541). *การประกอบอาชีพแบบพึ่งพาตนเองของเกษตรกร*. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ผอง เกตุพิบูลย์. (2549). อ่างใน พระมหาสนอง อัครสมโม (ยาจิตร). *บทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมชาวบ้านให้พึ่งตนเอง: ศึกษากรณีพระครูพิพิธธรรมรส*. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มนูญ มุขประดิษฐ์. (2545). *มัชฌิมาปฏิปทาในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ*. พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

บทความที่ส่งมาขอรับการตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษา
สาเกตปริทธรณ์ ควรจะมีความเนื้อหาทางวิชาการอยู่ในสาขาวิชา
พุทธศาสนา ปรัชญา บริหารการศึกษา การพัฒนาชุมชน การพัฒนาสังคม รัฐศาสตร์ รัฐประศาสน
ศาสตร์ ภาษาศาสตร์ การศึกษาเชิงประยุกต์ รวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ บทความจะต้องไม่เคยตีพิมพ์
หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติ
ตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาสาเกต
ปริทธรณ์อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทั้งนี้ผู้เขียนจะต้องไม่รายงานข้อมูลที่คลาดเคลื่อนจากความเป็นจริง ไม่ว่าจะเป็นการสร้าง
ข้อมูลเท็จ หรือการปลอมแปลง บิดเบือน รวมไปถึงการตกแต่ง หรือ เลือกแสดงข้อมูลเฉพาะที่
สอดคล้องกับข้อสรุป รวมทั้งทัศนะและความคิดเห็นที่ปรากฏในบทความในวารสารบัณฑิตศึกษา
สาเกตปริทธรณ์ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นทัศนะและความ
รับผิดชอบของกองบรรณาธิการวารสารบัณฑิตศึกษา สาเกตปริทธรณ์ รวมทั้งผู้เขียนจะต้องคำนึงถึง
จริยธรรมการวิจัย ไม่ละเมิดหรือคัดลอกผลงานของผู้อื่นมาเป็นของตนเอง ซึ่งทางวารสารได้กำหนด
ความซ้ำของผลงาน ในระดับ ไม่เกิน 25% โดยมีผลตั้งแต่ เดือนมิถุนายน 2562 เป็นต้นไป

วารสารจะเรียกเก็บค่าธรรมเนียมจำนวน 3,000 บาท (สามพันบาทถ้วน) ต่อ 1 บทความ
ผู้เขียนจะต้องลงทะเบียนพร้อมจ่ายค่าธรรมเนียมในระบบ วารสารจะนำค่าธรรมเนียมนี้มาปฏิบัติงาน
ภายในและจะคืนให้ในกรณีบรรณาธิการปฏิเสธการตีพิมพ์เท่านั้น หากส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิประเมิน
บทความแล้ว วารสารจะไม่คืนค่าธรรมเนียม

1. การส่งบทความเข้าระบบ Thaijo เพื่อได้รับการตีพิมพ์

การส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้เว็บไซต์ ของวารสาร
บัณฑิตศึกษา สาเกตปริทธรณ์ ได้ที่ <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/saketreview/about/submissions>
เมื่อส่งเข้าระบบสำเร็จให้แจ้งข้อมูลเพิ่มเติมทาง Email : roietjournal@gmail.com

2. การจัดเตรียมบทความ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาว 8 - 15 หน้ากระดาษ A4 (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ TH Sarabun PSK ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัด พร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง พิมพ์เป็นตัวหนาเช่นตารางที่ 1 หรือ Table 1 และ ภาพที่ 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่อง (หน้าแรก) ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้ตรงกลางหน้าแรก

3) ชื่อผู้เขียน ชื่อสังกัดหรือหน่วยงาน ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมอีเมลชื่อเมล ชิดขวา

4) มีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 300 คำตอบบทคัดย่อ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) 3-5 คำ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจาก หัวข้อใหญ่ 3-5 ตัวอักษร และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ให้เว้นระยะห่าง 1 บรรทัด

7) การใช้ตัวเลข คำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็นสากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ดังนี้ (Student centred learning)

3. บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัย โดยสรุป สั้นกะทัดรัดได้ใจความ

2) บทนำ (Introduction) ระบุความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการวิจัย และระบุวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

4) ผลการวิจัย (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ

5) อภิปรายผล (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด

6) องค์กรความรู้ใหม่ (ถ้ามี) (Originality and Body of Knowledge) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

7) สรุป (Conclusion) /ข้อเสนอแนะ (Recommendation) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

8) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการอ้างอิงที่มีปรากฏในบทความเท่านั้น

4. บทความวิชาการ บทความวิจารณ์หนังสือ ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract)
- 2) บทนำ (Introduction)
- 3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ
- 4) สรุป (Conclusion)
- 5) เอกสารอ้างอิง (Reference)

5. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการพร้อมตัวอย่างประกอบ

เอกสารที่นำมาอ้างอิงควรได้มาจากแหล่งที่มีการตีพิมพ์ชัดเจน อาจเป็นวารสาร หนังสือหรือข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตทั้งนี้ผู้เขียนบทความต้องเป็นผู้รับผิดชอบต่อความถูกต้องของเอกสารอ้างอิงทั้งหมดก่อนส่งต้นฉบับผู้เขียนบทความควรตรวจสอบถึงความถูกต้อง ของการอ้างอิงเอกสาร เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้องจะไม่สามารถส่งต่อเพื่อพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิจนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้ถูกต้อง

5.1 การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม – ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้วงเล็บ เปิด-ปิด แล้วระบุชื่อ-นามสกุลของผู้เขียนและเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิงเอกสารที่อ้างอิงในบทความจะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ และเจ้าของบทความต้องรับผิดชอบถึงความถูกต้องของเอกสารที่นำมาอ้างอิงทั้งหมด โดยรูปแบบของการอ้างอิงเอกสาร มีดังนี้

1. อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1) พระไตรปิฎกและอรรถกถาให้อ้างชื่อคัมภีร์เล่มที่ข้อเครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิงเช่น (พระไตรปิฎกภาษาไทย/20/12/50), (พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล/18/100)

2) ผู้แต่งหนึ่งคนให้อ้างชื่อผู้แต่งเครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิง เช่น (สังเวียน สาผาง, 2554)

3) ผู้แต่งสองคนให้อ้างชื่อของผู้แต่งสองคนเครื่องหมายจุลภาค (,) ตามด้วยปีที่พิมพ์เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิงเช่น (สังเวียน สาผางและไพฑูรย์สวนมะไฟ, 2553) หากมีเอกสารที่นำมาอ้างอิงมากกว่า1รายการให้ใช้เครื่องหมายอัฒภาค (;) คั่นระหว่างรายการอ้างอิงเช่น (พระพรหมบัณฑิต ประยูรธมมจิตโต, 2550; ป.อ. ปยุตโต, 2560)

4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 คนให้อ้างชื่อของผู้แต่งคนแรกเว้นวรรคหนึ่งครั้งเพิ่มคำว่า “และคณะ” เครื่องหมายทวิภาค (:) และเลขหน้าของเอกสารที่นำมาอ้างอิงเช่น (พระพรหมคุณาภรณ์, สังเวียน สาผางและคณะ, 2558)

5) ให้เรียงลำดับการอ้างอิงตามลำดับพยัญชนะตัวแรกของชื่อผู้แต่งเช่นเดียวกับลำดับการอ้างอิงในส่วนเอกสารอ้างอิง

2. อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งคนให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และ หน้าที่นำมาอ้างอิง เช่น (Rawls, 1999)

2) ถ้ามีผู้แต่งสองคนให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งสองราย เครื่องหมายจุลภาค ปีที่พิมพ์ และหน้าที้นำมาอ้างอิง เช่น (Barry & Larope, 2010) และให้ใช้เครื่องหมาย อัฒภาค (;) คั่นกลางระหว่างเอกสารที้นำมาอ้างอิงมากกว่า 1 เอกสาร เช่น (Rawls, 1999 ; Barry & Larope, 2010)

3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 คนให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรกตามด้วย et al, ปีที่พิมพ์ และหน้าที้นำมาอ้างอิง (Rawls et al., 2008)

4) ให้เรียงลำดับการอ้างอิงชื่อผู้แต่ง

3. หลักเกณฑ์ทั่วไปในการพิมพ์รายการสำนักพิมพ์/โรงพิมพ์

กรณีเป็นสำนักพิมพ์หรือบริษัทให้คงไว้เฉพาะชื่อ ดังตัวอย่าง

1) บริษัท นานมีบุ๊คส์ จำกัด ใช้ นานมีบุ๊คส์

2) สำนักพิมพ์เทียนวรรณ ใช้ เทียนวรรณ

3) กรณีที่เป็นโรงพิมพ์ให้ใช้รูปแบบเต็ม เช่น โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

5.2 เอกสารอ้างอิง

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อพระไตรปิฎกอรรถกถา.:สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อหนังสือ./ (ครั้งที่พิมพ์)./สถานที่พิมพ์:/สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์. (/ การวรรค 1 ครั้ง)

ตัวอย่าง :

จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2516). ประวัติพระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: อภิธรรมมูลนิธิมหาธาตุวิทยาลัย.

(3) บทความในหนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อบทความ./ ใน ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ)./ ชื่อเรื่อง./ (เลขหน้าที่ย่าง)./
สถานที่พิมพ์./ สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

ดำรงค์ คงเดช. (2560). การสร้างความปรองดองในสังคมไทยด้วยหลักพุทธศาสนา ใน อนันต์ แจ่มชื่น.
ธรรมโอศถกับการเยียวยาสังคม. (หน้า 112). กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์.

(4) บทความจากวารสาร

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อบทความ./ ชื่อวารสาร./ ปีที่ (ฉบับที่), / เลขหน้าแรก ที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่
ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

พระครูสิริรัตนานุวัตร. (2557). การบนบาน บวงสรวง: แนวคิด หลักการ อิทธิพลต่อสังคมไทย.
วารสาร วิจัยพุทธศาสตร์, 1(1), 88-99.

(5) บทความในสารานุกรม

รูปแบบ : ผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อบทความ./ ใน ชื่อสารานุกรม./ (เล่มที่ย่าง, หน้า เลขหน้าที่ย่าง)./
สถานที่พิมพ์./ สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

ไพฑูรย์ นามวิจิต. (2540). ช้าง ม้า วัว ควาย. ใน สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, (หน้า 200-215).
กรุงเทพมหานคร: เสริมสร้างความรู้.

Landesman, C.(1967). Consciousness. In *The Encyclopedia of Philosophy*, (Vol. 2,
pp.191-195).

(6) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์)./ ชื่อบทความ./ ชื่อหนังสือพิมพ์./ เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

อเนก พูลทรัพย์. (10 สิงหาคม 2560). ปัญหาการเมืองไทย. *มติชน*, น.10.

(7) วิทยานิพนธ์ สารนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง รายงานการวิจัย

รูปแบบ :

ชื่อผู้เขียน./ (ปีพิมพ์)./ชื่อวิทยานิพนธ์./ระดับวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/หรือการค้นคว้าแบบอิสระ/ชื่อมหาวิทยาลัย

ตัวอย่าง:

พระครูอินทสารวิจักข์ อินทสโร. (2551). *ศึกษาการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพรและธรรมโอสที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา*. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(8) สัมภาษณ์

รูปแบบ:

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์./ (ปี)./ตำแหน่ง./สัมภาษณ์./วัน เดือน.

ตัวอย่าง :

พระมหาหรรษา ธนาคะโร. (2558). เจ้าอาวาส วัดศรีศากดา. สัมภาษณ์. 5 มีนาคม.

(9) สื่อออนไลน์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง./ (วันที่ เดือน ปีที่เผยแพร่)./ชื่อบทความ./สืบค้นเมื่อ วันที่ เดือน ปี./จาก แหล่งที่อยู่ไฟล์ (URL)

ตัวอย่าง :

หลวงพ่อดำรงค์ ปาโมชโช. (20 กรกฎาคม 2562). *มัจฉาปฏิญญา*. สืบค้นเมื่อ 4 สิงหาคม 2563, จาก <https://www.dhamma.com/download/micchaditthi>.

Doyle, M.W. (22 June 2004). *Liberal Internationalism: Peace, War and Democracy*. Retrieved September 2, 2013, from http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/themes/peace/doyle/index.html

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ประยุตโต). (2546). *พุทธธรรม*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสฐียร พันธรัษฎ. (2521). *ศาสนาโบราณ*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. (2531). *พุทธวจนะในธรรมบท*. กรุงเทพมหานคร: ช่อมะไฟ.

จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2514). *ประวัติพระพุทธศาสนาในเอเชียอาคเนย์*. พระนคร: มุลินีอิทธิธรรมมหาธาตุวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ลม เปลี่ยนทิศ. (19 ธันวาคม 2548). *หมายเหตุประเทศไทย: สังคมไทยกำลังป่วยหนัก*. สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2562, จาก http://www.thairath.co.th/thairath1/2548/column/remark/dec/19_12_48.php

Jayatilleke, K.N.. (1969). *The Buddhist Theory of Causality*. Vol.77 and 2. The Maha Bodhi, D.C.

Bhattacharya, K. (1961). The Concept of Self in Buddhism. *The Philosophical Quarterly (India)*, 34(2), 18-29.

6. รูปแบบการนำบทความลงตีพิมพ์ในวารสารบัณฑิตศึกษาสาเกตปริทรรศน์

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.docx ของ Microsoft Word Version 2010 หรือมากกว่า และ ไฟล์เอกสาร *.PDF กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านหรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

7. สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสารบัณฑิตศึกษา สาเกตปริทรรศน์ หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ เมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับวารสาร ลิงค์ฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสารบัณฑิตศึกษาสาเกตปริทรรศน์

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย

ชื่อบทความ(ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ(อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนบทความ(ไทย) (14 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนบทความ(อังกฤษ) (12 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด(ไทย) (14 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด(อังกฤษ) (12 pt)

E-mail: (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt)

.....(16 pt).....

.....

.....

.....

.....

.....

คำสำคัญ : 3-5 คำ

Abstract (18 pt)

.....(16 pt).....

.....

.....

.....

.....

.....

Keywords: 3-5 words

บทนำ : Introduction (18 pt)

...(16.pt).....

วัตถุประสงค์การวิจัย : Research Objectives (16 pt)

1...(16.pt).....

2...(16.pt).....

วิธีดำเนินการวิจัย : Research Methodology (18 pt)

...(16.pt).....

ผลการวิจัย : Results (18pt)

...(16.pt).....

อภิปรายผล: Discussion (18pt)

...(16.pt).....

องค์ความรู้ใหม่(ถ้ามี): Originality and Body of Knowledge (18pt)

...(16.pt).....

สรุป : Conclusion (18 pt)

...(16.pt).....

ข้อเสนอแนะ : Suggestion (18 pt)

1...(16.pt).....

2...(16.pt).....

เอกสารอ้างอิง : References (18 pt)

.....ไทย (16.pt).....

.....Eng (16.pt).....

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความ วิชาการ/พิเศษ/ปริทรรศน์/ปกิณกะ

ชื่อบทความ(ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ(อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนบทความ(ไทย) (14 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียนบทความ(อังกฤษ) (12 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด(ไทย) (14 pt)

หน่วยงานต้นสังกัด(อังกฤษ) (12 pt)

E-mail: (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt)

.....(16 pt).....

คำสำคัญ : 3-5 คำ

Abstract (18 pt)

.....(16 pt).....

Keywords: 3-5 words

บทนำ : Introduction (18 pt)

.....(16.pt).....

.....

.....

เนื้อหา : Body (18pt)

.....(16.pt).....

.....

.....

สรุป : Conclusion (18 pt)

.....(16.pt).....

.....

ข้อเสนอแนะ : Suggestion (18 pt)

.....(16.pt).....

.....

เอกสารอ้างอิง : References (18 pt)

.....ไทย (16.pt).....

.....

.....Eng.(16.pt).....

.....

“แหล่งเรียนรู้พระพุทธศาสนา

และภูมิปัญญาท้องถิ่น”

วิทยาลัยสงฆ์ร้อยเอ็ด มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย